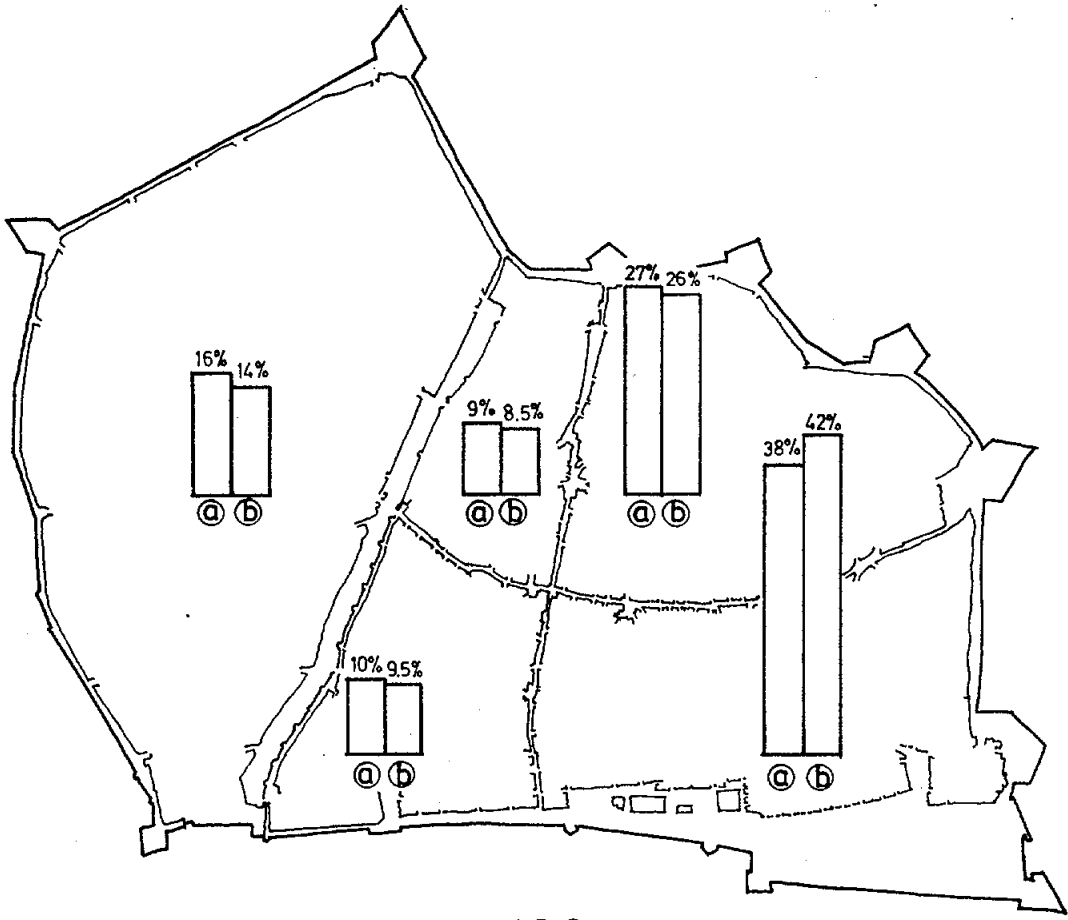

infracció, inauticent
pel barri 4

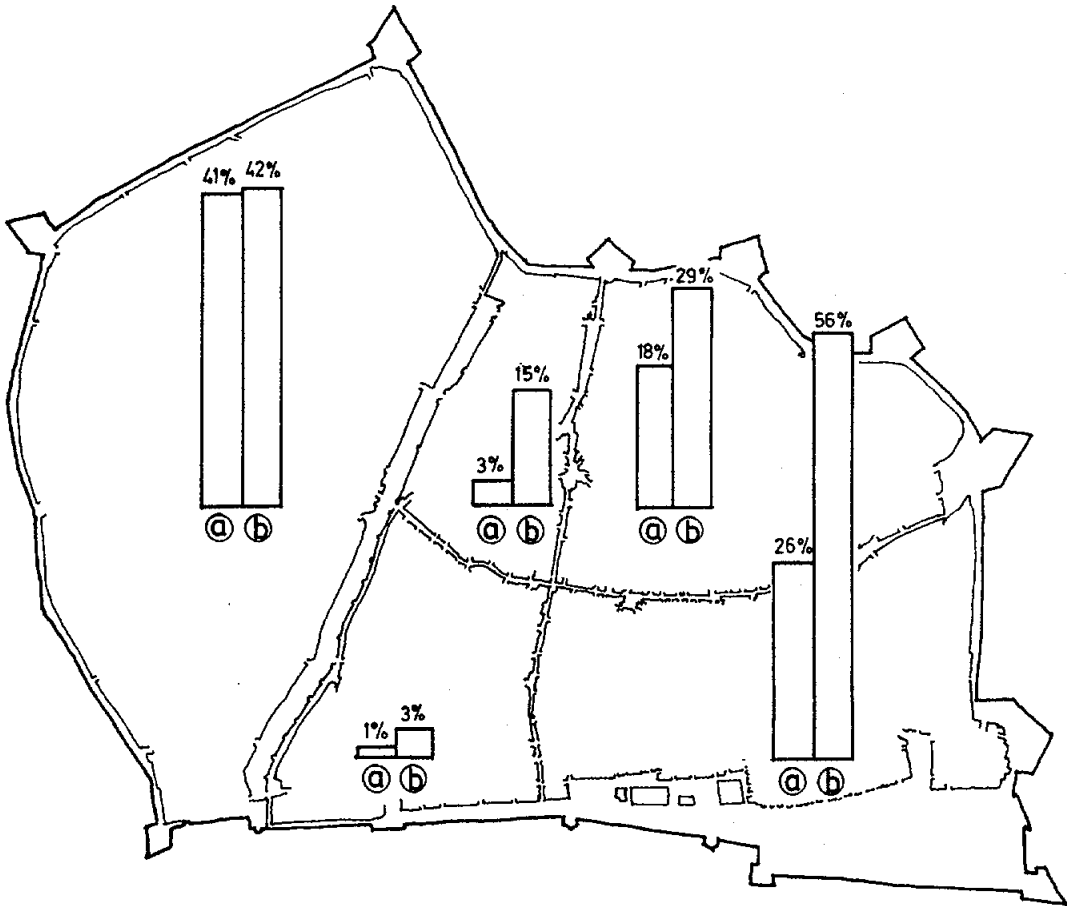
165

SITUACIÓ DE LA CUINA
predomini de cases amb
cuina a planta 1a

166

167

Figura 168

Distribució de les densitats

La distribució de les densitats es manté quasi idèntica a la de 1516, encara que l'augment de la població ha aguditzat, com s'ha vist, les diferències.

Font: Cadastre 1716 (IMHB).

menys de 250 hab/ha		500 a 750 hab/ha	
250 a 500 hab/ha		més de 750 hab/ha	

Figura 169

Area més densa

Comparant el pes en 1716 de l'àrea observada pel 1516 (fig.31) queda corroborat l'augment de pes dels barris més actius.

Font: Cadastre 1716 (IMHB).

- percentatges de l'àrea sobre la superfície total de la ciutat, sense incloure en aquesta l'ampliació creada amb la muralla de mar.
- percentatge de l'àrea sobre la població de 1516
- percentatge de l'àrea sobre la població de 1716

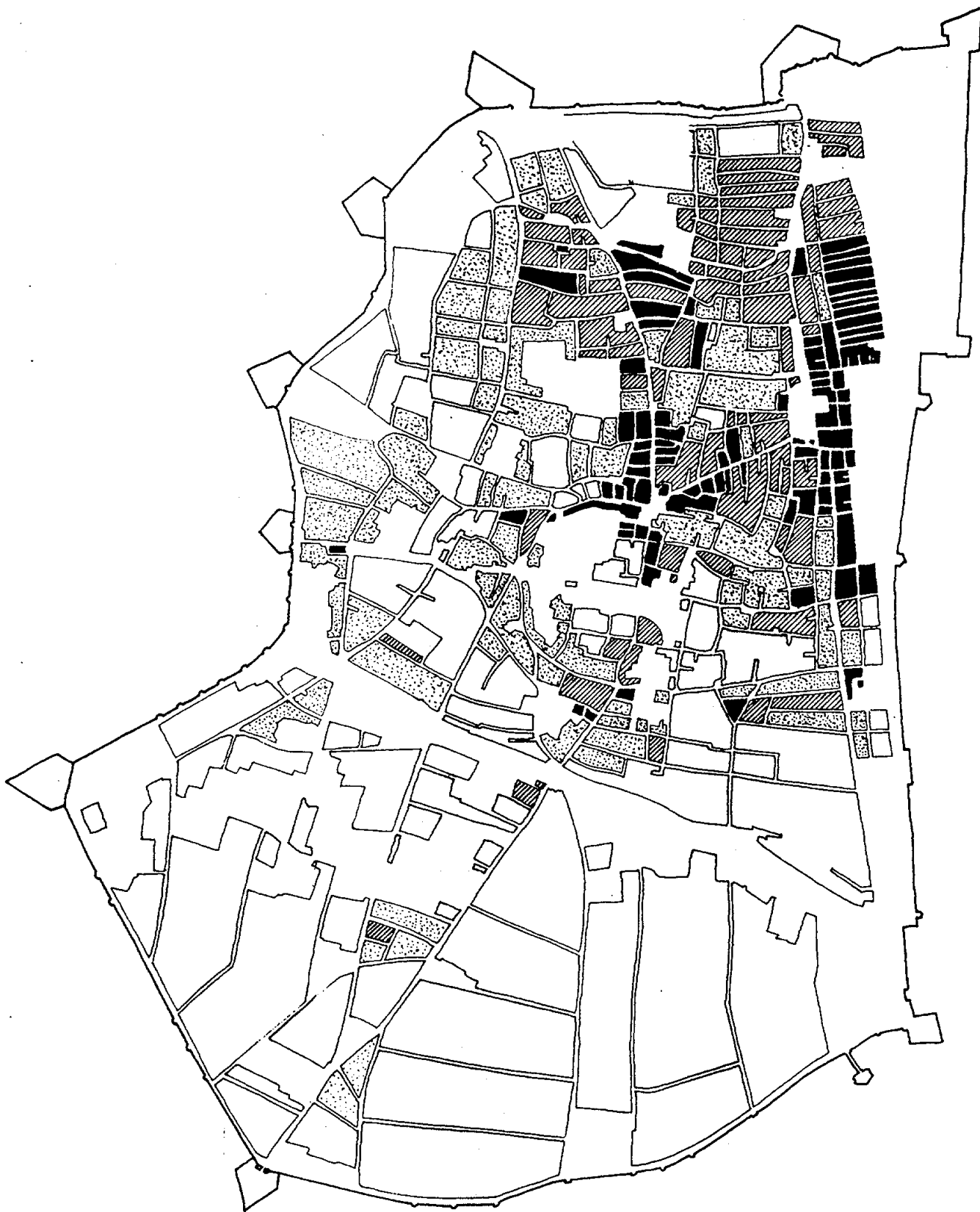
Figura 170

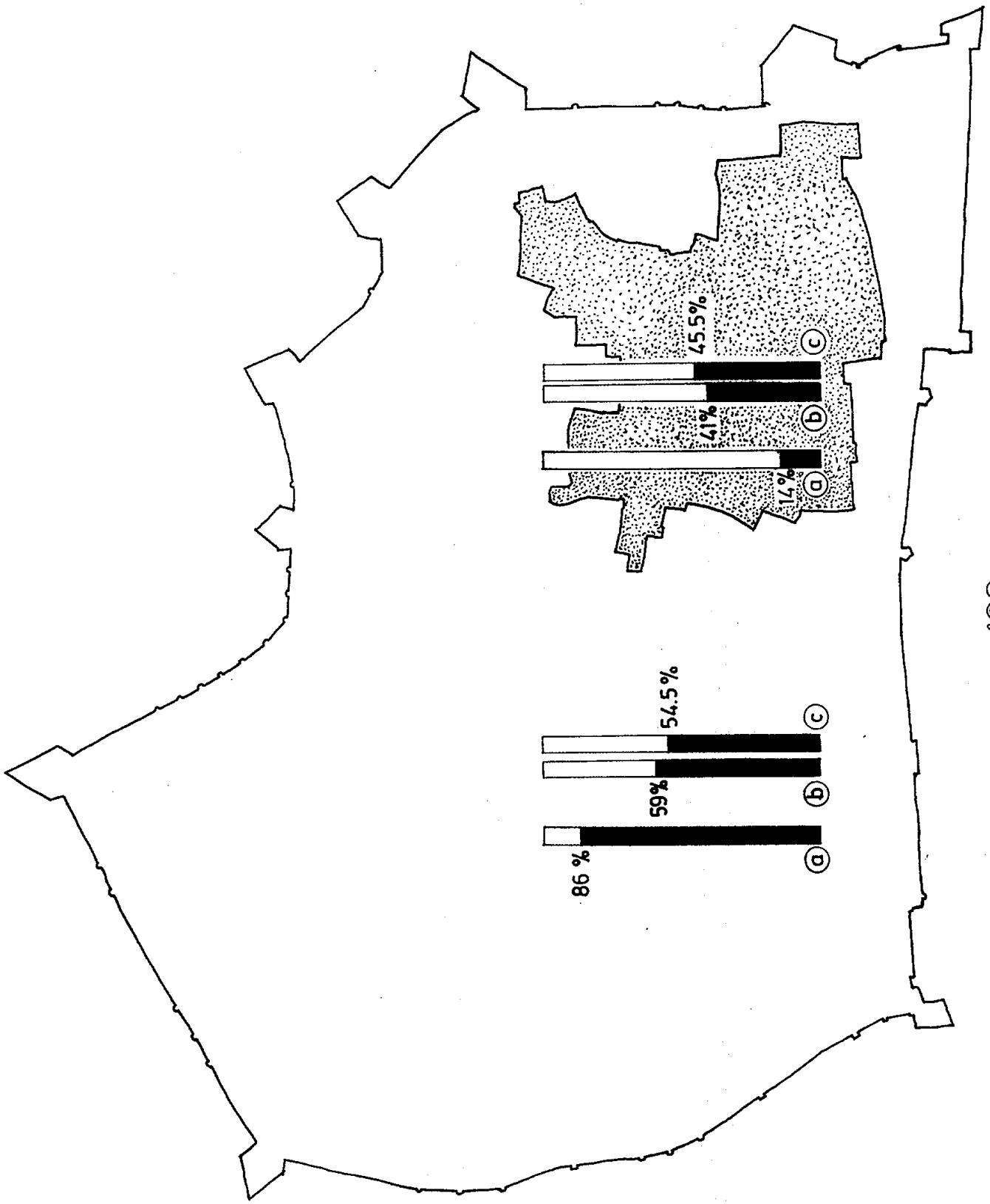
Distribució dels lloguers

Les més altes mitjanes per illa graviten indiferenciadament sobre els barris que havíem vist com a més nobles, sobre el centre més actiu.

Font: Cadastre 1716 (IMHB).

menys de 15 lliures/foc		30 a 45 lliures/foc	
15 a 30 lliures/foc		més de 45 lliures/foc	

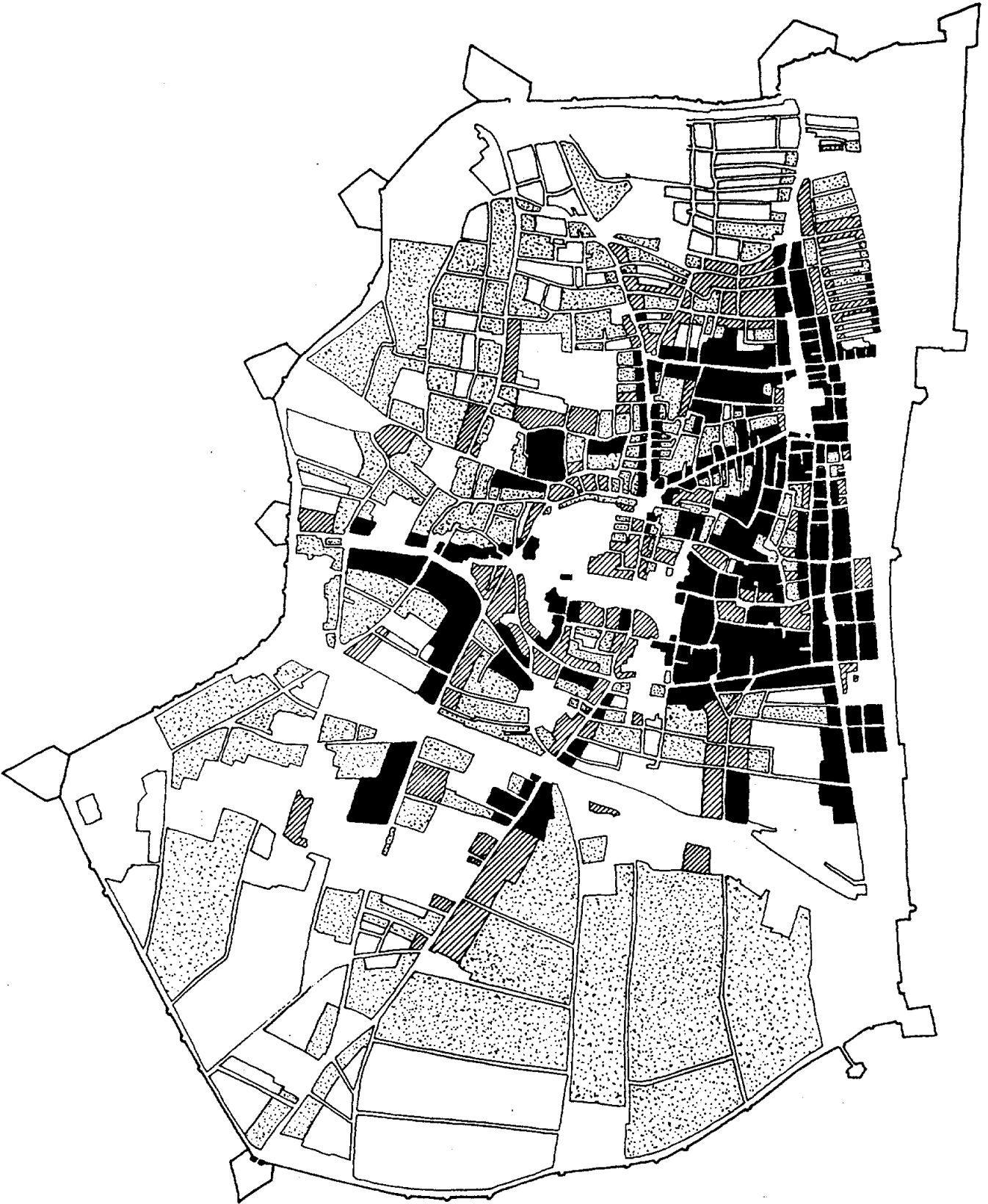

Figura 171

Lloguers més alts

Si només es consideren els lloguers més alts, s'observa com la més alta categoria tendeix a situar-se a les zones més aristocràtiques, mentre les que estan justament per dessota mostren una molt significativa concentració entorn a Santa Maria del Mar (Argenteria, Canvis, Born, etc.).

Font: Cadastre 1716 (IMHB).

100 a 150 lliures/any	●
150 a 250 lliures/any	●
més de 250 lliures/any	•

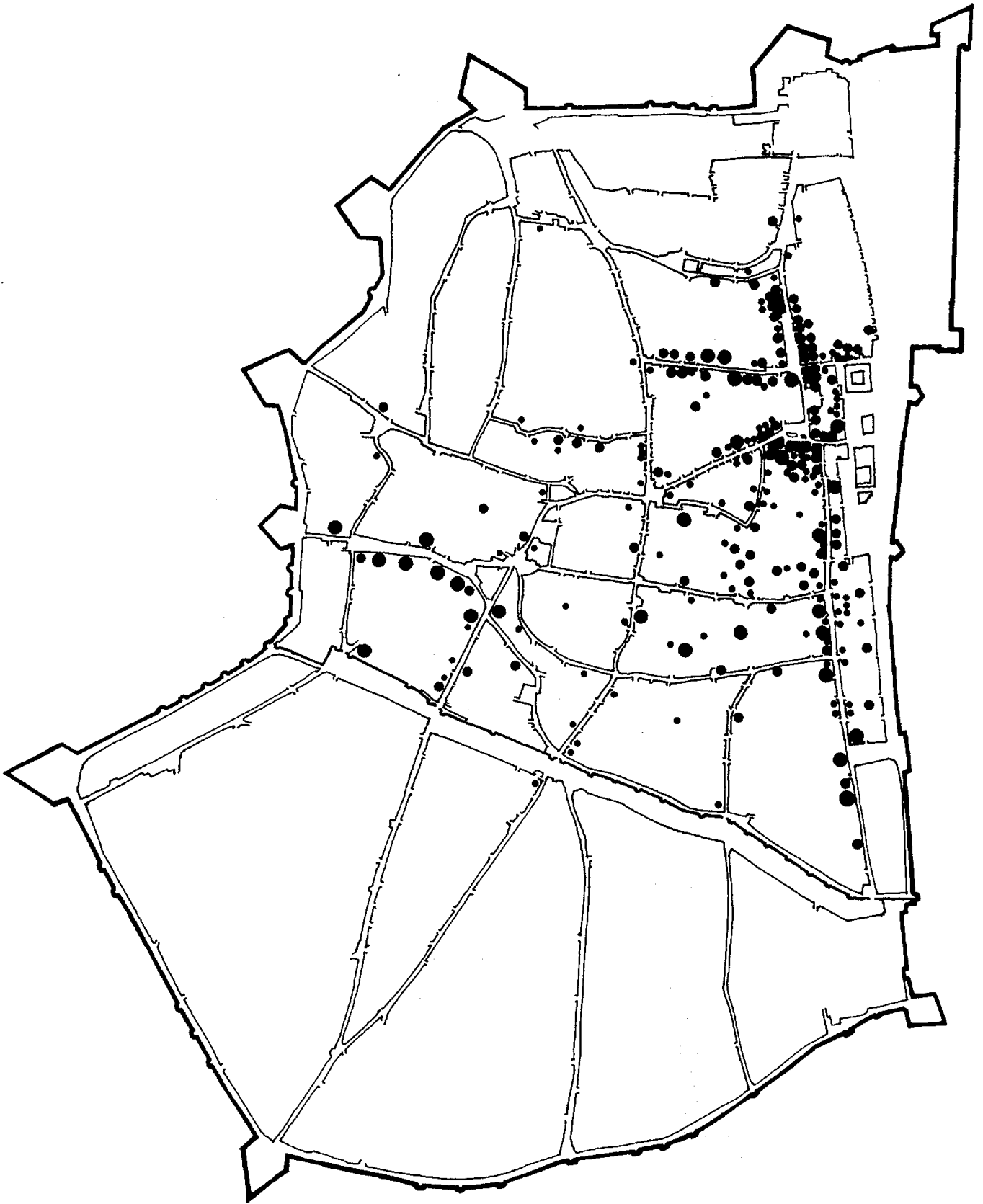
Figures 172 i 173

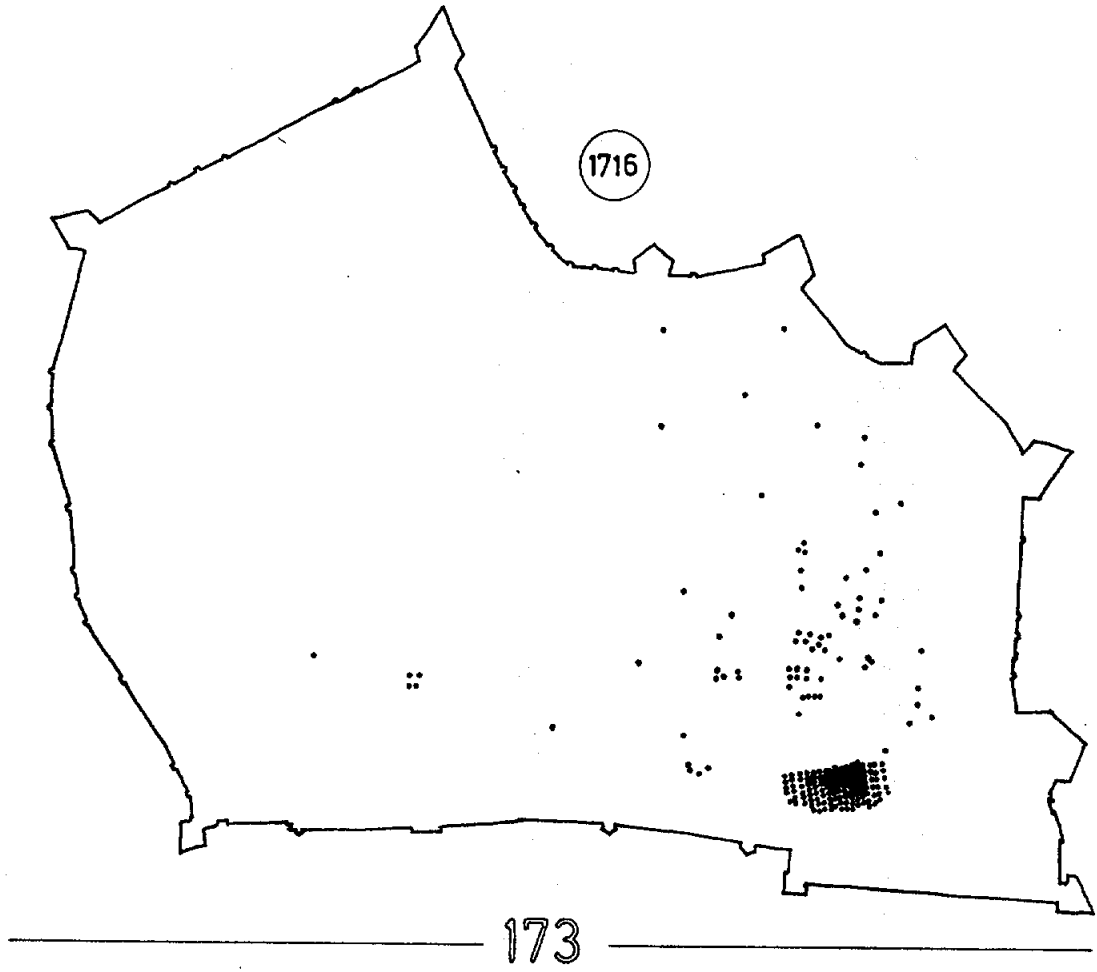
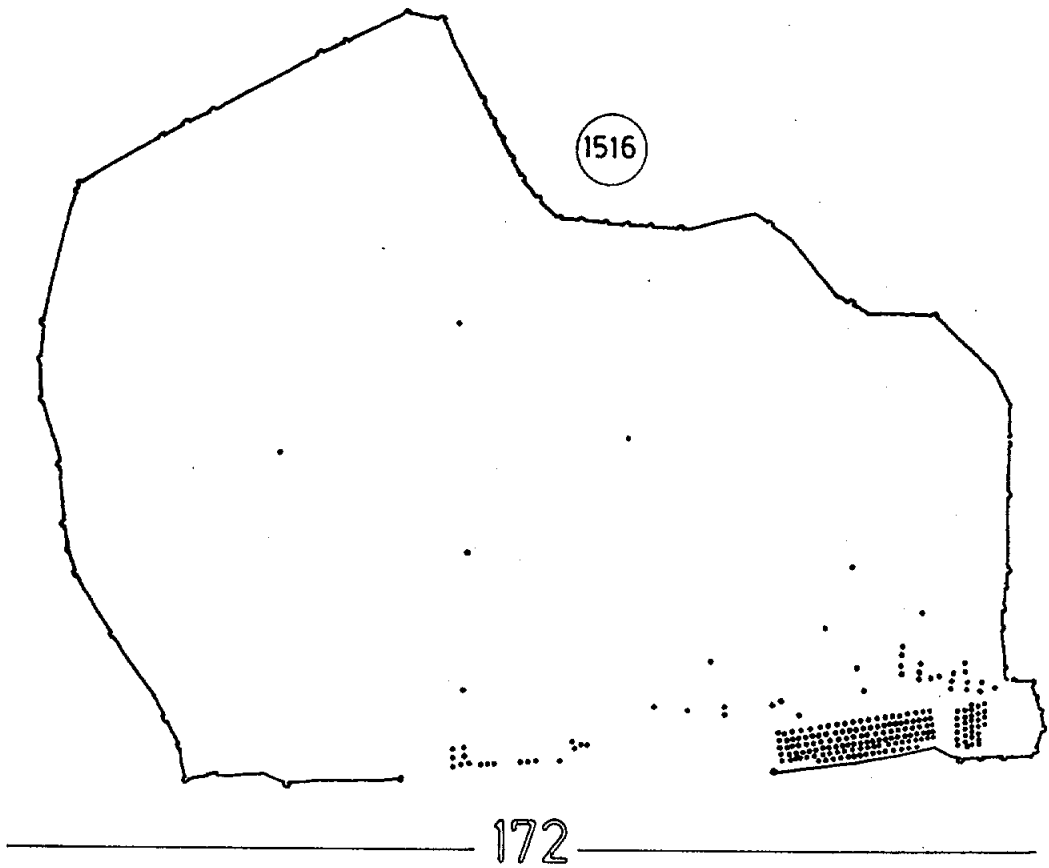
Localització comparada dels pescadors i mariners l'any 1516 i l'any 1716

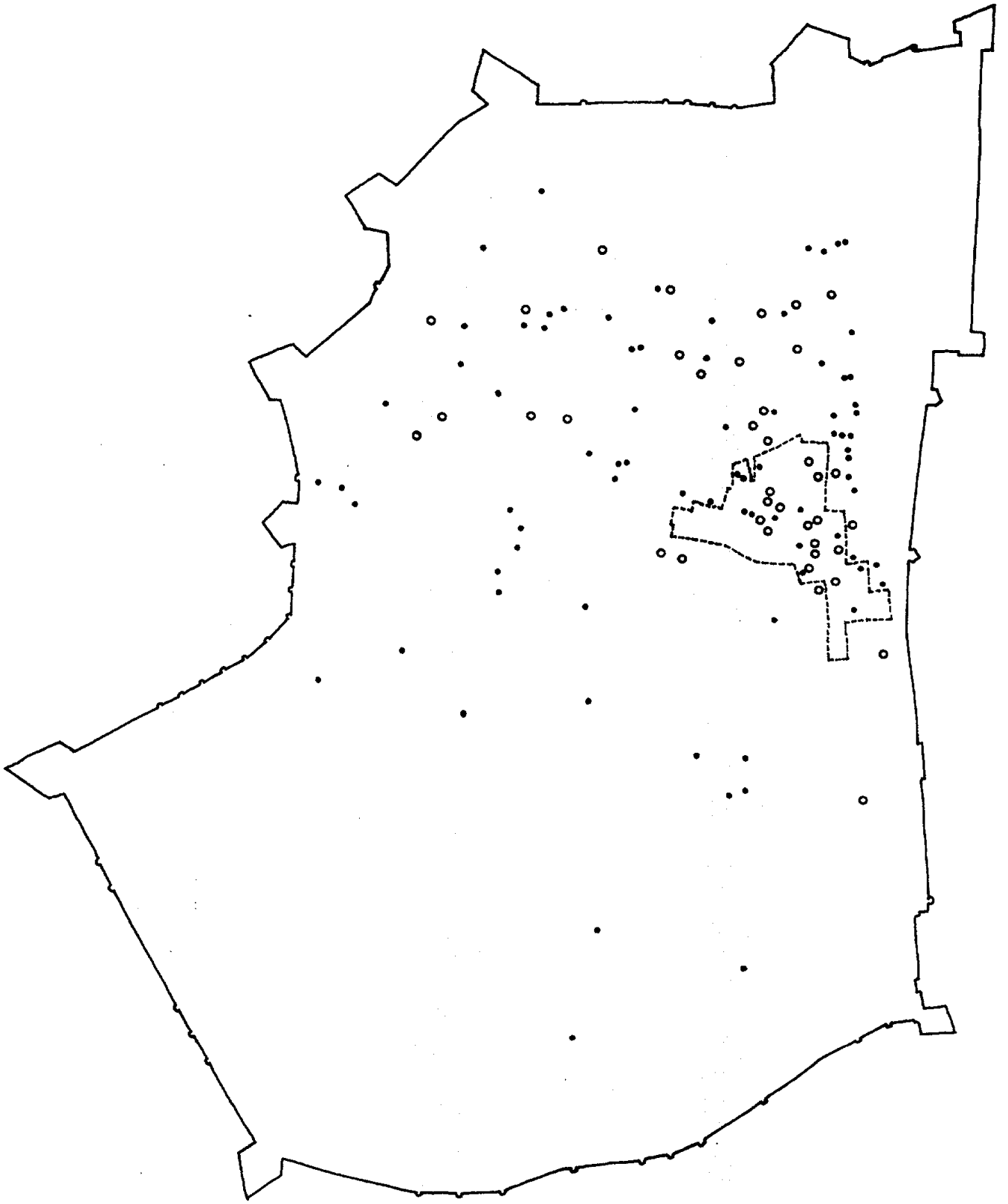
La situació és substancialment la mateixa, però s'observen clarament els efectes de la Ciutadella (veure fig.85), que han provocat una major concentració a la Ribera i una certa dispersió de l'ofici.

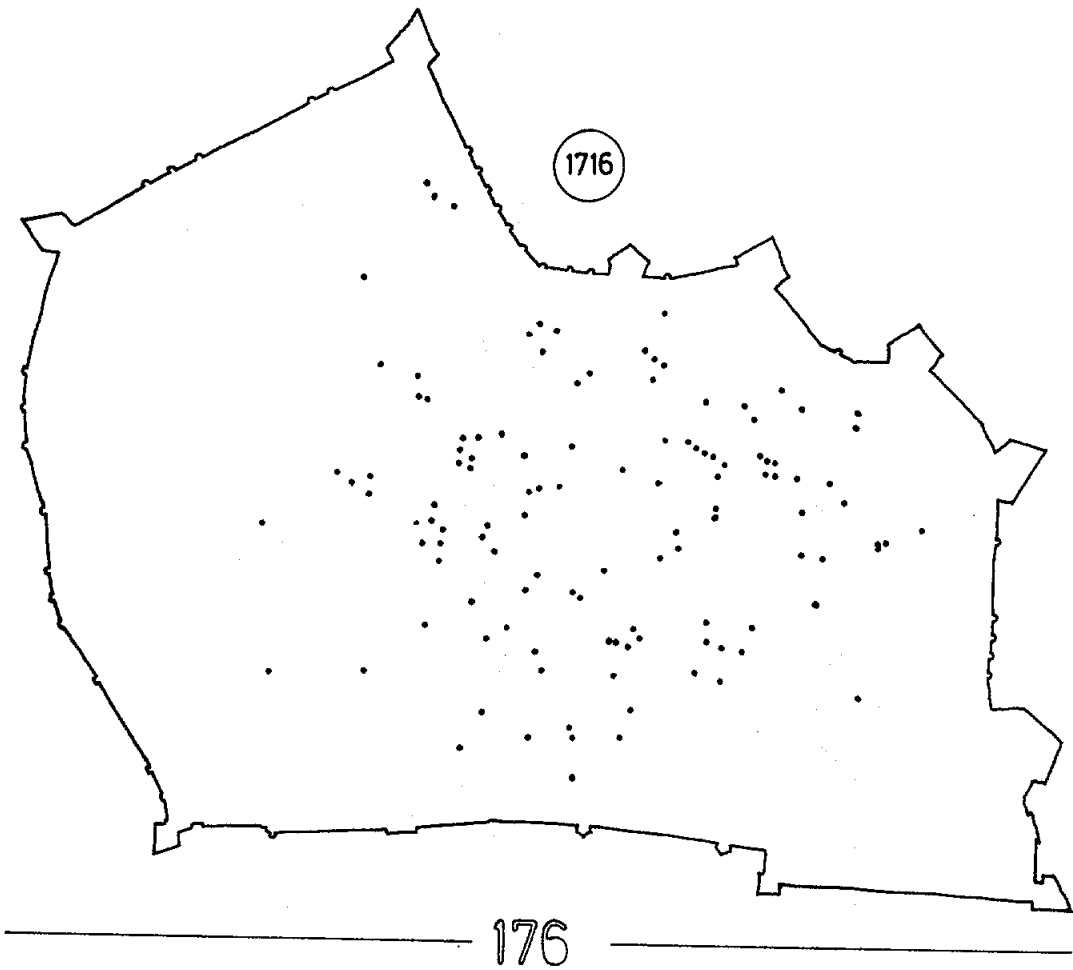
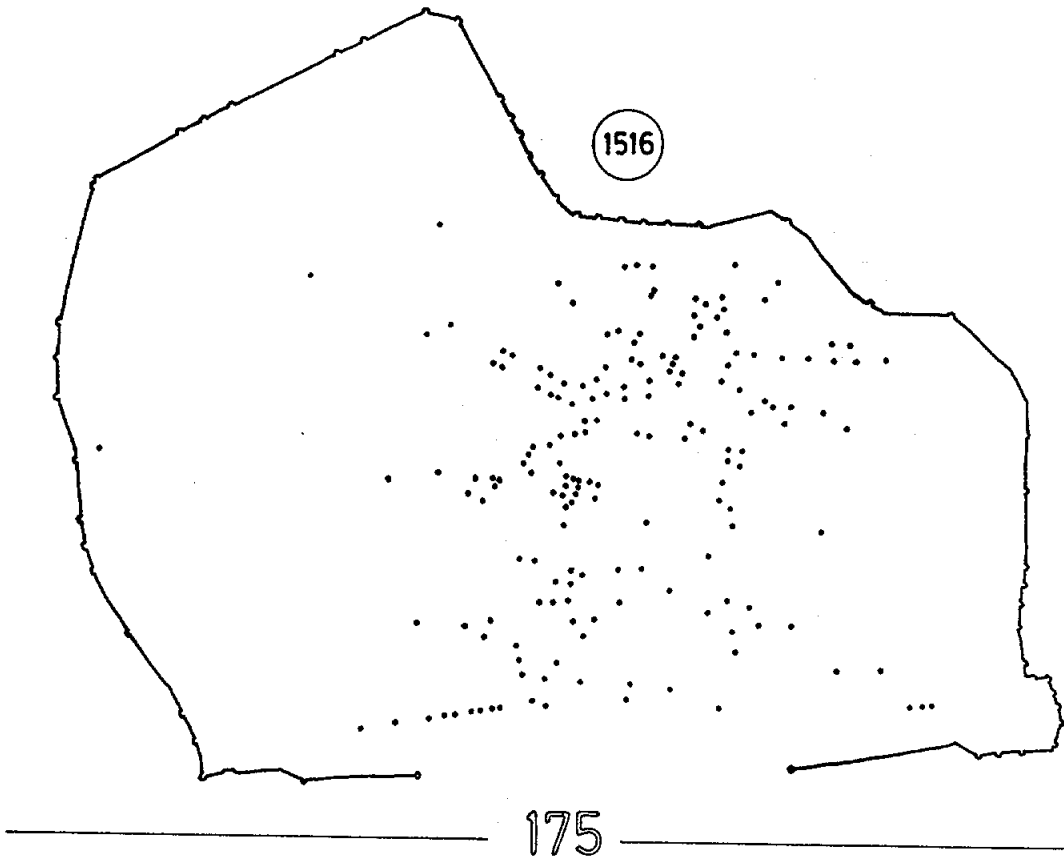
Sembla també interessant assenyalar com han desaparegut els pescadors que hi havien a les enderrocades illes del carrer de les Polleres, i en general a l'àrea revaloritzada amb la construcció de la muralla de mar.

Font: Fogatge 1516 i Cadastre 1716 (IMHB).

Figures 177 i 178

Localització comparada dels blanquers, l'any 1516 i l'any 1716

La molt considerable disminució en el nombre, passen de 72 focs a 41, no ha variat la localització. Es podria pensar que la seva presència ha baixat com a conseqüència dels efectes de les demolicions de la Ciutadella. No sembla ser aquesta la raó: ja el llibre de la Cinquantena mostra l'any 1640 una disminució sensible.

Font: fogatge 1516 i Cadastre 1716 (IMHB).

Figures 179 i 180

Localització comparada dels assaonadors, l'any 1516 i l'any 1716

Corrobora el que s'observava a la figura anterior el fet que els assaonadors han disminuït en la mateixa proporció que els blanquers (han passat de 72 a 39 focs). El que significa que tot el procés del cuir ha sofert una regressió. Com en el cas dels blanquers, aquest fet no ha alterat la localització topogràfica.

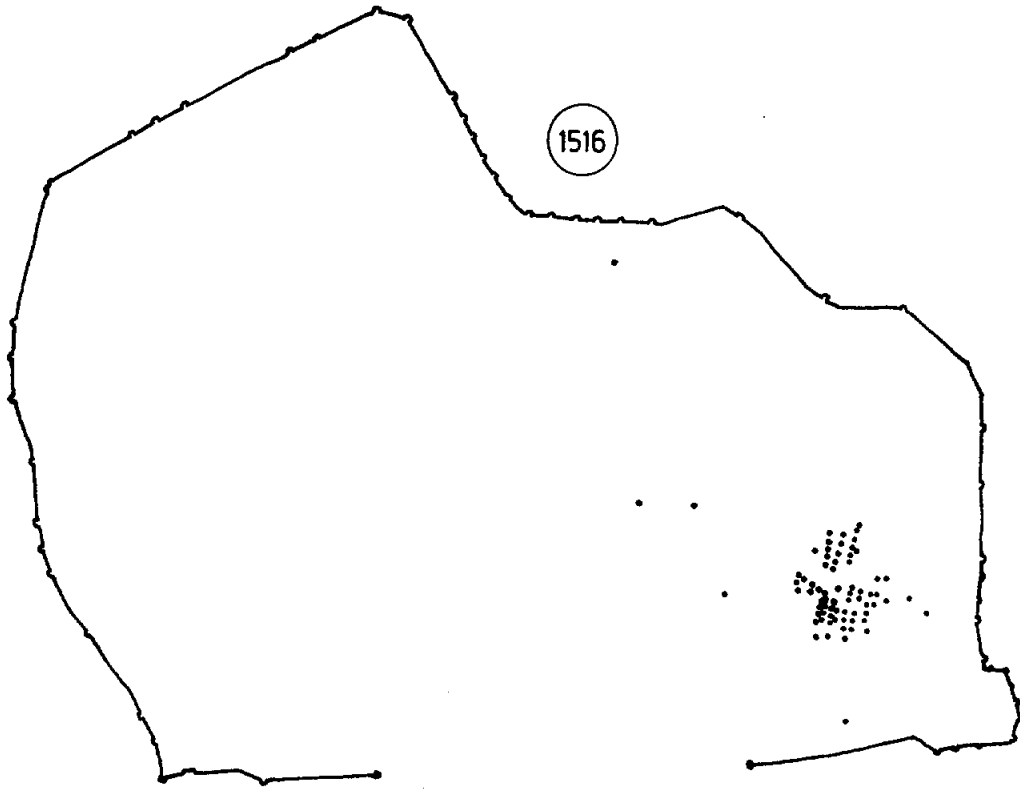
Font: fogatge 1516 i Cadastre 1716 (IMHB).

Figures 181 i 182

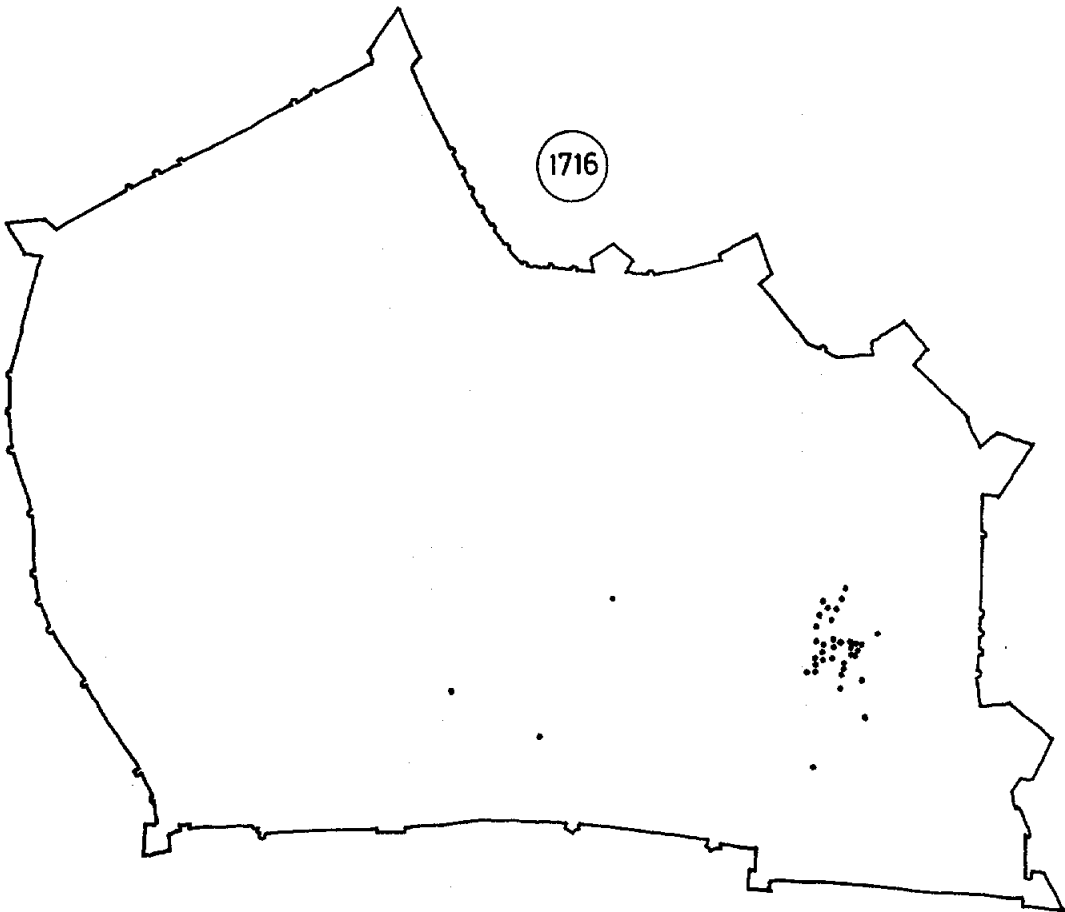
Localització comparada dels paraires, l'any 1516 i l'any 1716

Si les activitats entorn al cuir han sofert una contracció, en el procés de la llana aquesta és encara molt més greu, per la importància que havia tingut i per la magnitud de la seva regressió. La pràctica desaparició dels paraires n'és un símptoma evident. Han passat de 305 l'any 1516 a 36 l'any 1716.

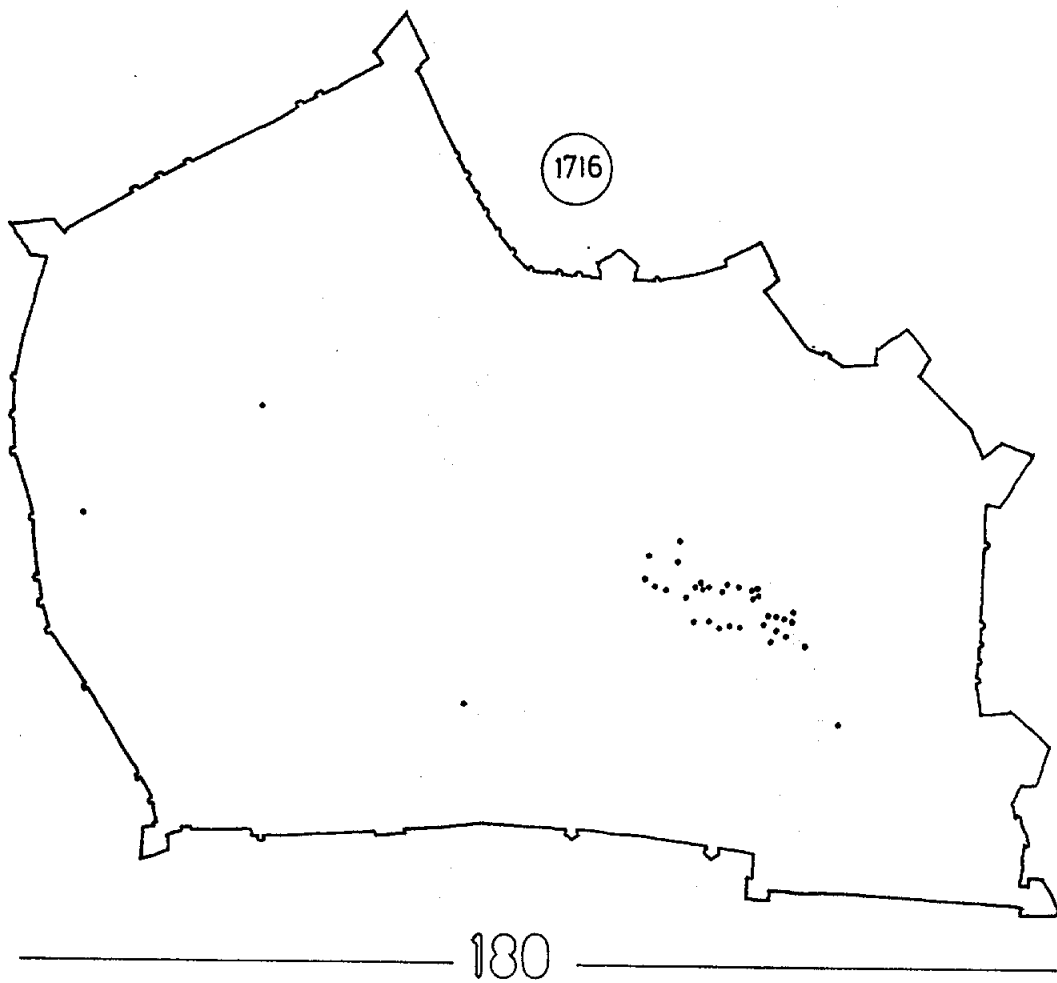
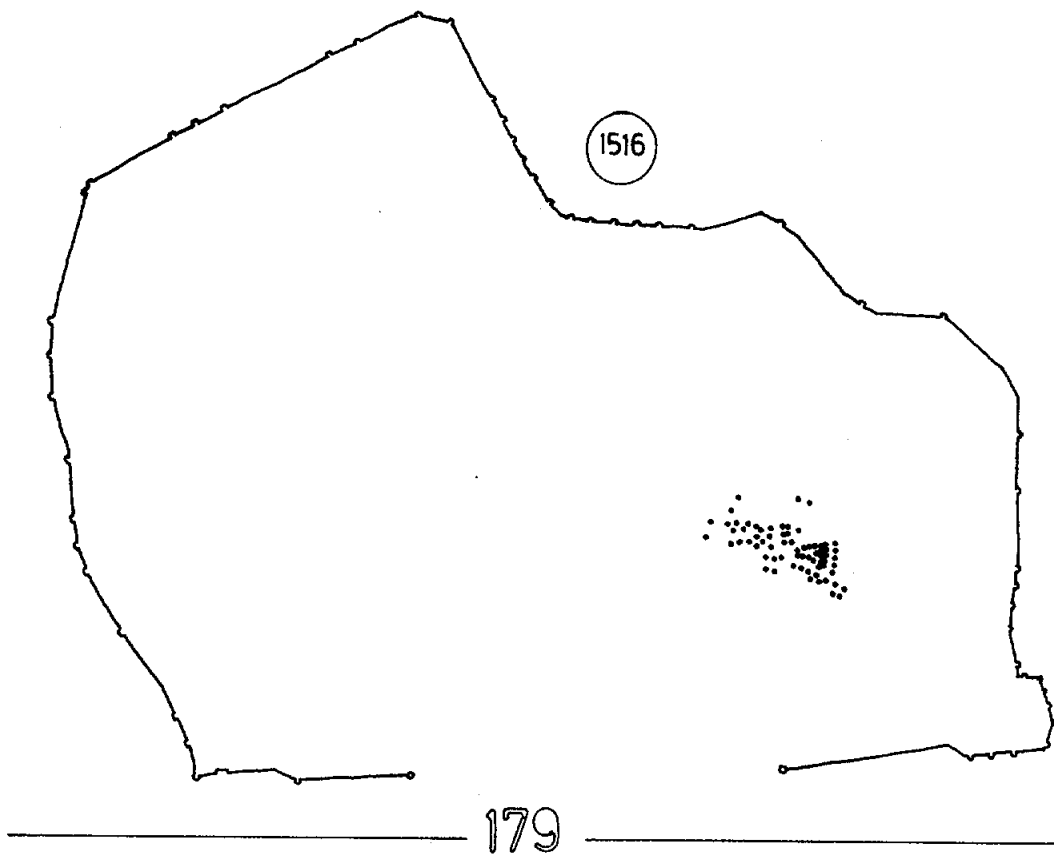
Font: fogatge 1516 i Cadastre 1716 (IMHB).

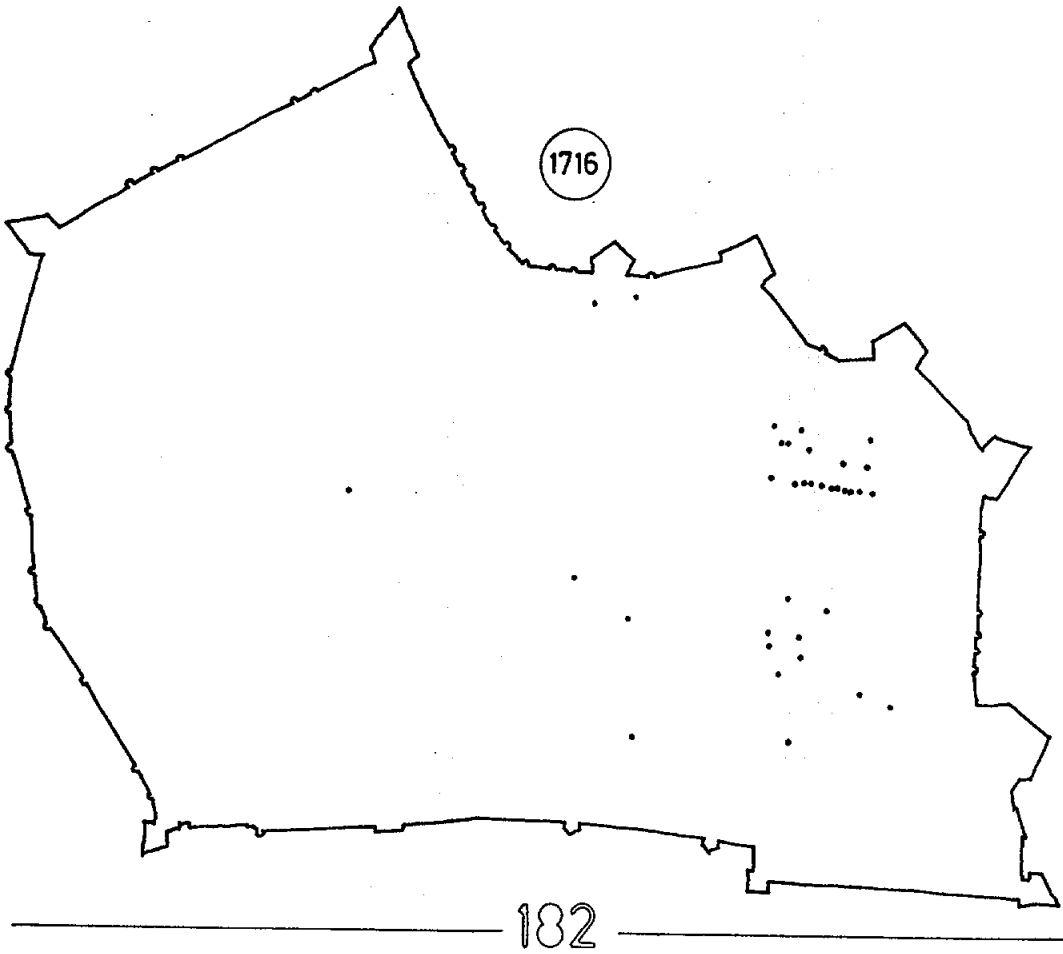
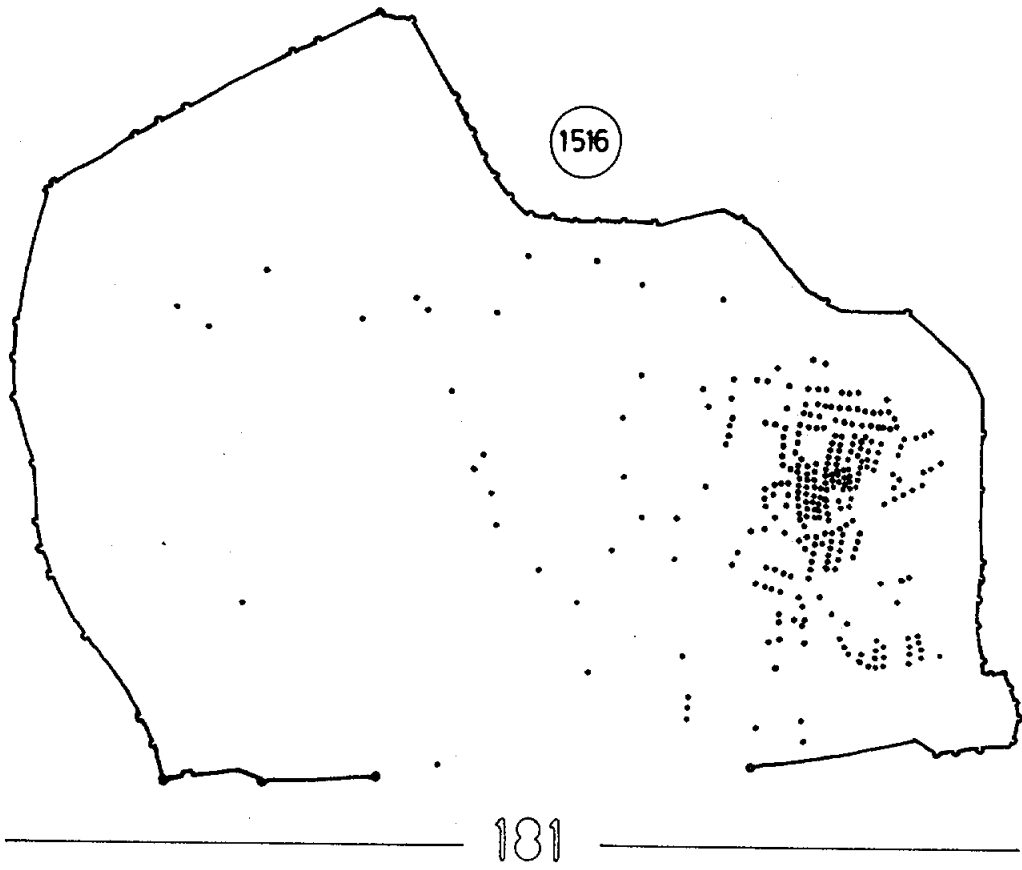

177

178

Figures 183 i 184

Localització comparada dels teixidors, l'any 1516 i l'any 1716

Entre els teixidors, el daltabaix no és tan espectacular, encara que també és ben perceptible. Han passat de 208 l'any 1516 a 124 l'any 1716. Com en la resta dels oficis analitzats, es mantenen les pautes de localització topogràfica.

Font: fogatge de 1516 i Cadastre de 1716 (IMHB).

Figures 185 i 186

Localització comparada dels sastres, l'any 1516 i l'any 1716

Si els oficis mercantils i industrials han sofert una clara davallada, els que es dirigeixen al consum de la pròpia ciutat i zona d'influència han mantingut els seus efectius. Els sastres que, a més, s'han beneficiat des del XVII dels grans encàrrecs de subministre a l'exèrcit, han incrementat espectacularment els seus efectius. Han passat de 113 l'any 1516 a 338 l'any 1716.

Si els oficis amb decadència tendeixen a conservar la seva situació topogràfica, els que han sofert una expansió tendeixen a ampliar la seva àrea d'influència. En el cas dels sastres, s'observa la pràctica "colonització" de la zona dels Encants.

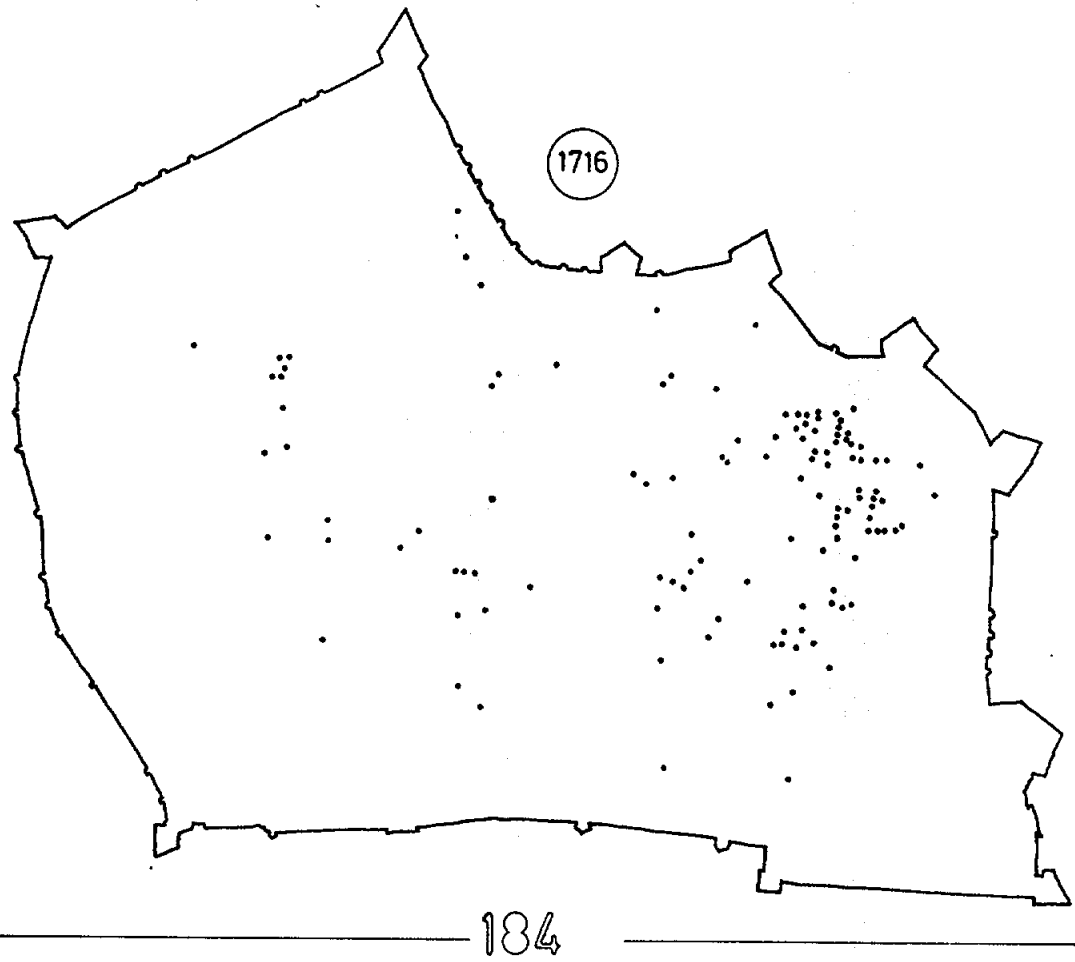
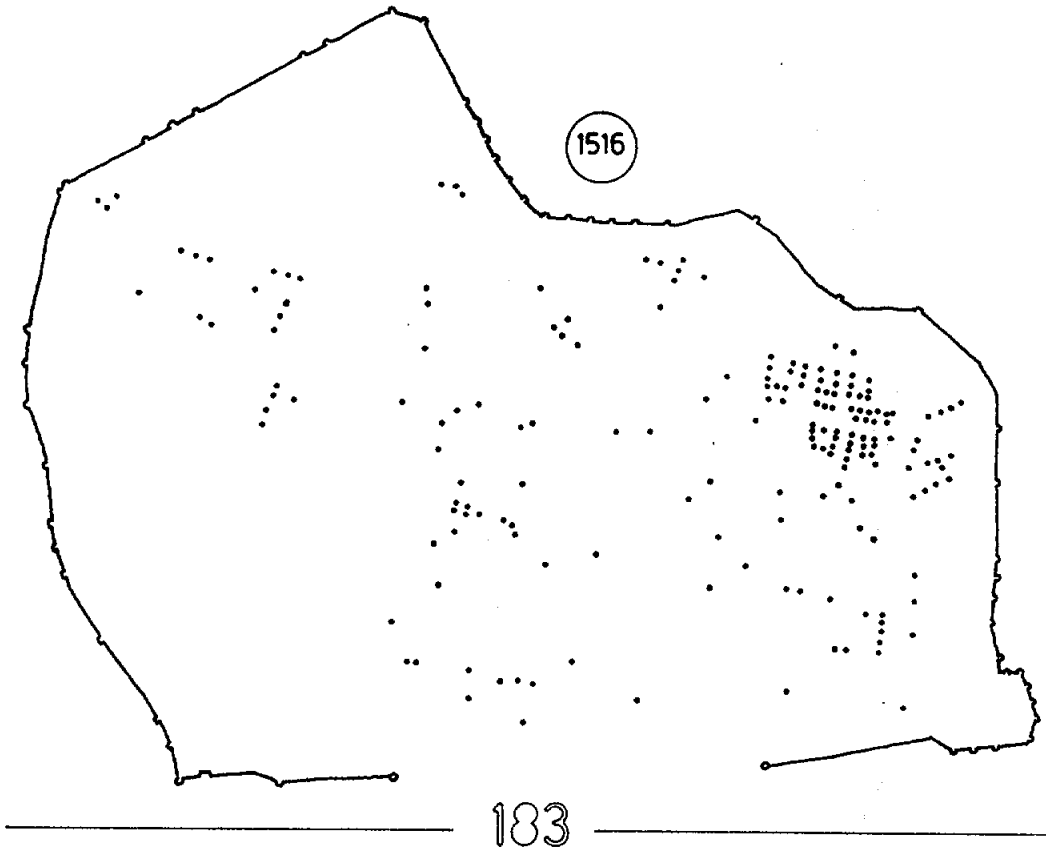
Font: fogatge 1516 i Cadastre 1716 (IMHB).

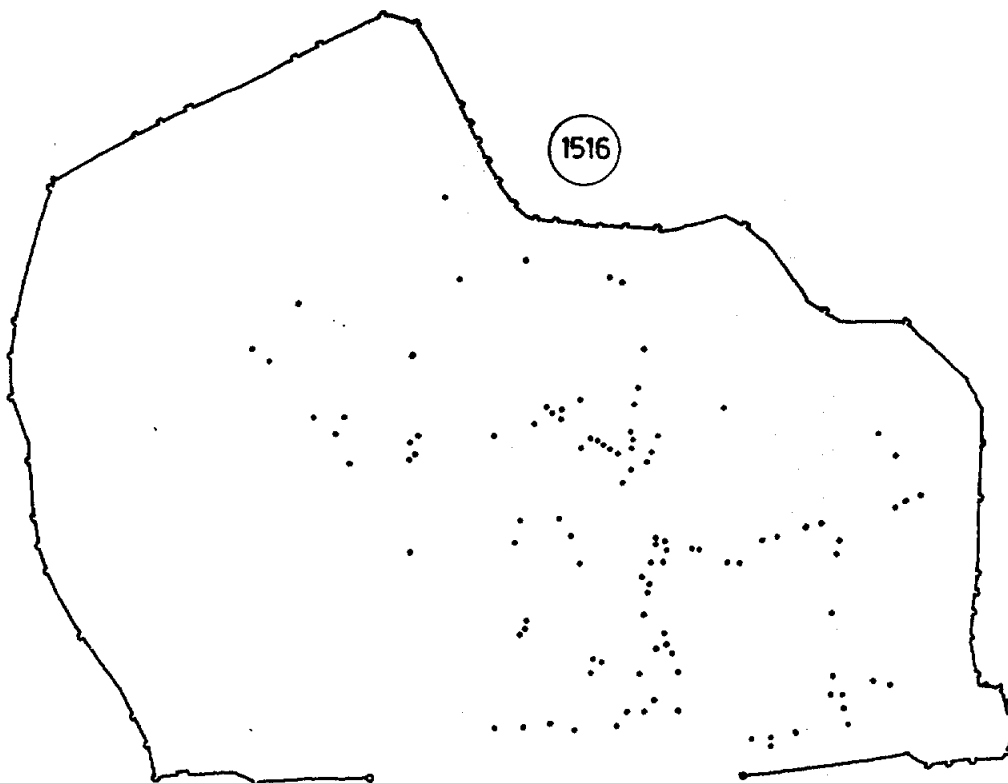
Figures 187 i 188

Localització comparada dels sabaters, l'any 1516 i l'any 1716

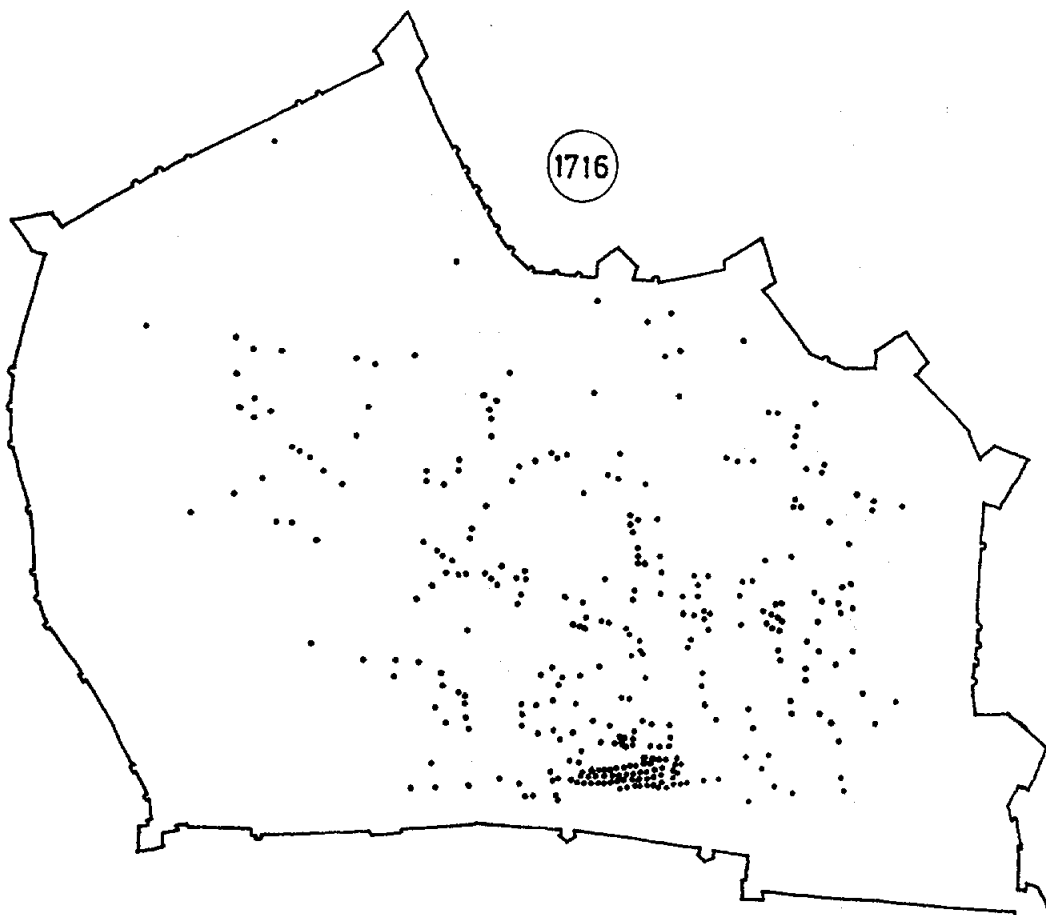
Com els sastres, i per raons similars, els sabaters també s'han incrementat substancialment. Han passat de 187 l'any 1516 a 346 l'any 1716. En aquest cas si s'ha acusat la concentració que era característica a l'àrea més activa, l'expansió ha comportat sobretot una major dispersió.

Font: fogatge 1516 i Cadastre 1716 (IMHB).

185

186

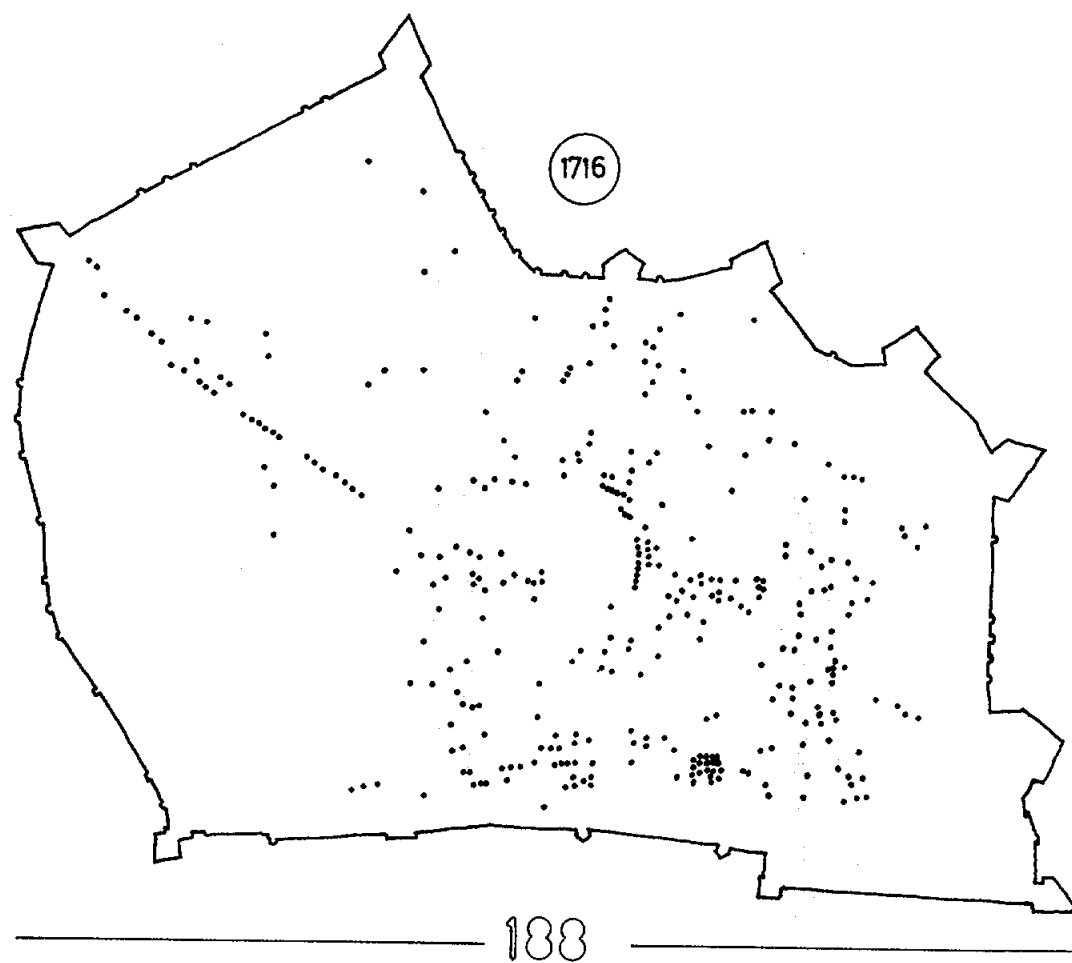
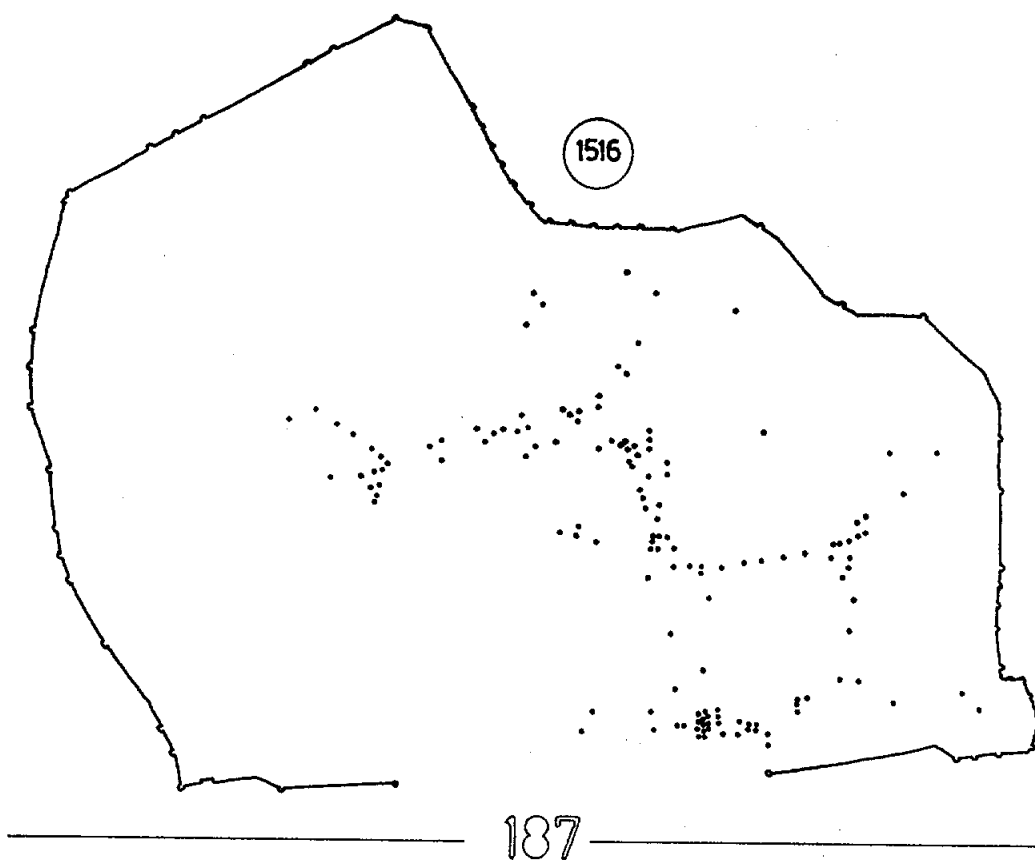

Figura 189

Aproximació a l'estructura física

Si de l'anàlisi de les cases i els edificis es passa a donar visions més globals, ens podem fixar primerament en l'estructura física, que ens revela l'existència d'un centre escindit en dues parts ben diferenciades: una àrea central densa, amb parcel·la i casa petita molt valorada, i una àrea central no densa, on les cases també són d'alt valor però amb un pes important de les de notable o gran dimensió.

Aquest centre doble contrasta amb una perifèria on el més remarcable és el baix preu de les cases, fora d'enclavaments privilegiats, com el carrer Alt de Sant Pere, l'inici del carrer del Carme, o el del carrer Hospital.

Font: fogatge 1516 (IMHB).

àrea "central densa"		àrea "central no densa"	
àrea "perifèrica"		àrea "perifèrica singular"	

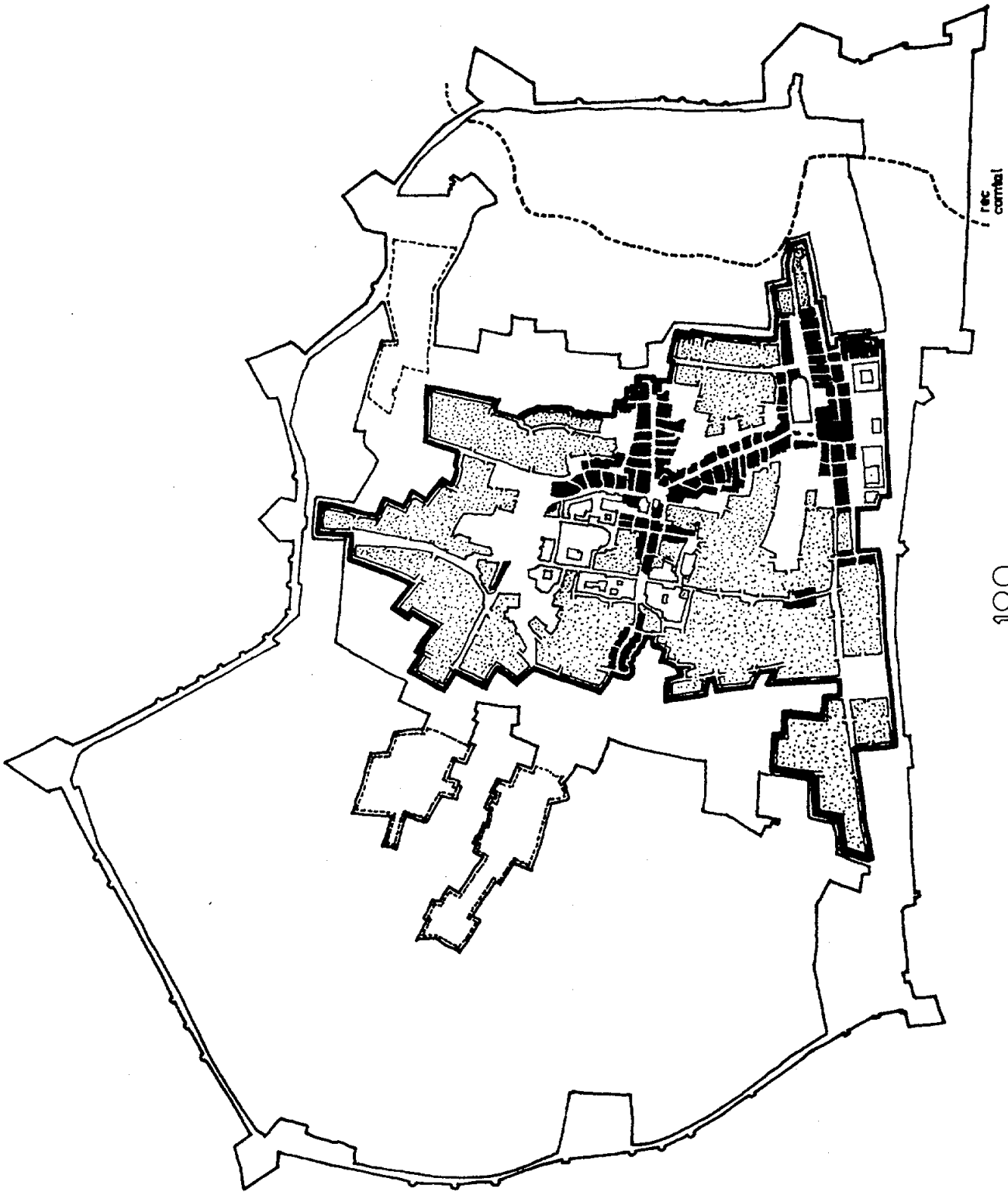
Figura 190

Síntesi de l'estructura urbana

L'anàlisi de les diverses variables que ofereix el Cadastre permet una síntesi, molt més precisa que la que aconseguíem amb el fogatge de 1516, que complementa i perfila l'aproximació a l'estructura física que resultava necessàriament molt més grollera.

Font: Cadastre 1716 (IMHB).

- zones de riquesa i densitat altes: alçada predominant de les cases, quatre plantes; clares agrupacions per oficis en espais ben definits
- zones de densitat alta però amb menor riquesa mitjana: alguns oficis agrupats
- zones de riquesa alta i densitat baixa: alçada predominant de les cases, tres plantes
- zones de densitat semblant però de riquesa menor
- zones de pobresa i densitat alta o quasi alta: alçada predominant de les cases, tres plantes; agrupacions d'oficis pobres i concentracions de treballadors sense ofici
- zones de pobresa i densitat baixa: alçada predominant de les cases, dues plantes; escassa diversitat d'oficis, oficis pobres i gent sense ofici

APROXIMACIÓ A L'ESTRUCTURA FÍSICA

- àrea "central densa"
- ▒ àrea "central no densa"
- àrea "perifèrica"
- ▤ àrea "perifèrica singular"

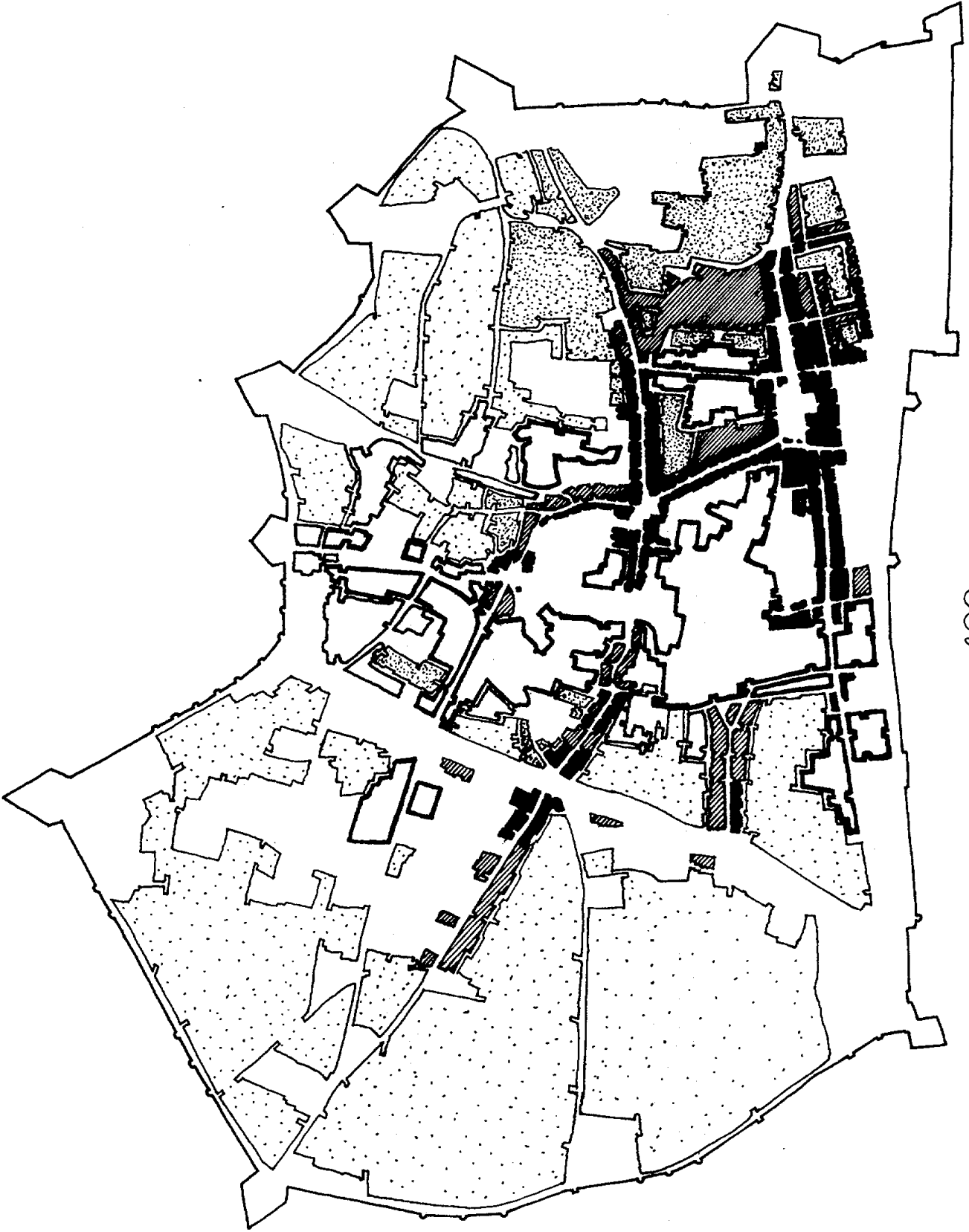

Figura 191

Localització dels focs amb criats

Els focs amb més criats es concentren com és lògic a les zones de riquesa alta i densitat baixa, que coincideix substancialment amb la que definim amb el fogatge de 1516 com a residencial passiva.

Font: Cadastre 1716 (IMHB).

3 criats/foc	•
4 a 7 criats/foc	◐
8 criats o més/foc	●

Figura 192

Localització dels notables

Cada punt situa un foc del tipus: noble, "don", ciutadà honrat, administrador de la ciutat, etc. En major nombre que els que assenyalaven els focs amb més de 3 criats, s'inscriuen, però també a les mateixes àrees: més del 70% es concentren a les zones de densitat baixa i riquesa alta o quasi alta.

Font: Cadastre 1716 (IMHB).

Figura 193

Localització dels treballadors

En una situació perfectament oposada a notables i criats trobem els treballadors. Alguns servidors de l'àrea portuària i d'altres de l'àrea més industrial, es concentren en les àrees perifèriques i intersticials, que hem definit en la nostra síntesi com a zones pobres i de densitat alta. Altres, lligats a les activitats rurals, estan encara més allunyats del centre i aprop de les portes del recinte murat, mirant més enfora que a dintre. Es localitzen a l'àrea pobre i poc densa del Raval, dels carrers Aroles i Nou, Alt de Sant Pere, Jonqueres, etc.

Font: Cadastre 1716 (IMHB).

Figura 194

Plànol comparatiu de la Ciutadella de Barcelona amb l'ex-barri de la Ribera presentat pel Marquès de Ayerbe

La desatenció al tema de la Ciutadella queda ben palès quan s'observa que des de Carreras Candi s'ha reproduït aquest plànol com a resultat dels treballs de Sanpere i Miquel. Quan, ben al contrari, aquest és un plànol sumament inexacte que va presentar el Marquès de Ayerbe, i que Sanpere i Miquel reproduïx exclusivament per demostrar-ne les falles.

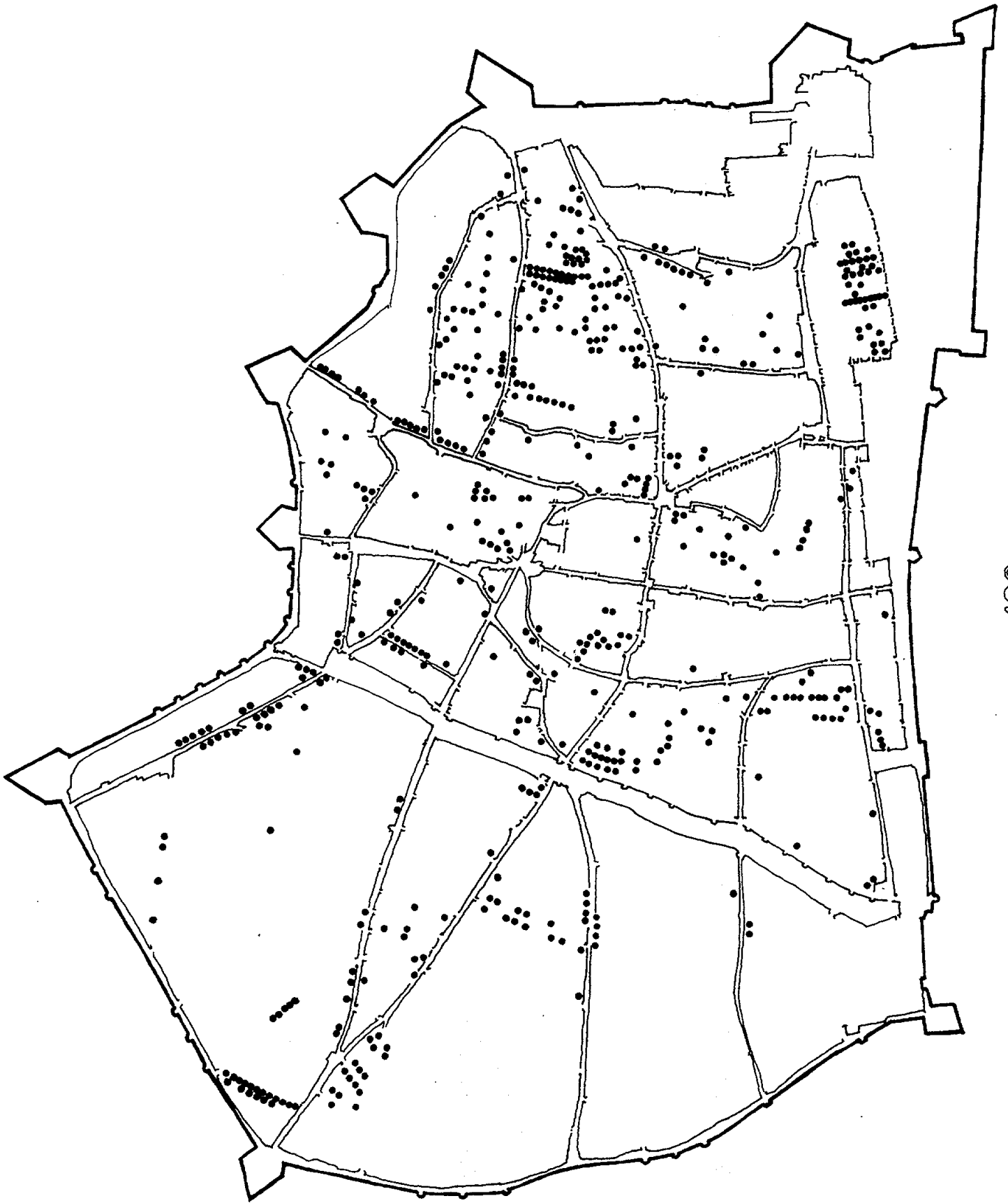

Figura 195

El pas del matakà al front bastionat

Si l'origen de les ciutadelles es pot remuntar a l'alcàsser, la "rocca", o el castell que sovint flanqueja la ciutat, com diu Almirante, de fet qui va "inventar" la ciutadella va ser l'artilleria. És aquesta la que va imposar la renúncia a un reforçament de tot el perímetre per concentrar la defensa en punts concrets: el baluard és el primer producte d'aquesta necessitat i el segon serà la ciutadella.

A les defenses medievals, els matakans garantien la protecció del peu de la muralla, amb l'artilleria es suprimeixen matakans i merlets i es cobreix el llenç del mur mitjançant el foc creuat de dels baluards.

Figura 196

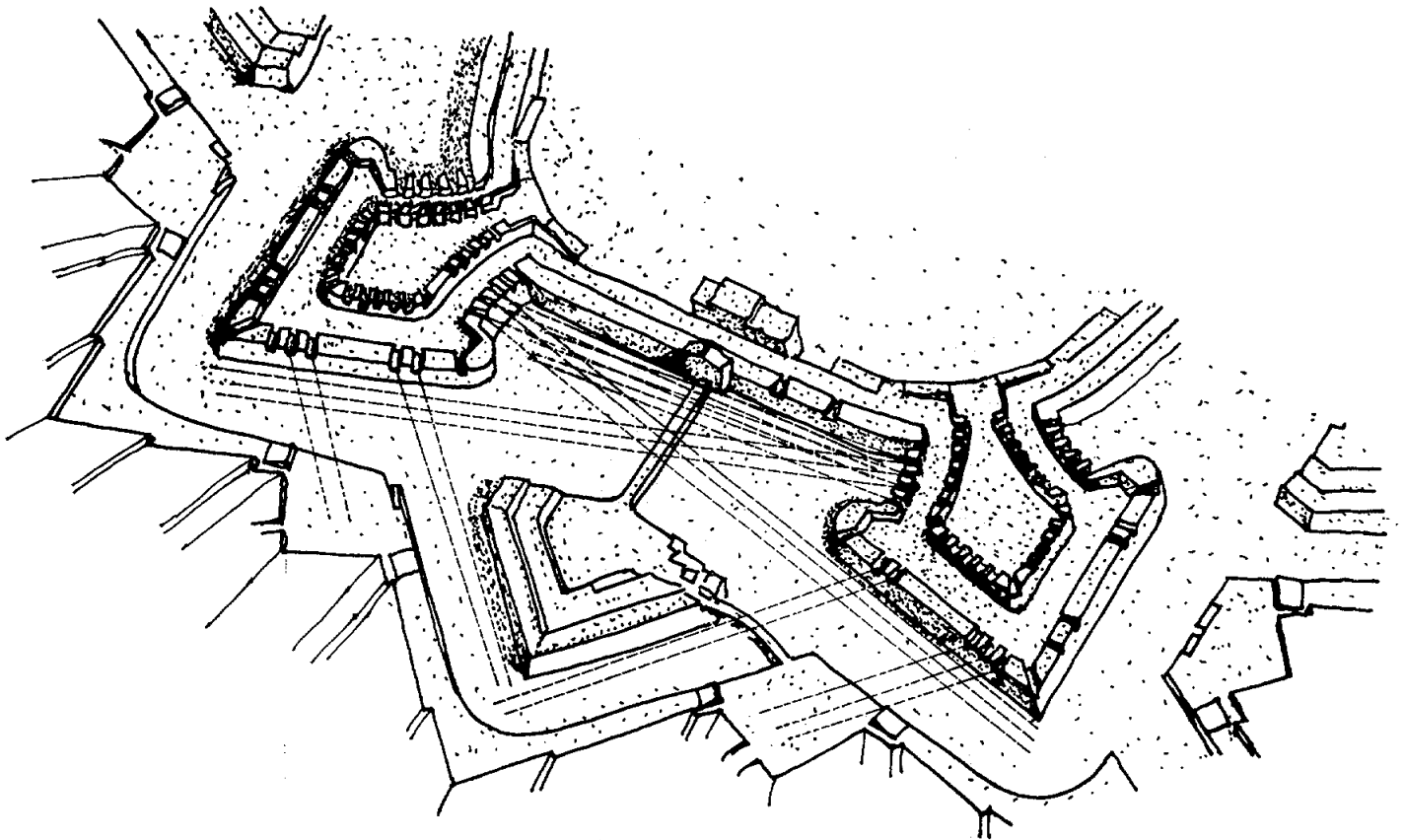
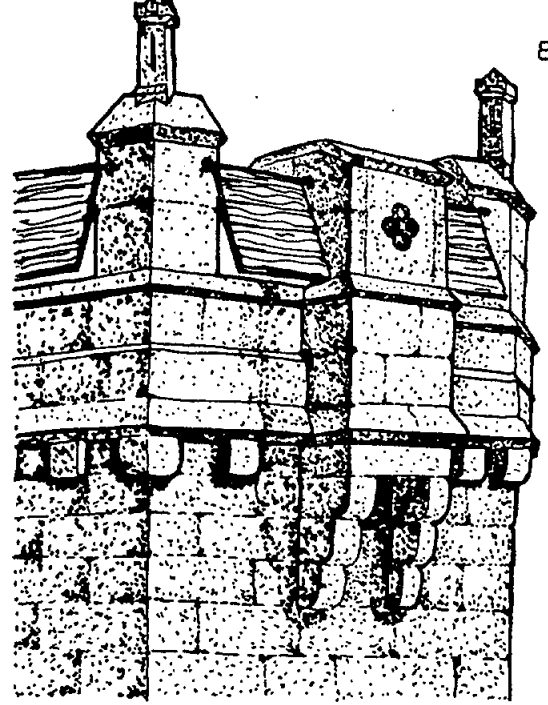
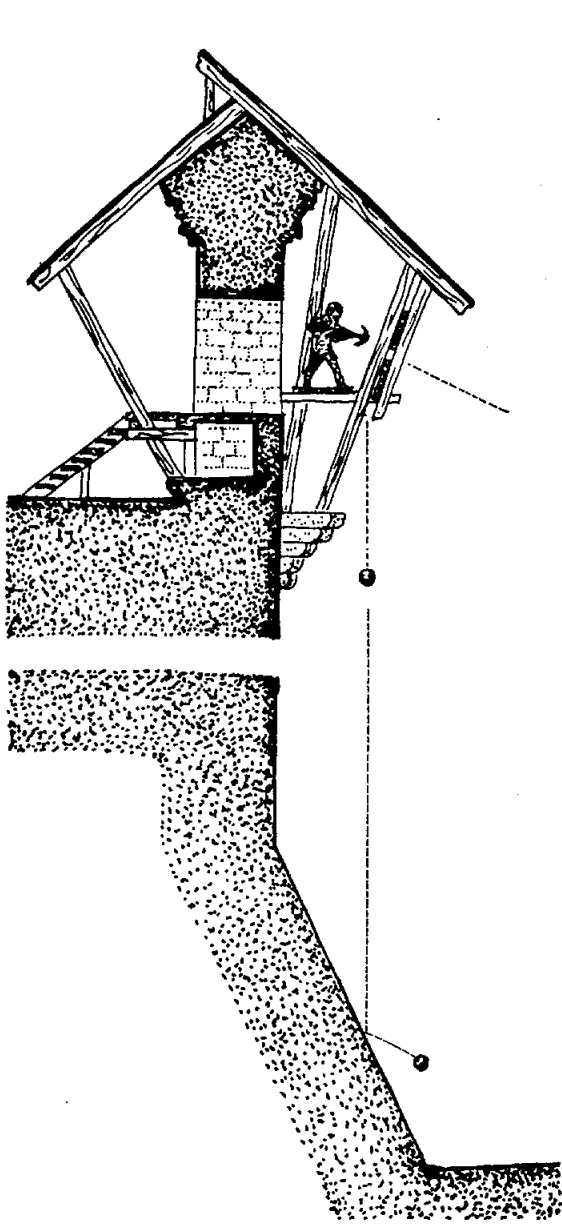
Ciutadella de Sarzana

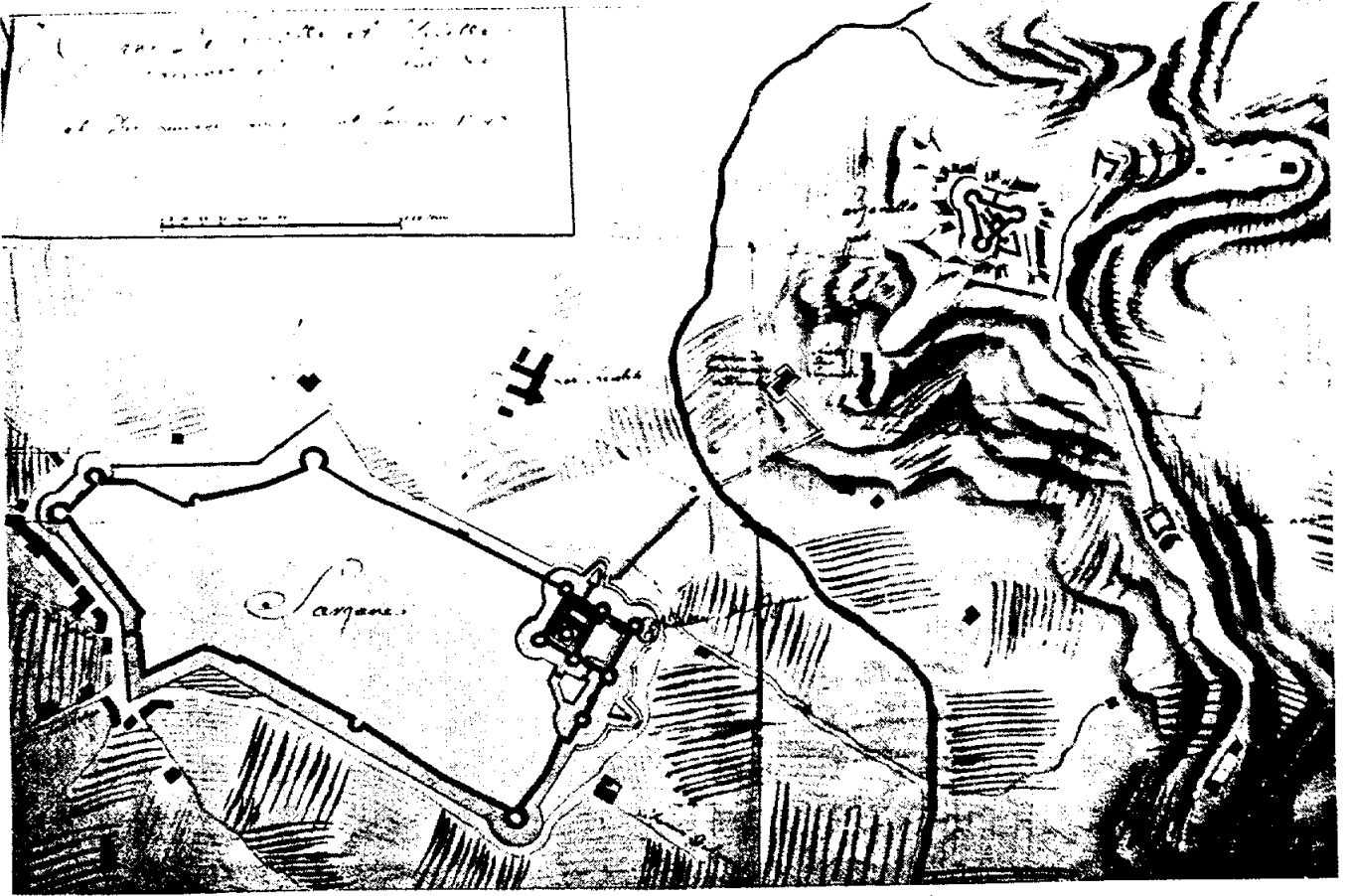
Es fa difícil de dir quina va ser pròpiament la primera Ciutadella. Sovint es considera que el més antic reducte de ciutat fortificada al que es pugui donar el nom de Ciutadella és el de Sarzana, contruït immediatament després de 1487. Recorda encara les "roccas" del segle precedent, però les torres anivellades a l'alçada de les cortines, els murs fortament escarpats i l'altura dels parapets i les troneres, disposades en dos ordres sobre la mateixa vertical, revelen el caràcter de fortificació de transició.

Figura 197

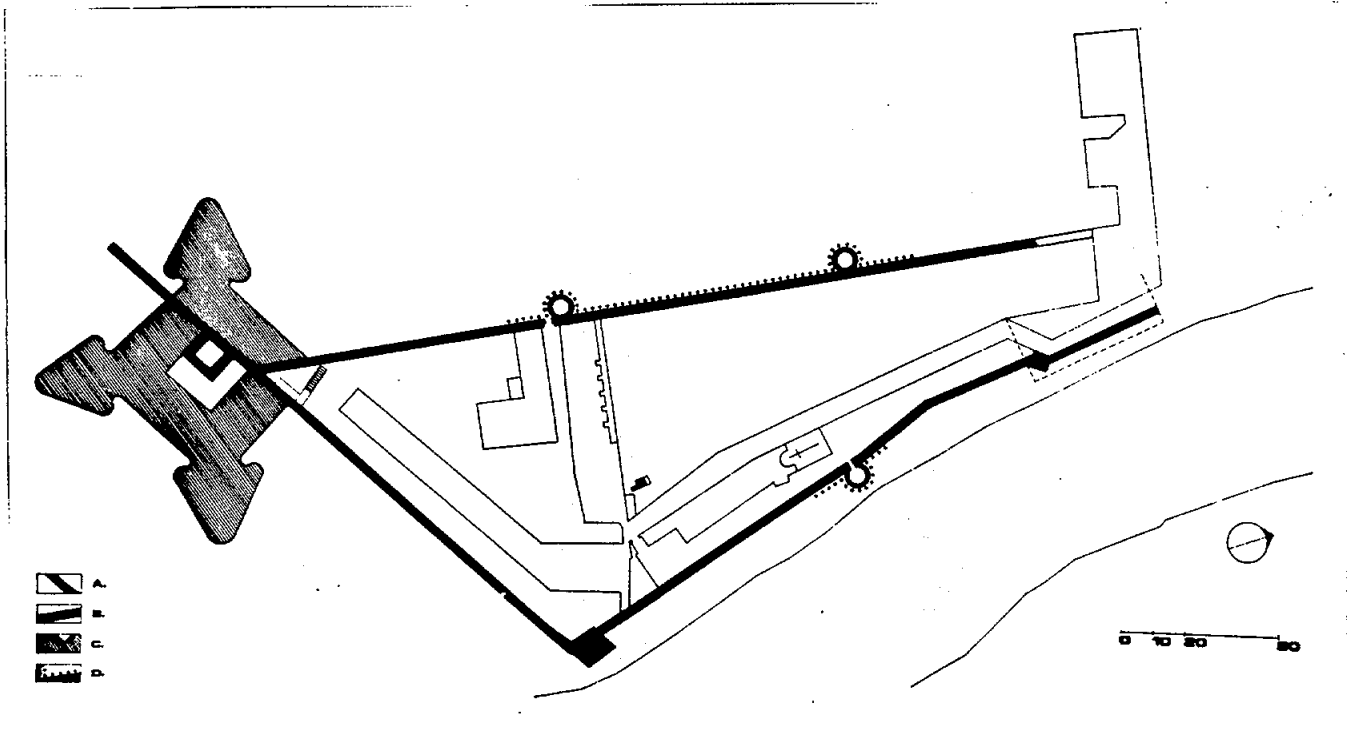
Ciutadella de Pisa, de Giuliano da Sangallo

La ciutadella de Pisa, de Giuliano da Sangallo, erigida pels florentins entre 1509 i 1512, mostra els primers intents d'introduir els fronts bastionats.

196

197

Figures 198 i 199

Ciudadella de Perugia, de Giuliano da Sangallo

La ciudadella és sovint un instrument no exclusivament defensiu, sino pensat pel ple domini de la ciutat. La "rocca paolina" de Perugia n'és un exemple clar, i aquest fet es reflecteix en la pròpia implantació en el punt més preeminent de la ciutat i amb una dèbil connexió amb el recinte emmurallat.

Amb l'inici de la "rocca" l'any 1540 es sanciona la pèrdua definitiva de l'autonomia de la ciutat.

Figures 200 i 201

Ciudadella d'Aquila, de P.L. i G.G. Escrivà

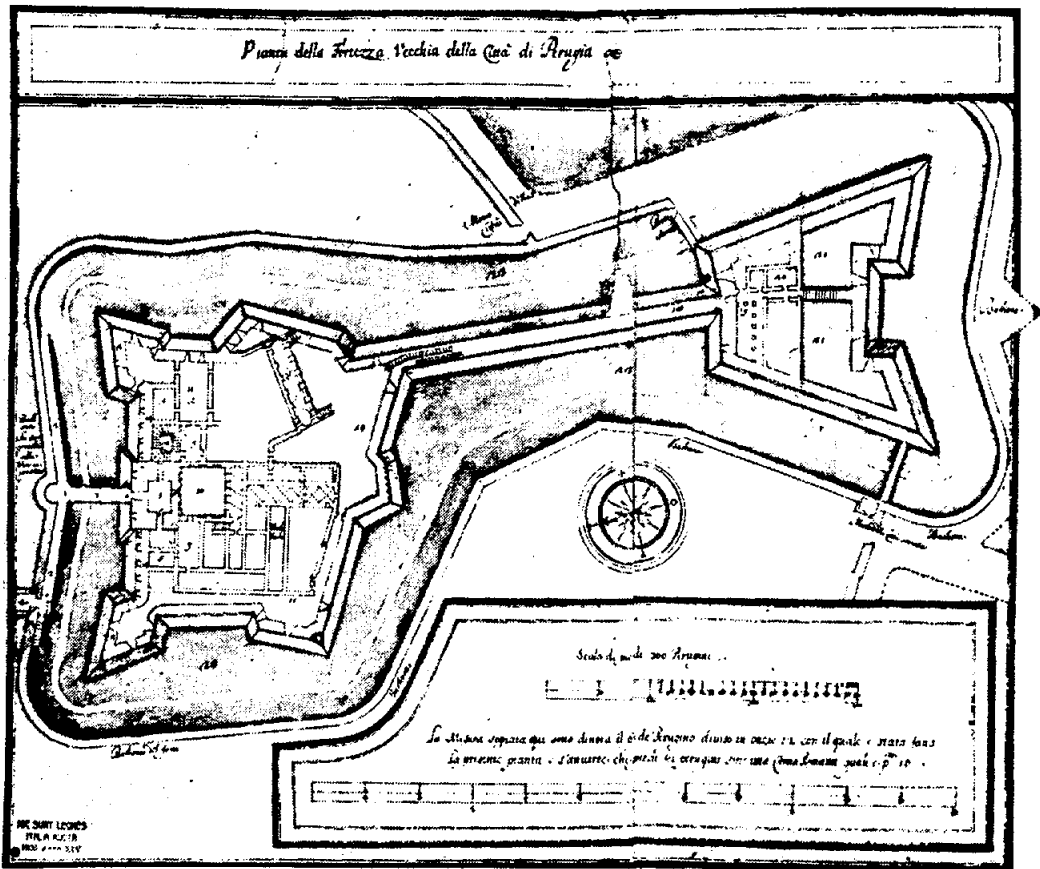
Dintre de la política de fortificacions empresa per Carles V per la defensa del mediterrani, són freqüents les fortaleses de quatre baluards, com aquesta d'Aquila, construïda l'any 1535.

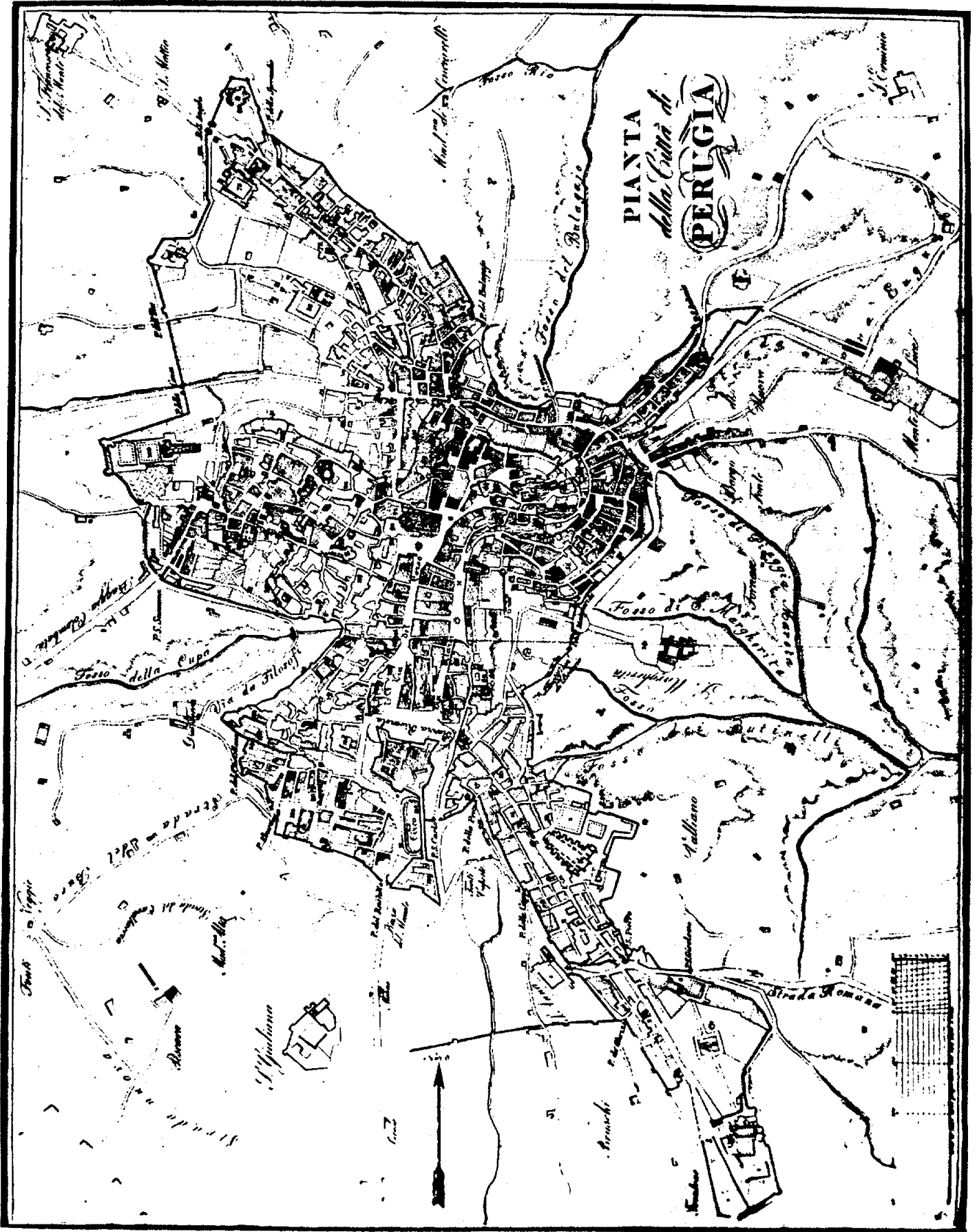
La distància entre baluards vé definida per l'abast de les armes de foc, el que fa que pugui tenir un marge de variació limitat. El nombre de baluards es relacionarà doncs amb l'ordre dimensional de la ciudadella.

Figura 202

Palermo i la seva ciudadella, dibuix d'Alessandro Giorgi de 1575

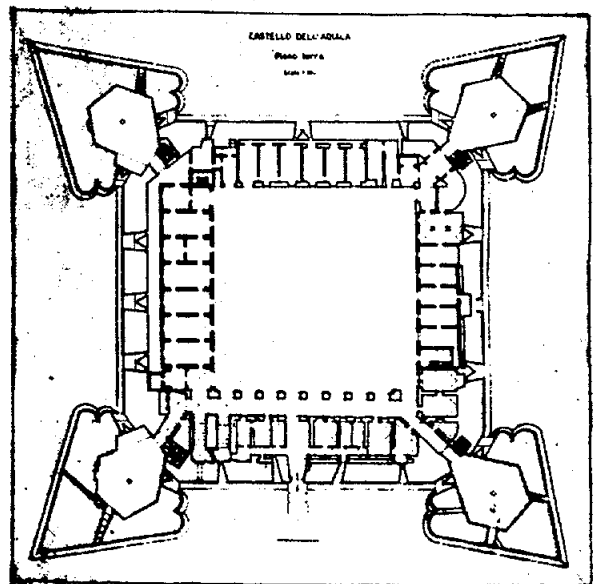
Palermo, en la seva condició de capital d'un virregnat, serà una ciutat fortament militaritzada. S'aprecien en la muralla els petits baluards de principis de segle, dintre dels baluards posteriors. La Ciudadella, amb una funció principal de defensa del port, adopta la usual forma rectangular.

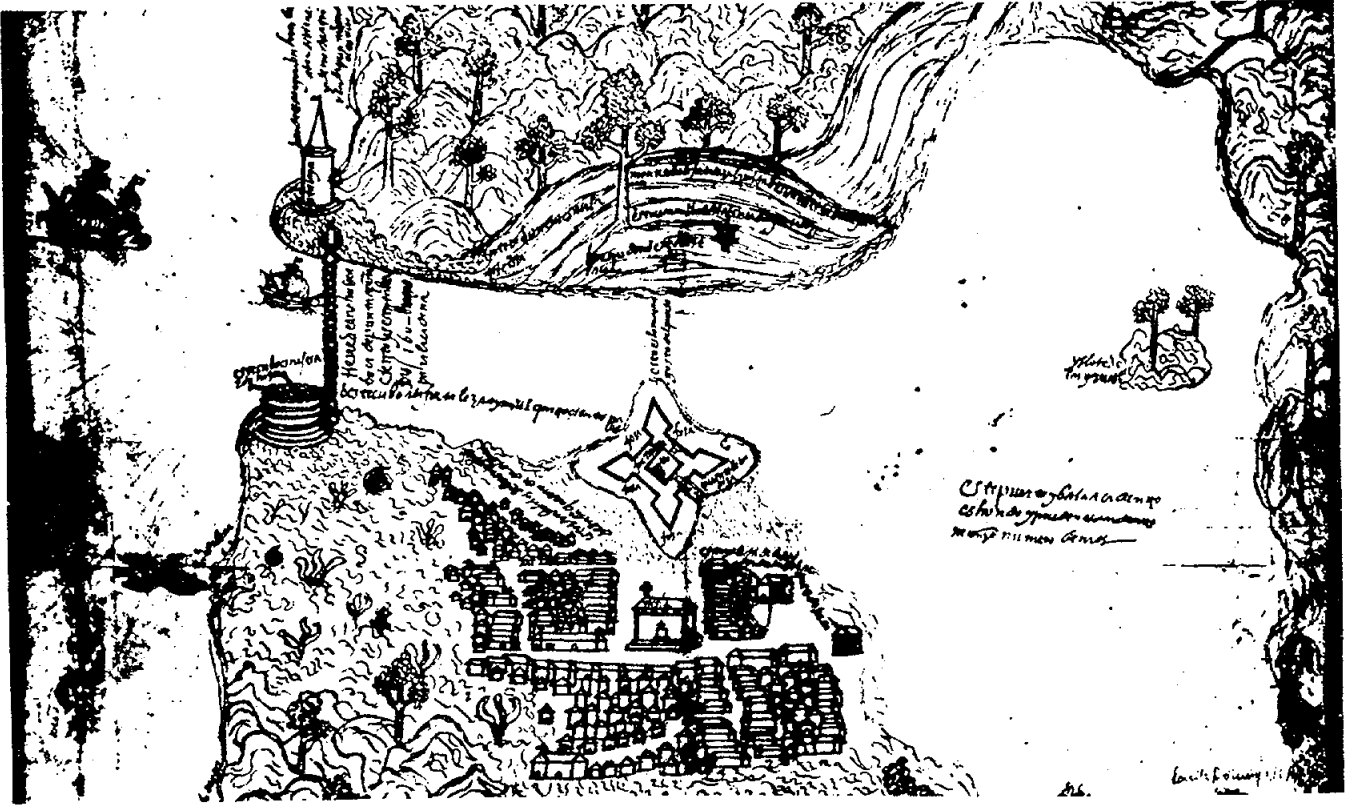

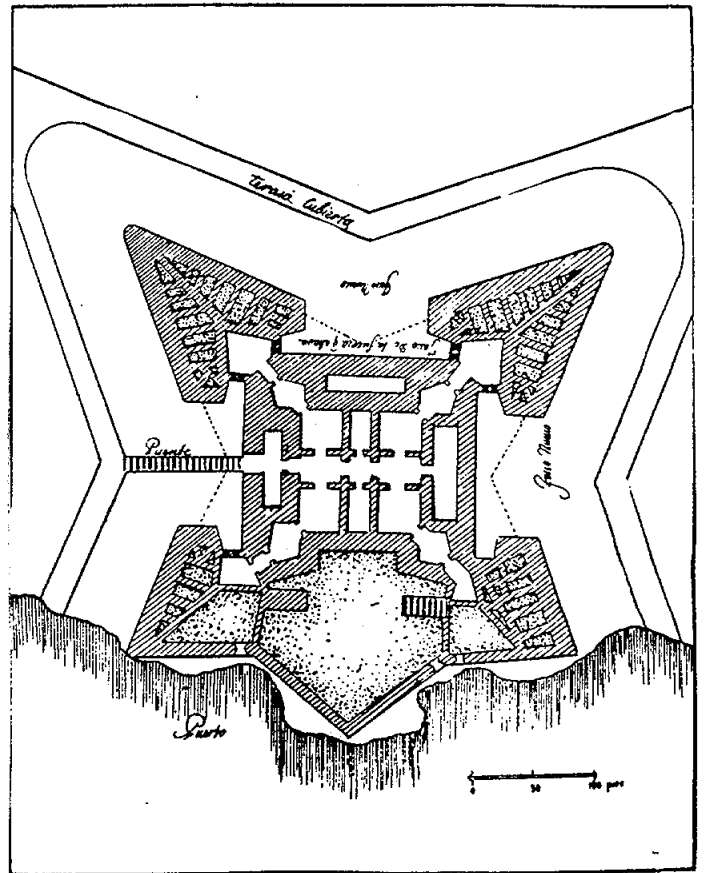
200

201

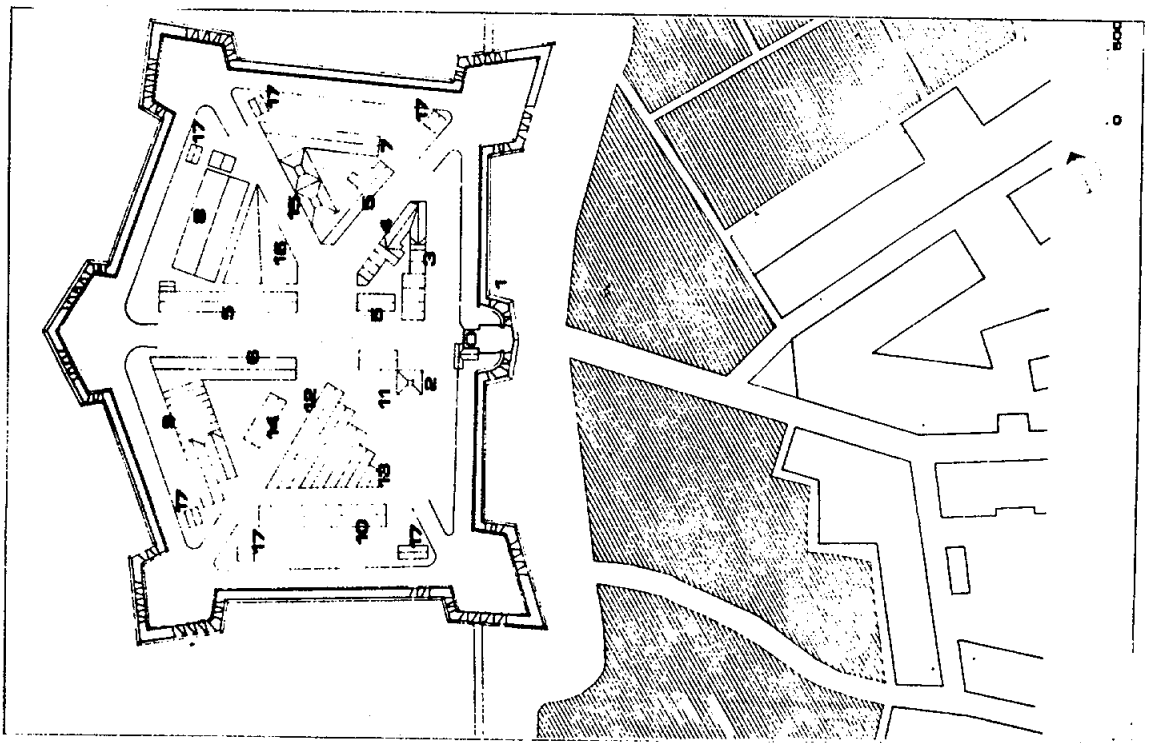
203

204

205

206

Figures 208 i 209

Ciudadella de Torino, dibuixos de finals del XVI i XVII

Per la Ciudadella de Torino es van fer diverses propostes, va ser finalment Francesco Paciotto qui va reestructurar el sistema defensiu de la Capital del petit estat dels Savoia, resultant del tractat de Cateau Cambrèsis (1559).

Els treballs van ser acabats per Gabrielle Busca, perquè Paciotto va rebre l'encàrrec de construir una ciudadella a Amberes.

Figura 210

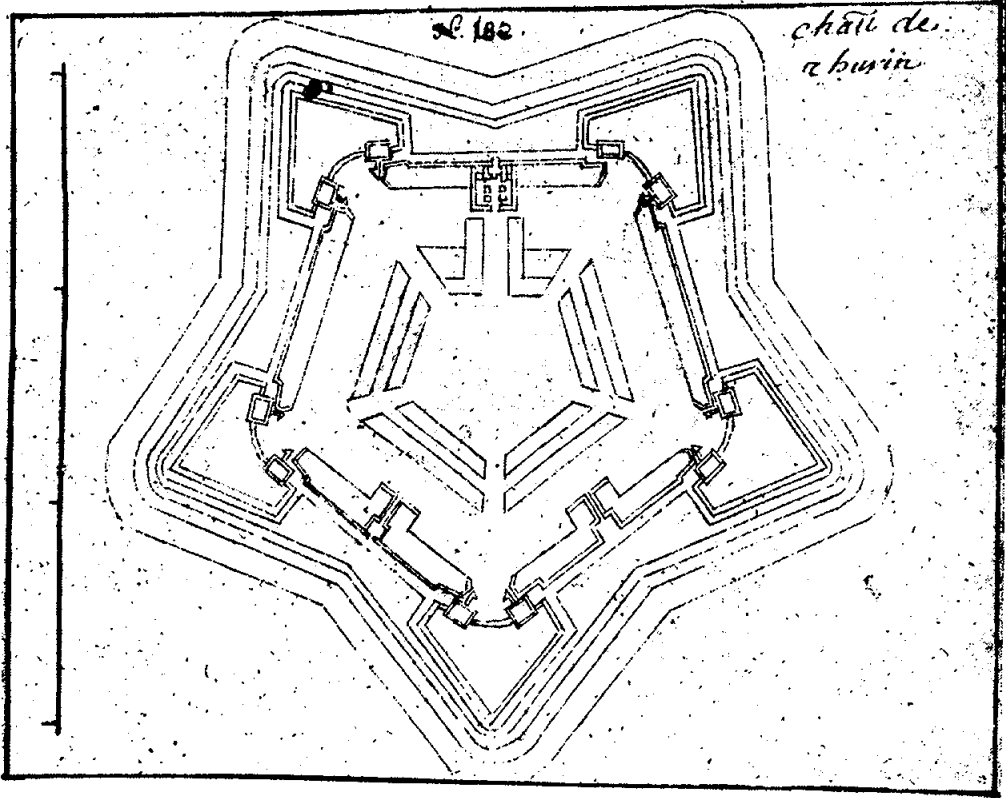
Anvers i la seva Ciudadella en un gravat del segle XIX

La ciudadella d'Anvers, que es realitzà els anys 1567-1568 per ordre del Duc d'Alba, i d'acord amb projecte de Paciotto, és con juntament amb la de Torino punt de referència obligat. En efecte, aquestes dues forteses establiran el model que s'implantarà en multitud de ciutats, com Ferrara, Pamplona, Parma, Lille, Tournay, Messina, etc.

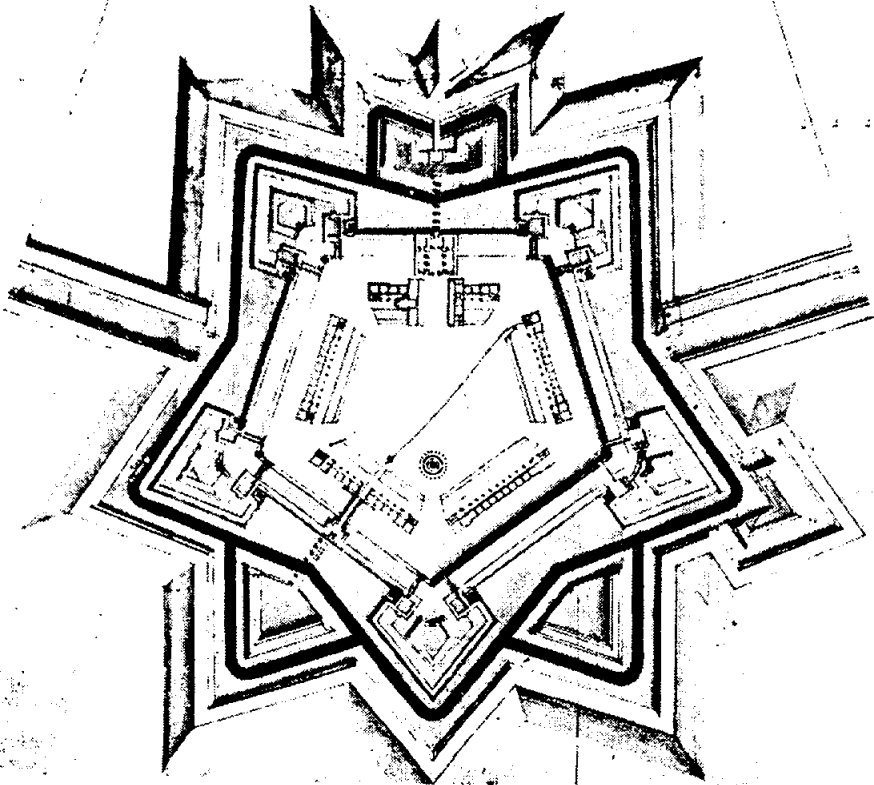
Figura 211

Ciudadella de Ferrara, representació de Felice della Greca de mitjans del segle XVII

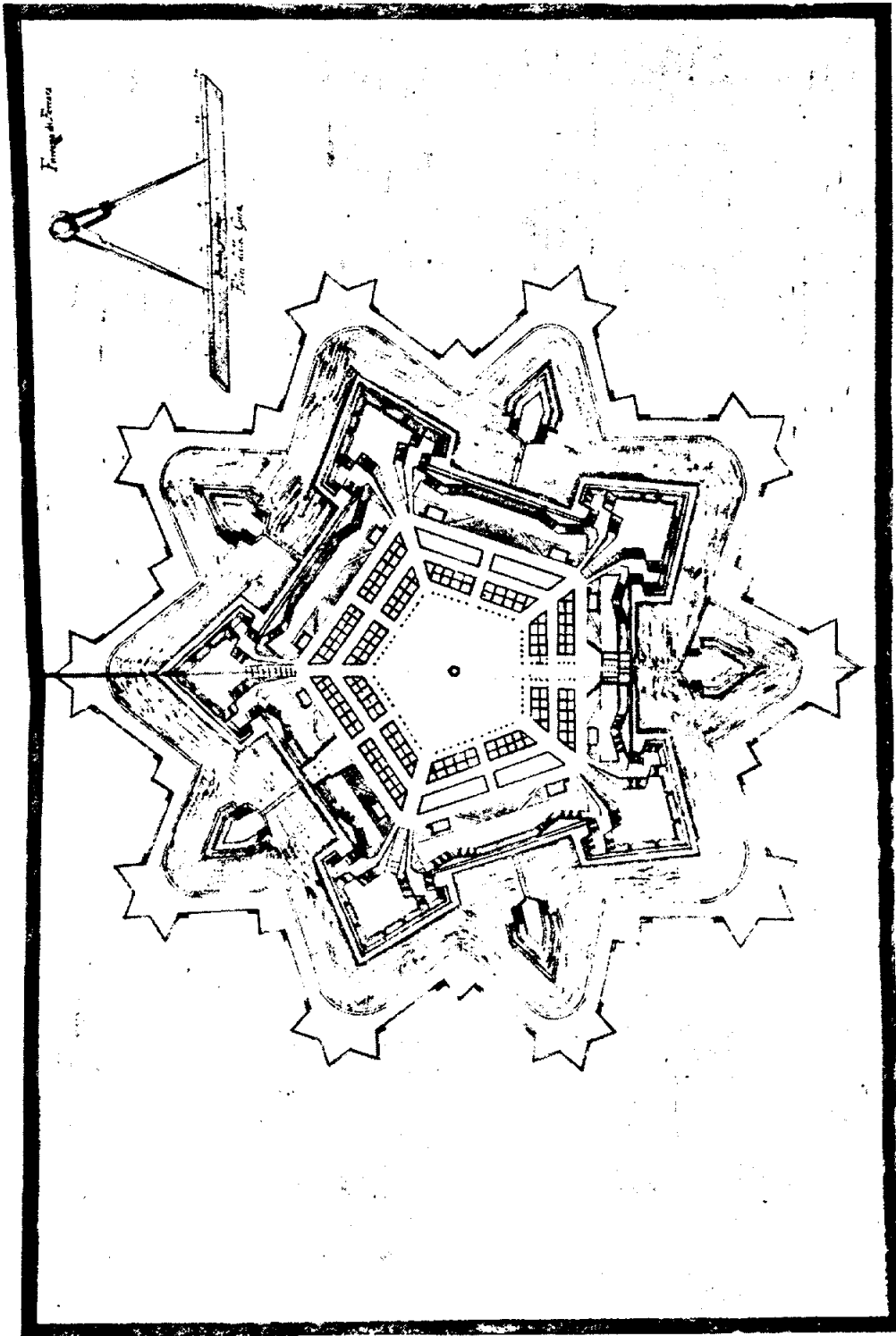
La ciudadella de Ferrara és una de les primeres en seguir el model pentagonal, i mostra, com la majoria que en aquesta època obeïa a aquest traçat, no únicament una simetria central pel que fa a les defenses, sinó també en les construccions interiors de servei.

208

209

Figures 212 i 213

Ciudadella de Pamplona: Plànol del segle XVI de l'enginyer J. Palearo, "El Fratin", i plànol de l'any 1756 de la ciutadella i les seves dependències

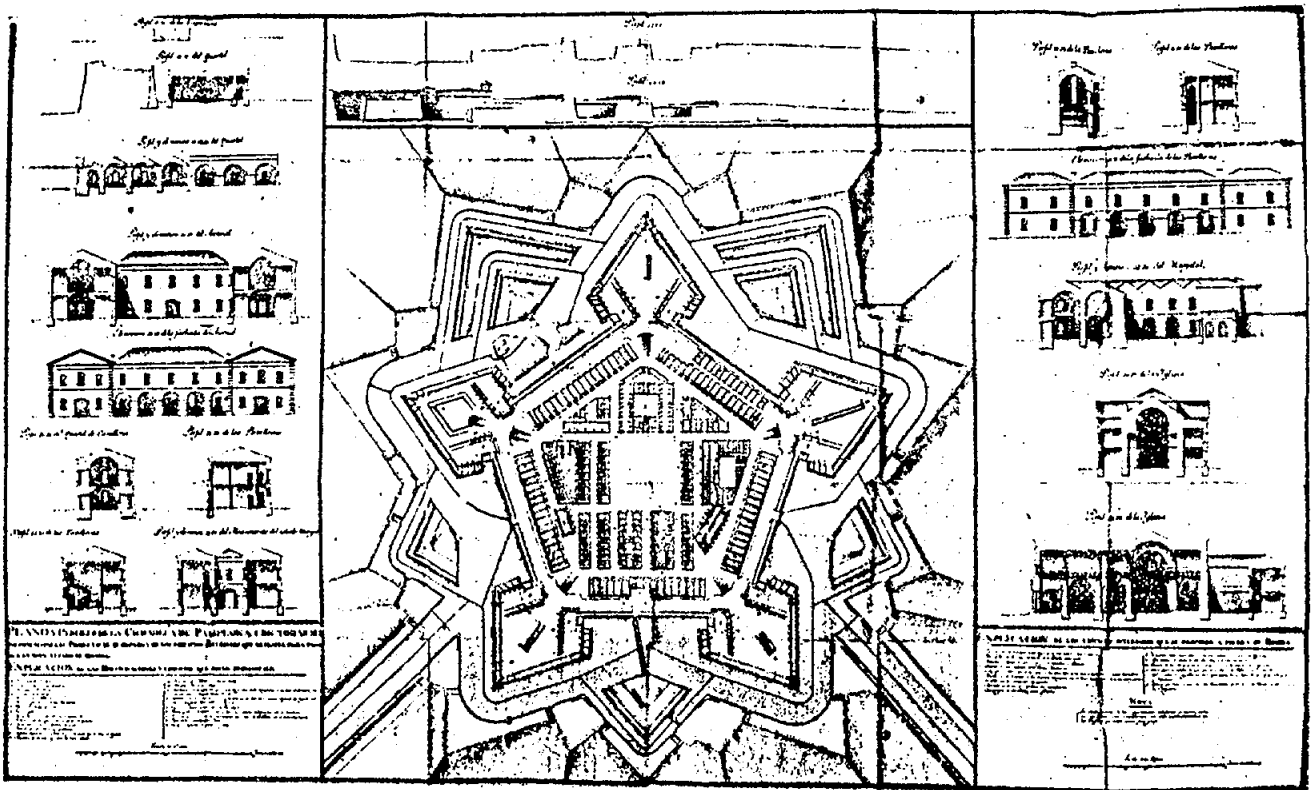
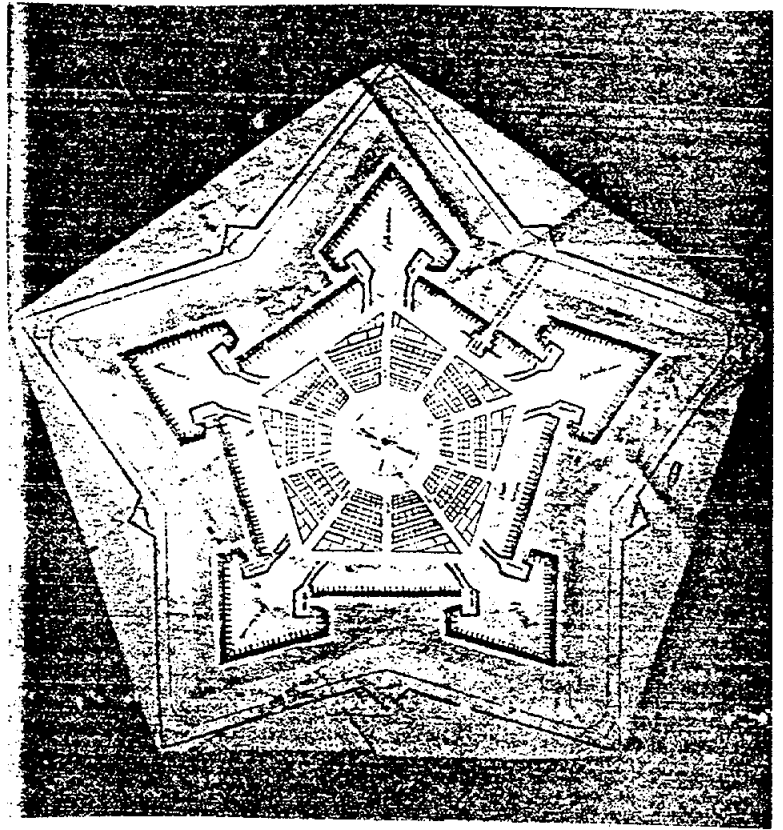
La Ciudadella de Pamplona també primerenca pot servir per mostrar els canvis que es produiran, especialment a partir de Vauban, en l'organització dels edificis de servei i en les defenses exteriors. Els primers passen de l'original simetria central a l'ortogonalitat que imposarà el cos d'Enginyers Militars ja al segle XVIII. Les defenses, per la seva banda, sofriran una expansió horitzontal, característica detectable arreu d'Europa, mitjançant la construcció de mitges-llunes i contra-guardies.

Figures 214, 215 i 216

Plànols de les ciutats i ciutadelles de Plasencia, Parma i Modena

Aquests plànols, aixecats l'any 1745 amb motiu de les campanyes d'Itàlia de l'exèrcit de Felip V, mostren tres ciutadelles pentagonals diferents. La ciutadella de Plasencia adopta un traçat pròxim al de la "fortezza d'Abasso" de Florència. La ciutadella de Parma adopta la forma i disposició canònica: pentàgon regular, amb dos bastions amenaçant al interior i tres a l'exterior. La de Mòdena, en canvi, està situada en relació a la muralla en una disposició totalment desaconsellada pels manuals: un sol baluard enfrontat a la ciutat es considera generalment totalment insuficient per assegurar un perfecte control sobre la població.

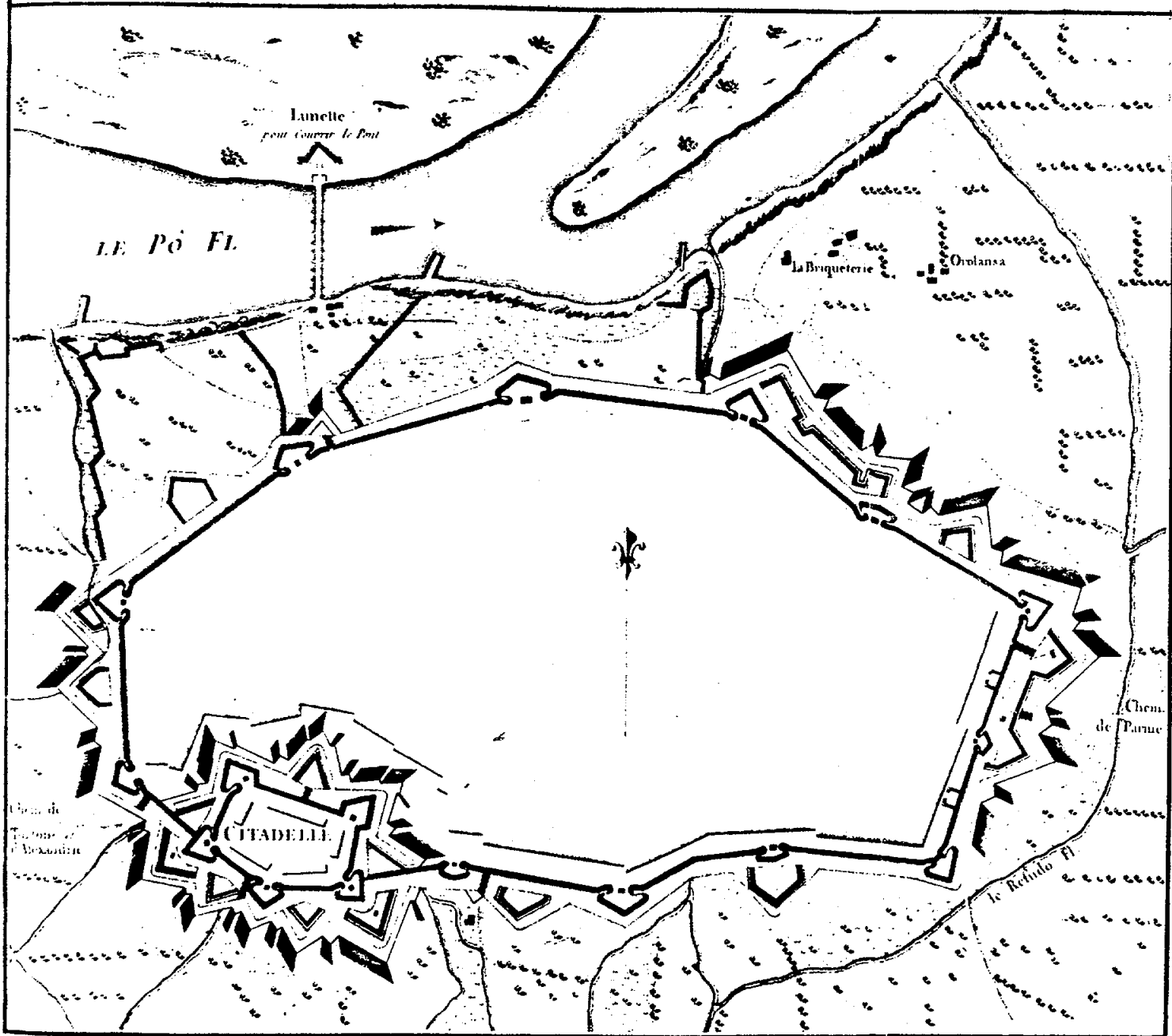
Font: Europa Asuntos generales nº 6.868, año 1775 (S.H.M.).

PLAN DE LA VILLE ET CITADELLE DE PLAISANCE,

PRISE PAR L'ARMÉE DE SAR: DON PHILIPPE. en 1745

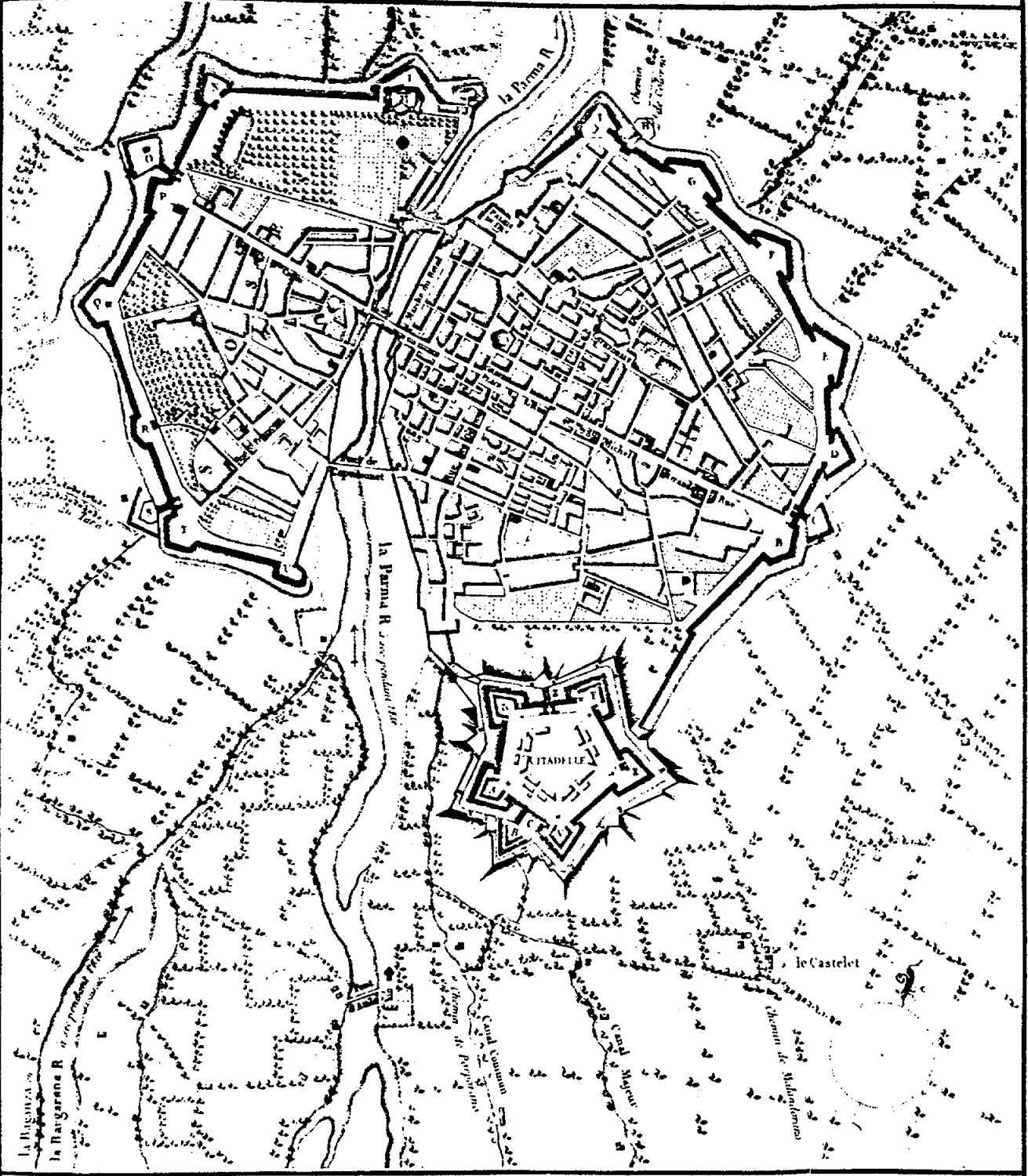
Echelle de 500 Toises

PLAN DE LA VILLE, CITADELLE ET ENVIRONS DE PARME,

Levée en 1749

Echelle de 100 Toises

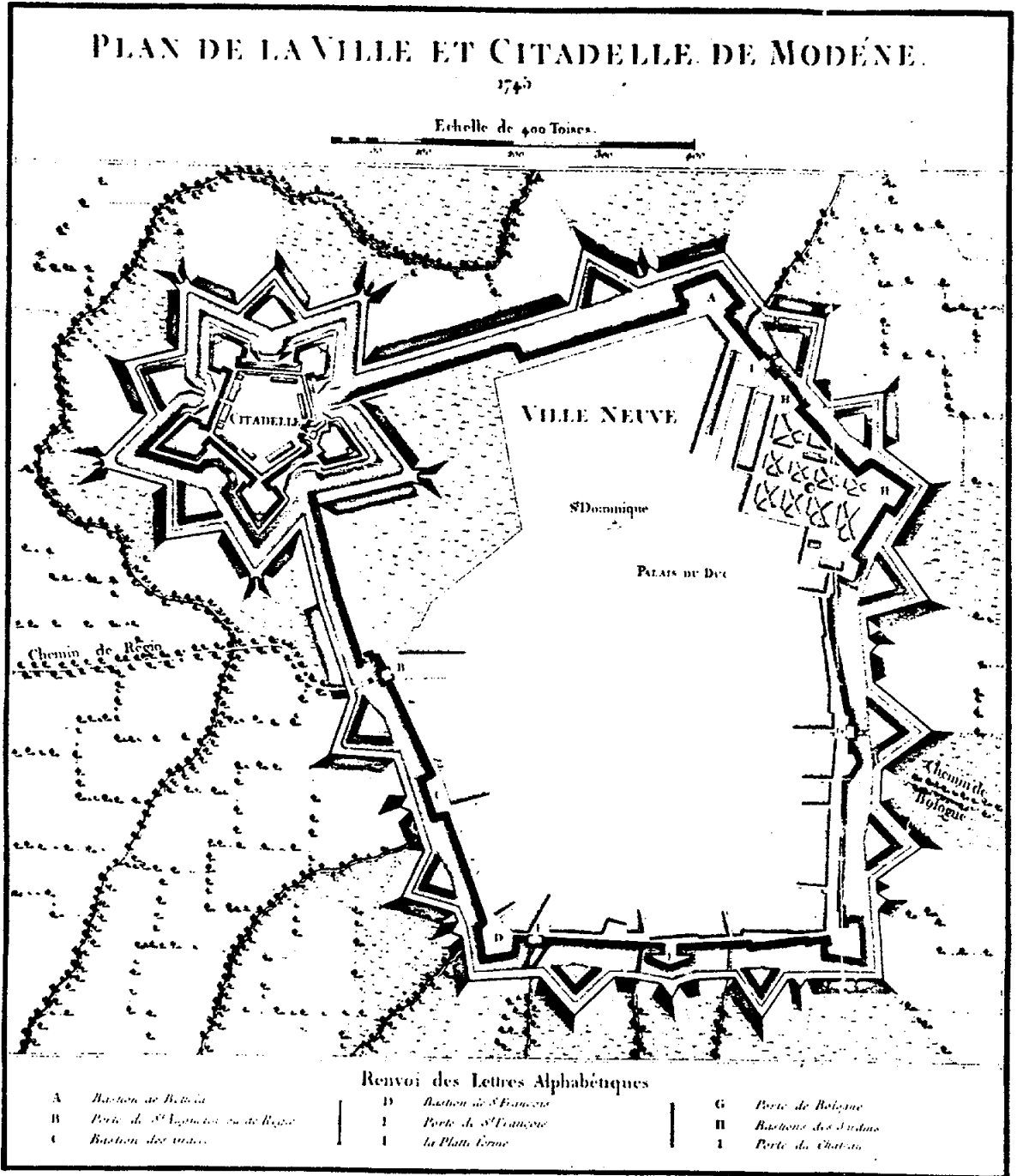
RENVOI POUR LES LETTRES ALPHABETIQUES

Ville		Citadelle	
A	Bastion d'Ardenne	P	Bastion S ^t Croix
B	Bastion S ^t Michel	Q	Bastion de Castel Pombino
C	Demi-lune et Porte S ^t Marie	R	Bastion S ^t Dominique
D	Bastion S ^t Pierre	S	Demi-lune et Porte S ^t François
E	Bastion S ^t Benoît	T	Bastion S ^t Etienne
F	Bastion S ^t François	U	Bastion S ^t Gilbert
G	Bastion S ^t Jean		
H	Bastion S ^t Louis		
I	Bastion S ^t Barnabé		
J	Bastion de l'Église pour la porte dite Suisse		
K	Bastion de l'Église		
L	Bastion de la Fontaine		
M	Fort de la Citadelle		
N	Bastion de la Citadelle		
O	Demi-lune de la Citadelle		
		V	Bastion S ^t Pierre
		X	Bastion S ^t François
		Y	Bastion S ^t Jean
		Z	Bastion S ^t Marie
			Bastion S ^t André
			Bastion S ^t Charles
			Bastion S ^t Louis
			Bastion S ^t Michel

PLAN DE LA VILLE ET CITADELLE DE MODÈNE.

1747

Echelle de 400 Toises.

Renvoi des Lettres Alphabétiques

A	Bastion de Babilon	D	Bastion de St. François	G	Porte de Bologne
B	Porte de St. Agostino ou de Reggio	I	Porte de St. Francesco	II	Bastions des Indes
C	Bastion des tranchés	L	le Plats Erme	1	Porte du Château

Figures 217 i 218

Lille abans i després de la implantació de la Ciutadella

L'axonomètrica realitzada l'any 1617 ens mostra la ciutat anterior a la implantació de la Ciutadella de Vauban, conseqüència de la conquesta de la ciutat pels exèrcits de Lluís XIV l'any 1667. El pas de l'esfera hispano-flamenca a l'esfera francesa la converteix en ciutat de frontera que cal defensar i controlar. La construcció de la Ciutadella no imposarà derruïcions, i es solucionarà amb una adició urbana.

Figures 219 i 220

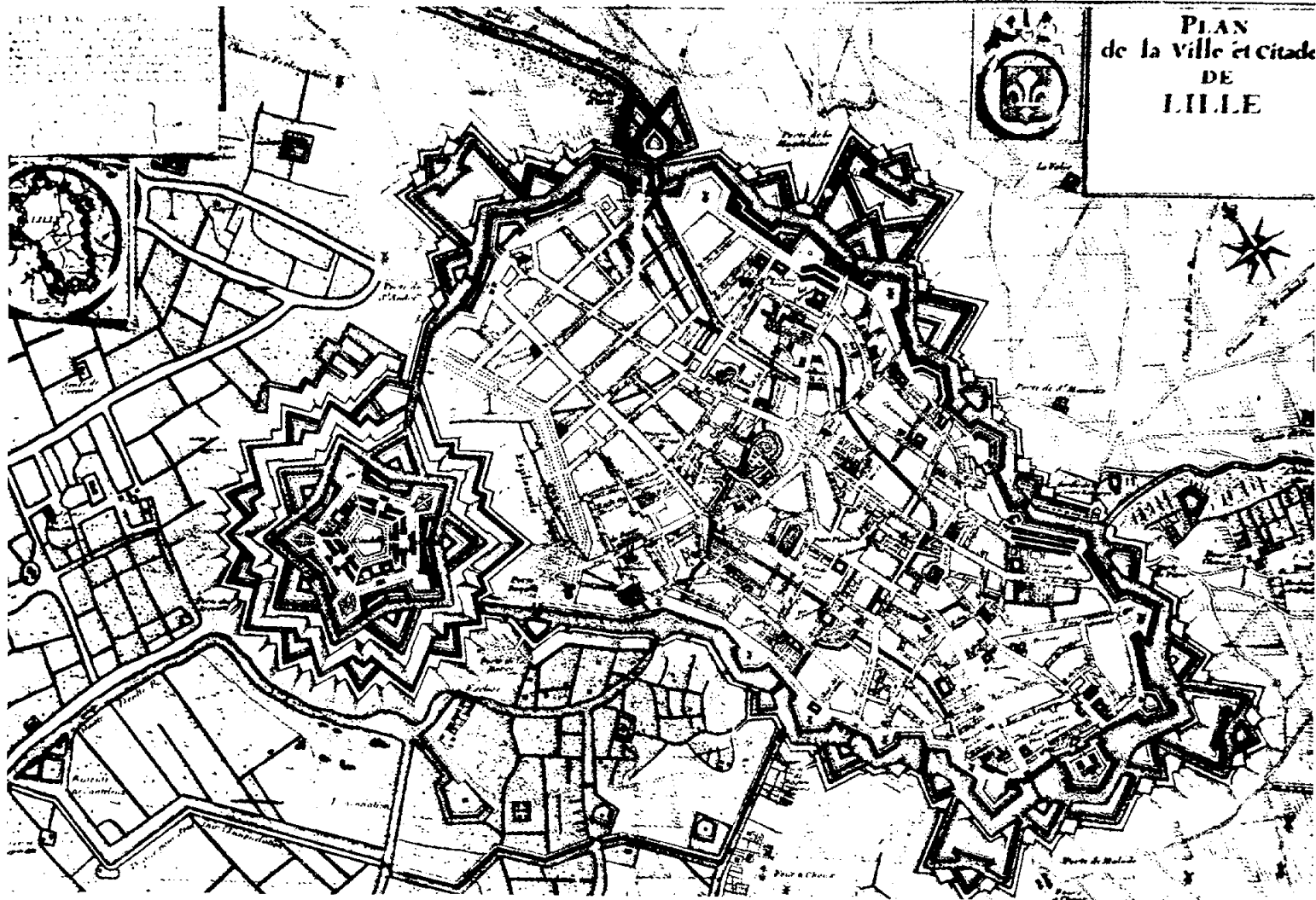
Ciutadella i ampliació de la ciutat de Copenhague, cap a 1649 i al segle XIX

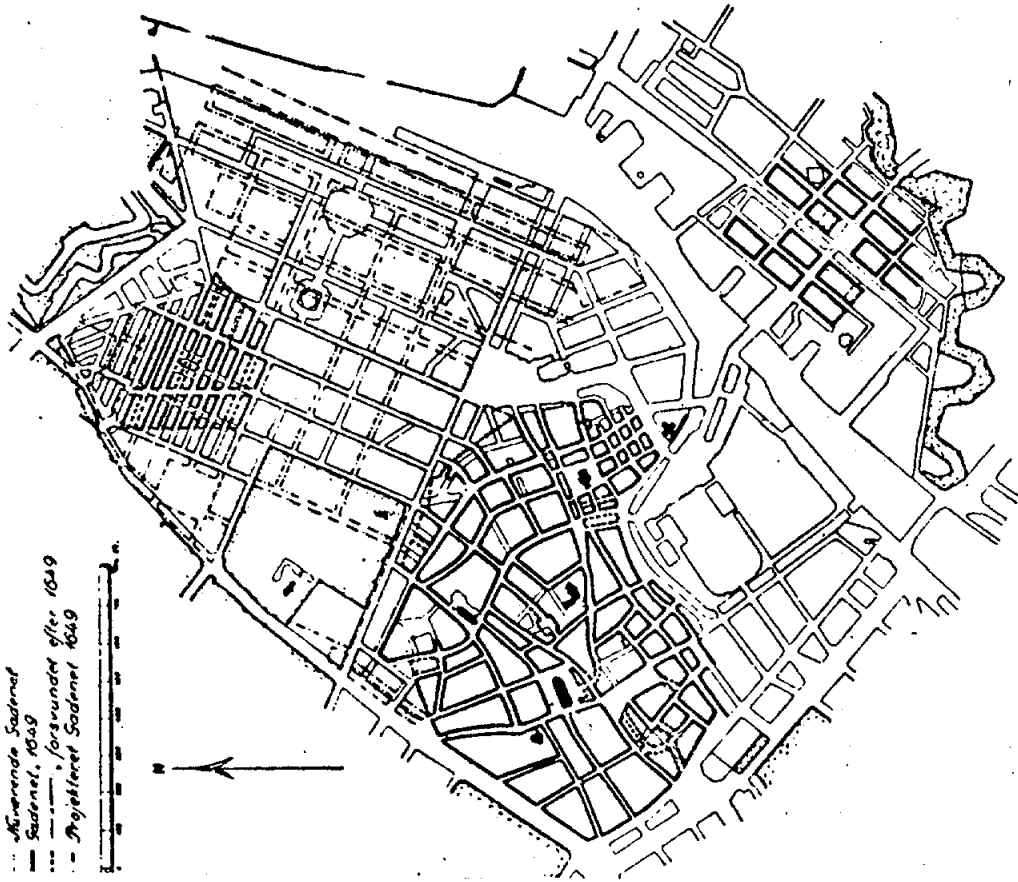
També a Copenhague la ciutadella s'articula amb una expansió de la ciutat i del port. L'extensió suposava la construcció d'una gran capital moderna i va ser objecte de diverses propostes i projectes.

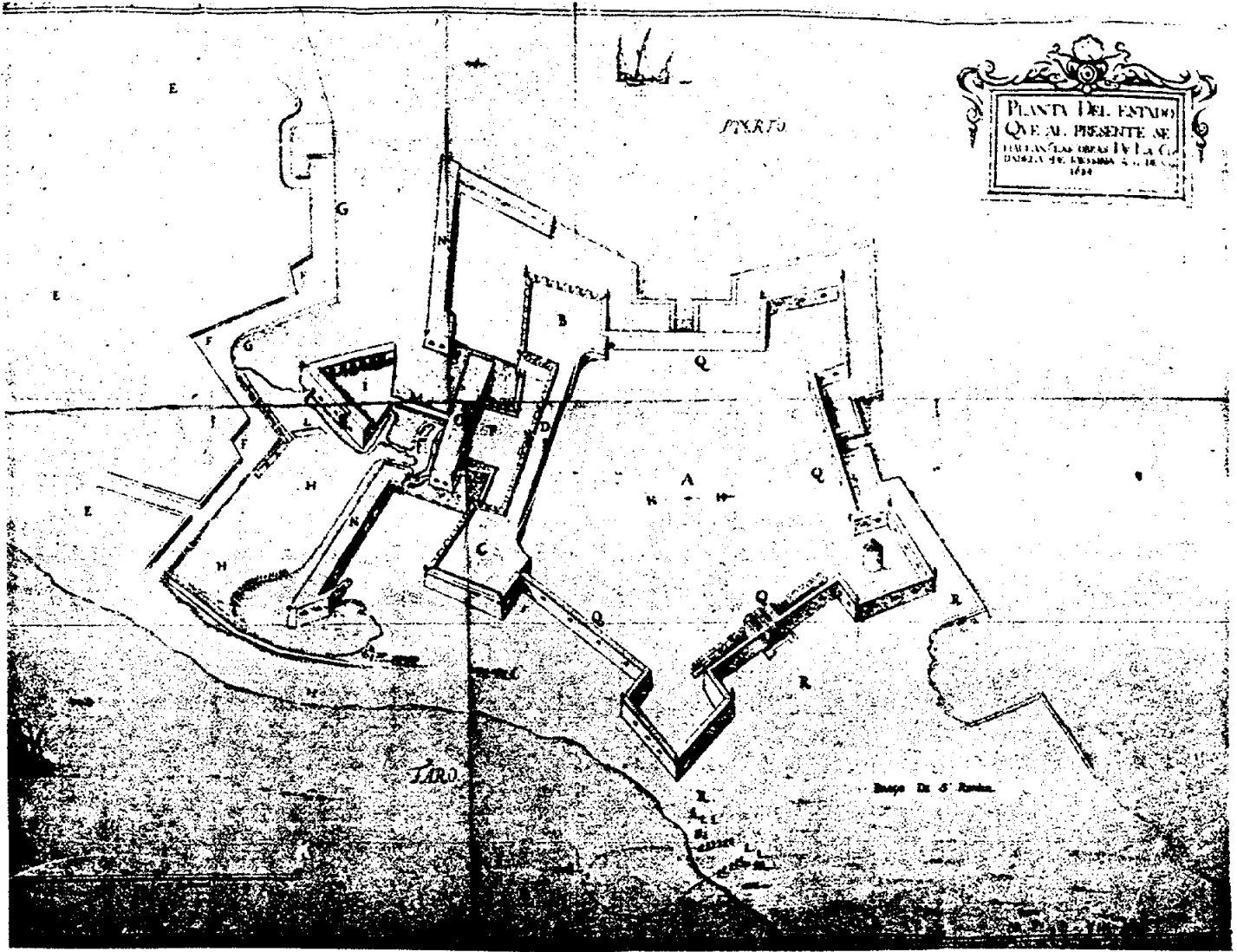
Figures 221 i 222

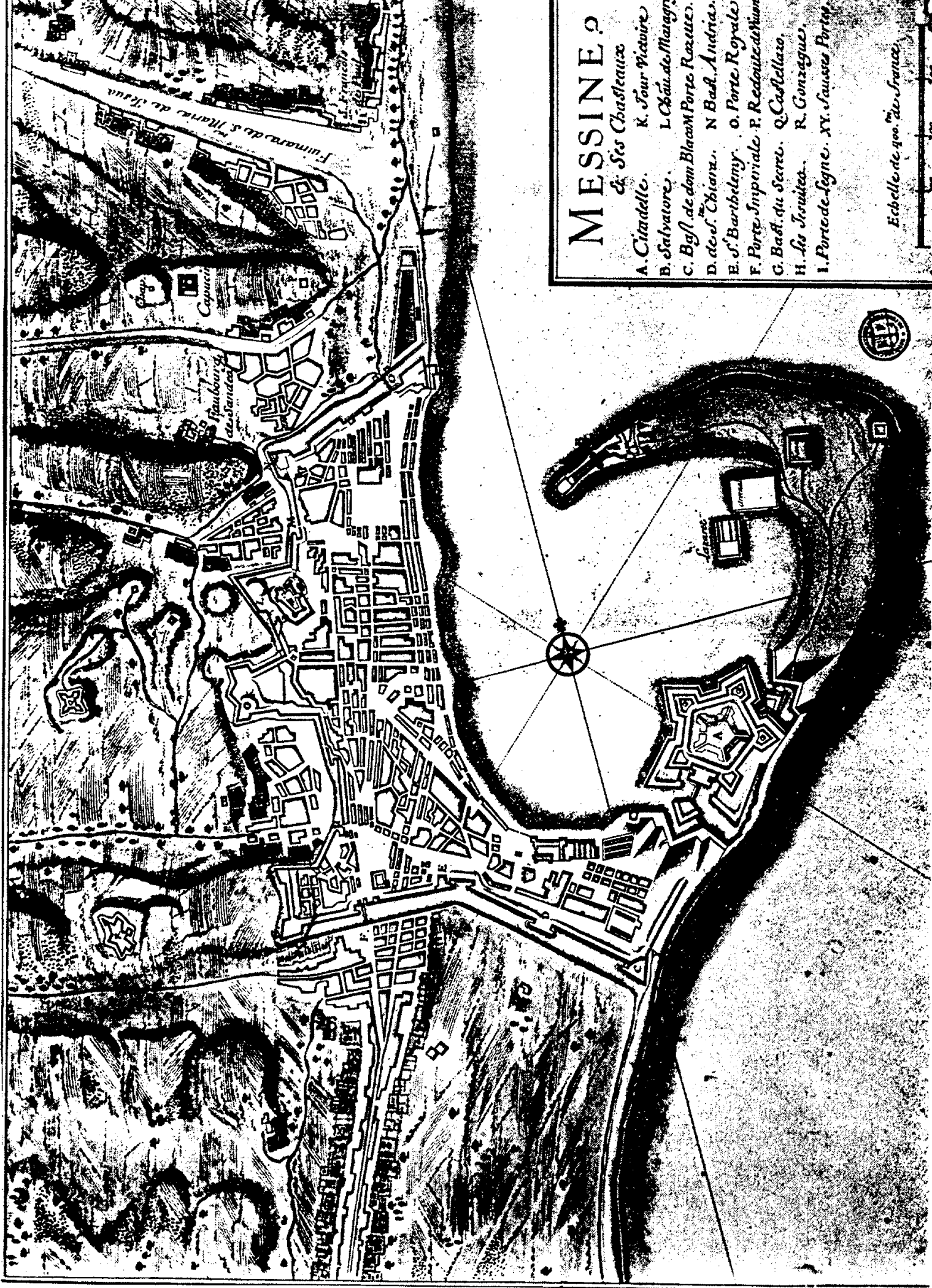
La Ciutadella de Messina (1684) i la seva implantació (1718)

La Ciutadella de Messina, com la de Copenhague, és de petites dimensions malgrat ser pentagonal. La seva estratègica situació a la llengua de terra que defineix el port la feia pràcticament inaccessible. En efecte, una vall excavada i inundada per l'aigua del mar la separava de la ciutat. Malgrat la seva posició extrema, la seva implantació no va suposar cap extensió urbana, i molt al contrari. va imposar enderrocament de cases.

MESSINE.

Et Ses Chasteaux

- A. Citadelle. K. Tour Victoire
- B. Salvatore. L. Châ. de Maugry.
- C. Bgsl. de don Blacm Porte Rozette.
- D. de S. Chiara. N. Bast. Andria.
- E. S. Bartelony. O. Porte Royale
- F. Porte Imporiale. P. Redoute de Nuon.
- G. Bast. du Secret. Q. Castellaso.
- H. Ss. Truitea. R. Gonzague.
- I. Porte de Segne. XV. Sausses Portes

Echelle de 400. Toises.

Figura 223

Ciudadella de Casale de Monferrato

Les ciutadelles hexagonals són menys freqüents que les pentagonals. Casale de Monferrato és el primer exemple i l'arquetipus.

Figures 224 i 225

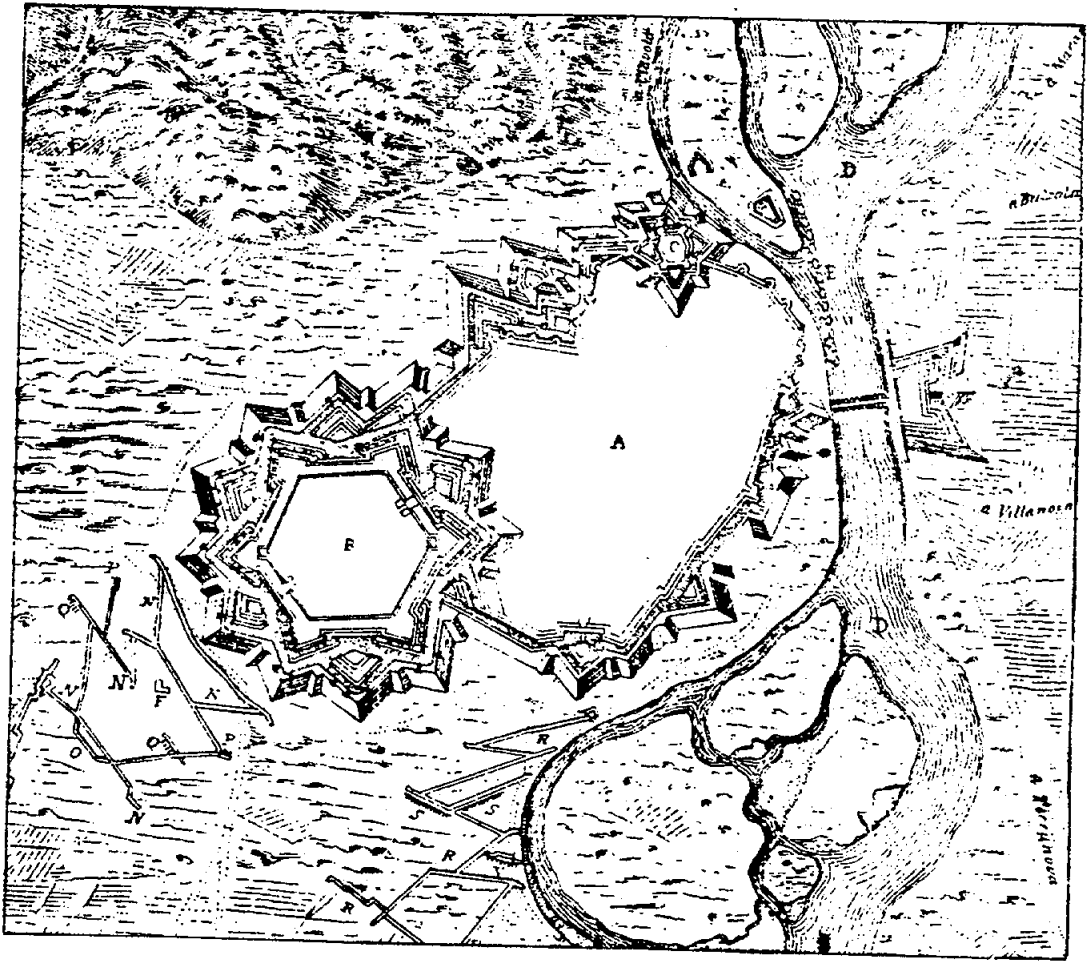
Castello Sforzesco de Milan. Dibuixos de l'Arxiu de Simancas

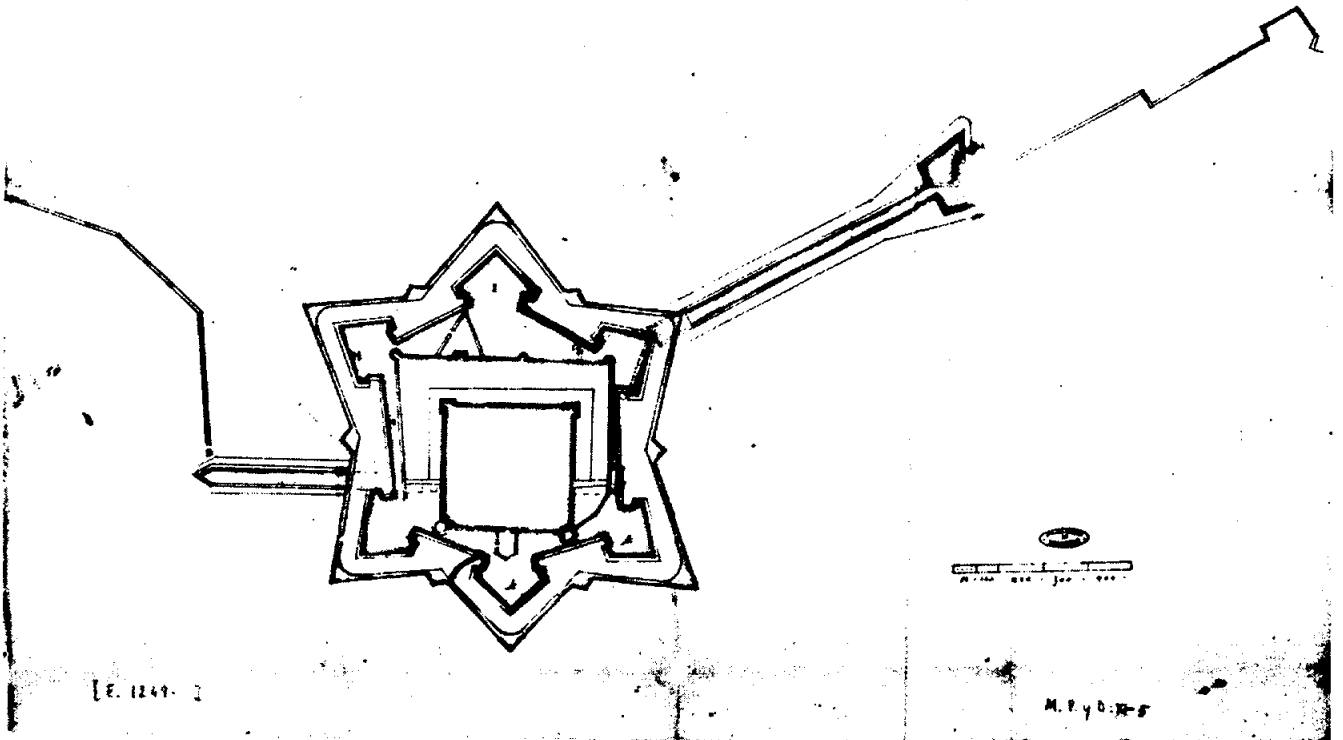
En aquest cas, la forma hexagonal deriva de l'adaptació de la fortalesa preexistent. De fet, la dimensió de la ciutadella no exigia els sis baluards.

Figures 226 i 227

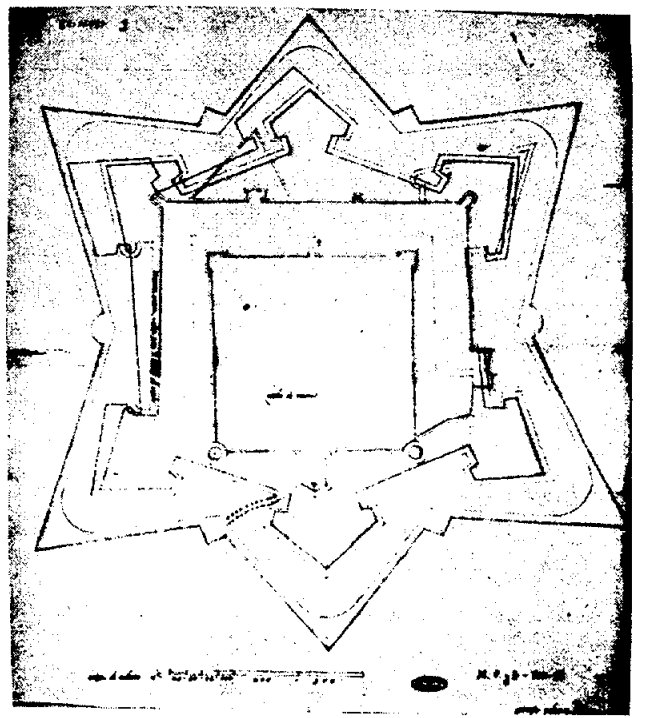
Chateau Trompette dibuixat per Gabriel, 1729, i ciutadella de Perpinyà

La fortificació de vells castells medievals va ser una pràctica freqüent, i això comportava sovint adoptar formes menys regulars i canòniques. D'altra banda, l'expansió horitzontal de les defenses imposava, amb freqüència, derruïcions en el caseriu. Tant en el cas del Chateau Trompette de Bordeaux, com en el del palau dels Reis de Mallorca de Perpinyà, el reforçament de les velles fortaleses es va fer sota les directrius de Vauban.

224

225

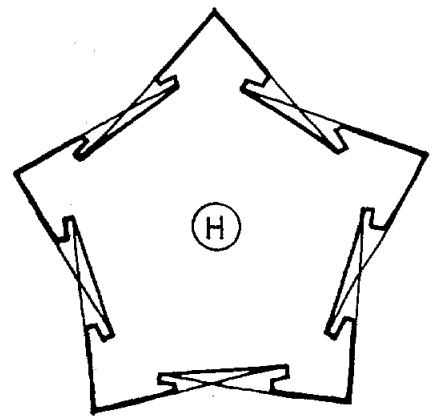
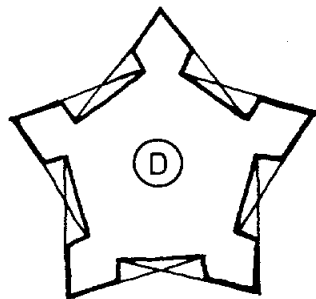
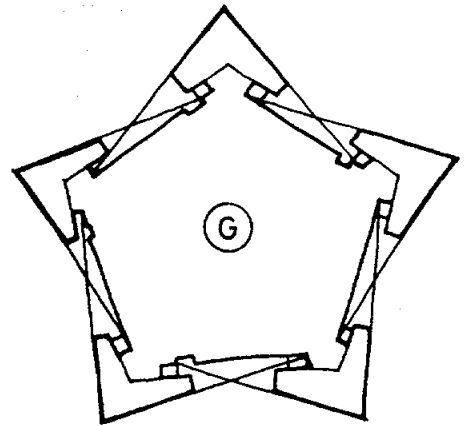
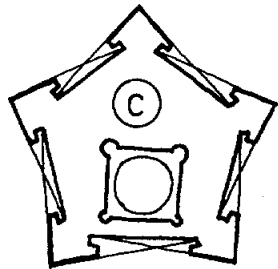
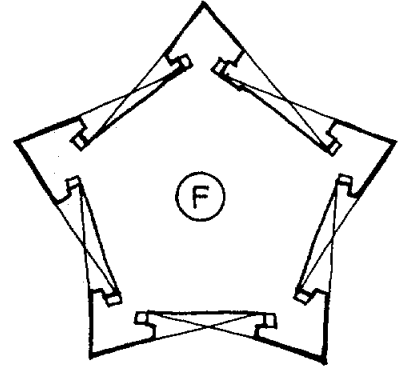
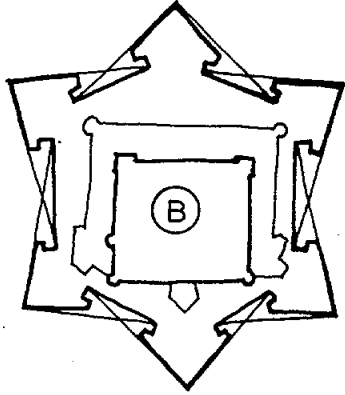
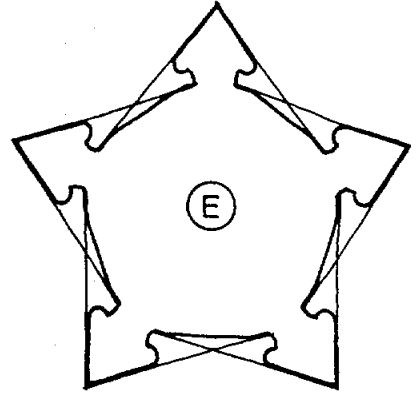
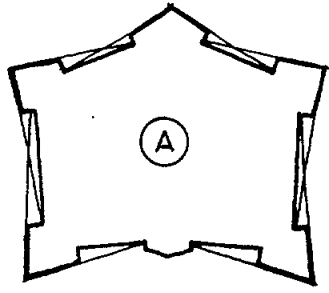

Figura 228

Croquis comparatiu de diverses ciutadelles pentagonals

La Ciutadella de Barcelona és del mateix ordre dimensional que els clàssics models de Torino i Anvers . Malgrat el seu traçat hexagonal que fa pensar en una major grandària, les defenses del Castello Sforzesco tenen un perímetre similar. En general, s'observa una considerable regularitat de dimensions en la majoria de ciutadelles. Només el Castello Sant Angelo, probablement per les construccions del seu emplaçament, i la ciutadella de Messina, entre les fortaleses que es reproduïxen són molt menors. En el cas de Messina, com també en el de Copenhague, es tracta d'una ciutadella naturalment prou protegida i quasi únicament assaltable des del mar, cosa que permet adoptar dimensions més reduïdes.

- A) Fortessa d'Abasso, Florència. B) Castello Sforzesco, Milà.
 C) Castello Sant Angelo, Roma. D) Ciutadella de Messina. E) Ciutadella de Barcelona. F) Ciutadella de Torino. G) Ciutadella d'Anvers. . H) Ciutadella de Parma.

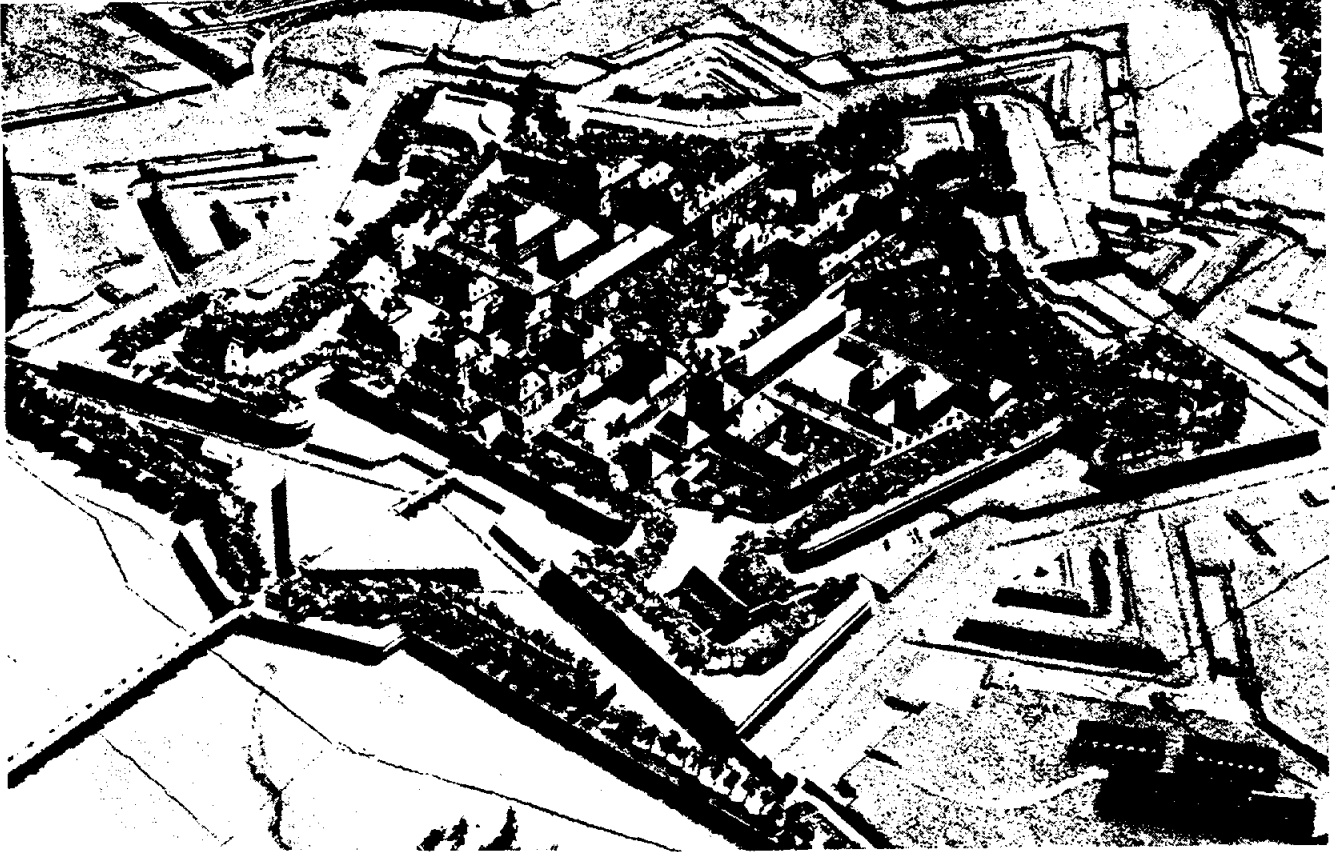

Figures 229 i 230

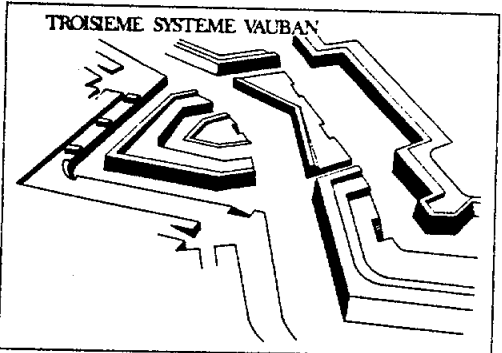
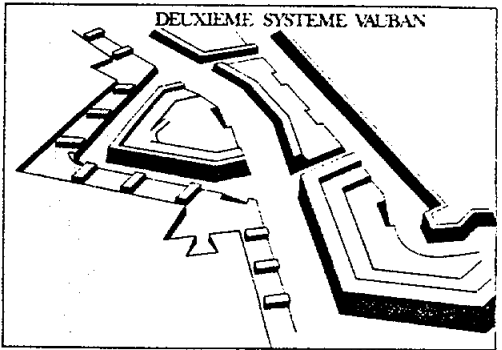
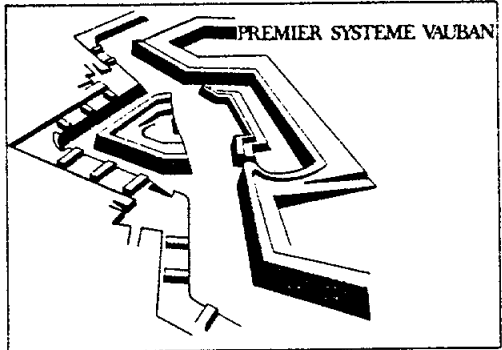
"Plan relief" de Huningue, projectada per Vauban, i els tres sistemes de Vauban

Sovint s'ha afirmat que la Ciutadella de Barcelona es va dissenyar d'acord amb el "sistema de Vauban". L'activitat de Vauban, però, difícilment es pot inscriure en un terme com aquest, i cal veure'l com la culminació d'una llarga tradició poliorcètica que es configura com l'altra cara de la retòrica barroca. Un camp en el qual la combinació entre el necessari empirisme, d'assaig i error, que imposa implacablement la guerra, i la capacitat de control matemàtic dels processos especulatiu i operatiu, aproxima els mètodes als dels cultivadors de la Ciència experimental que s'imposa des del Renaixement.

La gran quantitat de solucions adoptades per Vauban en la resolució de cada un dels problemes que afrontava s'han caracteritzat sovint d'acord amb tres sistemes. Cap d'ells es pot identificar fàcilment amb l'emprat a la Ciutadella de Barcelona, on ni tan sols es fa ús de les tenalles, que és una constant dels tres sistemes. De fet, Verboom procedia de l'escola d'enginyeria militar flamenca, i si tenia molt en comú amb Vauban es perquè participava d'una mateixa tradició, i ambdós vivien un mateix moment en l'evolució de les tècniques defensives.

229

230

Figura 231

Plànol de Barcelona i Montjuïc l'any 1697

En aquest plànol on es detallen els efectes de l'assalt de 1697, s'aprecia bé el castell de Montjuïc fortificat. Des de la pèrdua dels privilegis militars després de la Guerra dels Segadors, Montjuïc havia passat al control reial. Es van emprendre quasi immediatament obres de fortificació. A l'any 1694 es va tornar a fer obres. Així, quan Felip V s'apoderà de la ciutat, disposava ja d'un punt fort per controlar la població.

Figura 232

Croquis mostrant la situació de la Ciutadella proposada pel Comte de Lecheraine (1715)

La solució del Comte de Lecheraine, molt més possibilista que la de Verboom, aprofitava el baluard de Llevant i només construïa tres baluards més. En ser més petita hagués provocat menys deruccions.

Font: MP y D VIII-150 (A.G.S.)

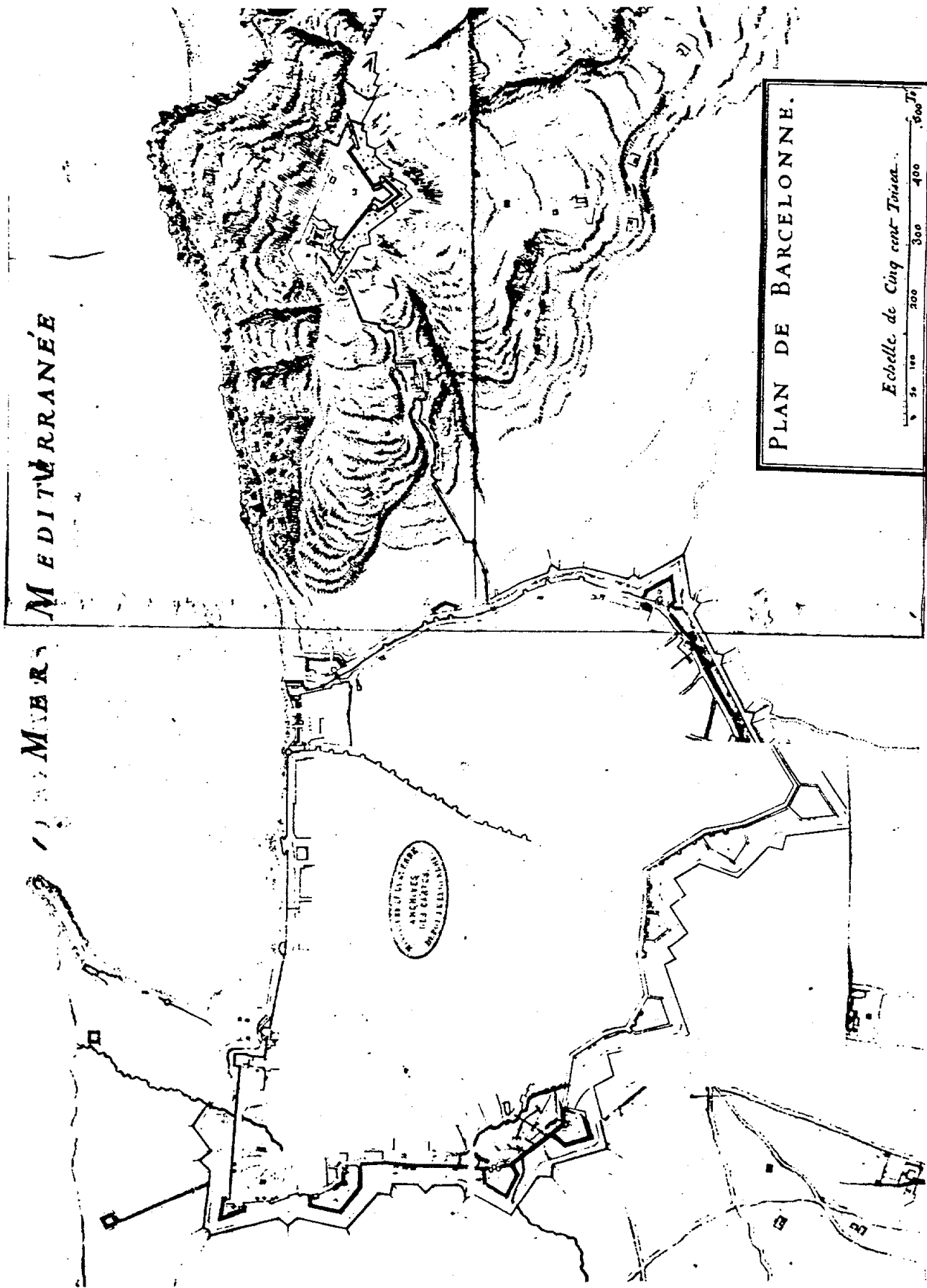

Figura 233

Planta de la Ciutadella proposada pel Comte de Lecheraine (1715)

En aquest plànol, que a l'Atlas de Barcelona es confonia amb una proposta per fortificar les Drassanes, s'aprecia amb més detall el disseny de Lecheraine. Superposa dos perfils: una construcció geomètrica i l'adaptació a la muralla existent. Es distingeix la disposició dels diversos edificis de servei, així com en els dos baluards que enfronten la ciutat, els "cavalleros" que havien de dominar les teulades de les cases.

Font: MP y D VIII-148 (A.G.S.).

Figura 234

Fortificació de les Drassanes proposada pel Comte de Lecheraine (1715)

Com el mateix Verboom, i com ja mostrava el plànol de N. de Fer, el comte de Lecheraine fortificava, en el seu projecte, el recinte de les Drassanes. El programa essencial és, doncs, sempre el mateix.

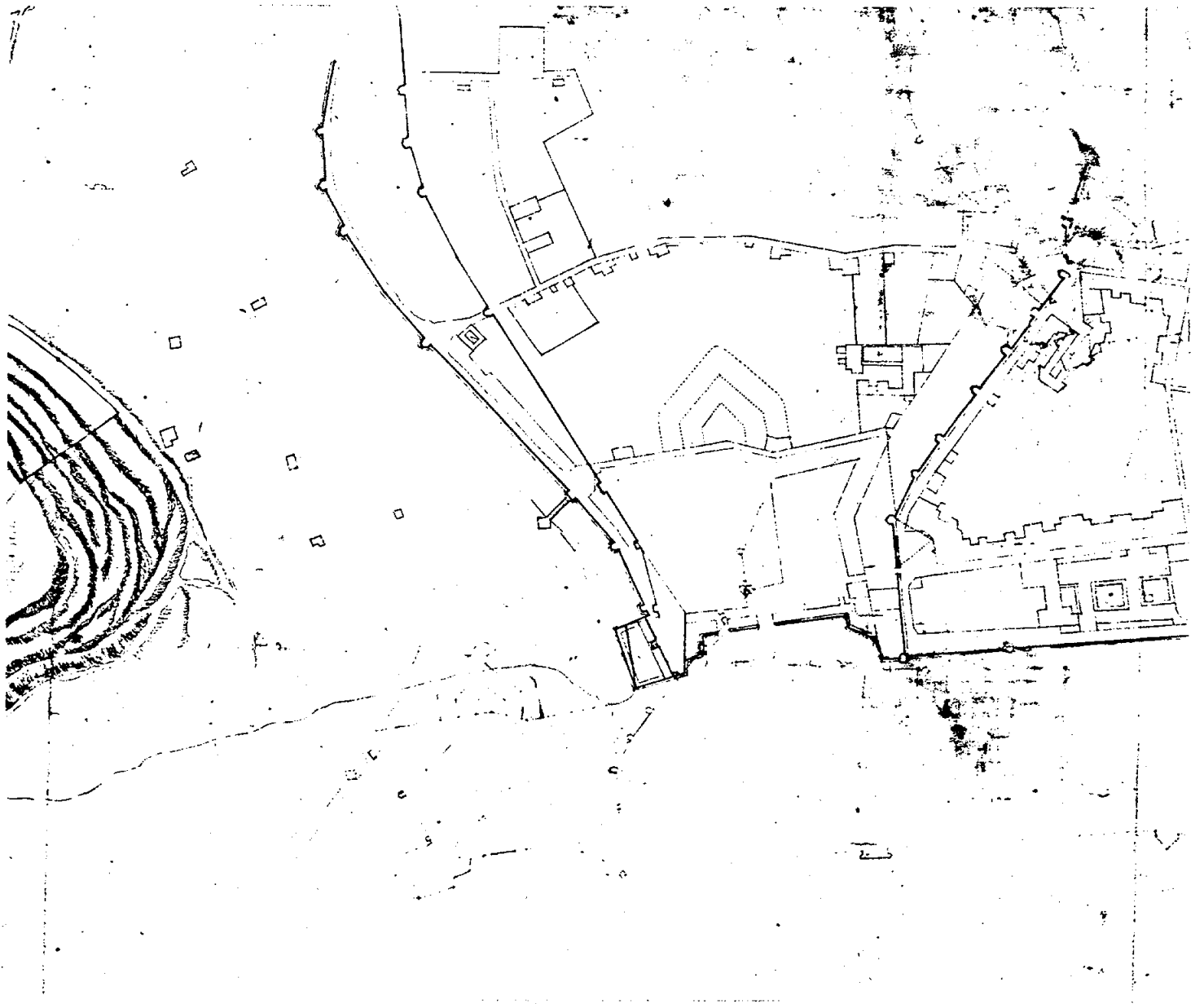
Font: MP y D II-50 (A.G.S.).

Figura 235

Superposició de Ciutadella pentagonal sobre la solució del Comte de Lecheraine (1715)

La Ciutadella pentagonal del dibuix no coincideix ni per la seva dimensió ni per la seva posició amb la que serà definitiva. La del dibuix és més gran i està més aproximada al mar. En aquest croquis de treball, probablement per comparar les dues solucions, s'assenyala una línia de derruïcions que arribava fins als carrers Montcada i Vidrieria, imposant una superfície d'enderrocament força superior a la definitiva.

Font: MP y D II-50 (A.G.S.).

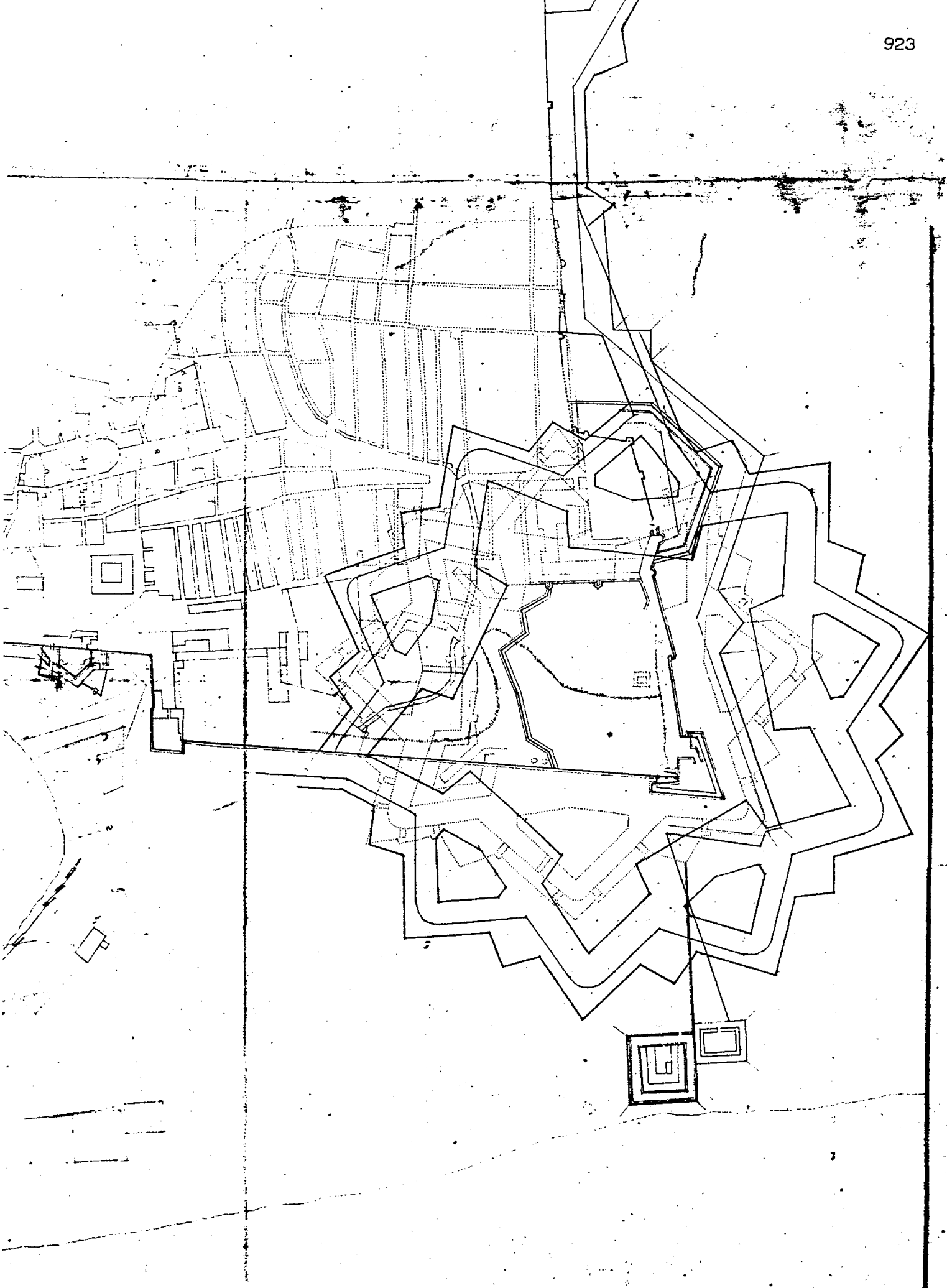

Figura 236

Plànol de la Ciutadella definitiva proposada per Verboom (1715)

En el ben conegut plànol de Verboom, ja reproduït per Sanpere i Miquel, s'aprecia amb detall el disseny de les defenses de la Ciutadella i dues línies d'enderrocament per l'esplanada. La més desfavorable per la ciutat imposava menys derruccions que la de la figura anterior. La que definia menor superfície d'esplanada és quasi la definitiva.

Figura 237

Croquis de l'esplanada i problemes de la ciutadella del Comte de Lecheraine

L'esplanada que imposava aquesta solució era molt menor a les de les solucions de Verboom. Una "Reflexión sobre la Ciudadela propuesta por el Conde de Lecheraine", que es conserva al A.G.S., en fa però una crítica molt negativa. Considera que "no presenta la frente al centro de lo más poblado de la ciudad, que es el objeto principal porque se construye afín de sujetar al Pueblo", d'altra banda, qualifica de completament inútils els baluards de l'esquerra i de la dreta, que no poden batre còmodament la muralla per dintre, i opina que el front que mira el terreny al davant del baluard de la Porta Nova no impediria l'atac per aquesta part, "como lo haze el proyecto de Verboom...".

Figura 238

Domini de la ciutat i les muralles per la ciutadella de Verboom

La ciutadella projectada de Verboom en disposar de més grans baluards havia de tenir lògicament una molt superior potència de foc, comparada amb la de Lecheraine. Dos baluards dominaven més perfectament el interior de la ciutat, enfilant el Born i el pas seig de la Muralla de Mar i amenaçant les muralles per la seva cara interna. A part, en sobresortir més del perímetre emmurallat protegia millor la cara externa de la muralla, i particularment el Portal Nou: punt flac que ja havia estat objecte de l'as salt de 1697.

Renoy

- A. Bastions
 - B. Doyz lanes
 - C. Canals sous lesquels sont les souterrains percés de voir et laissez en l'eau.
 - D. Magazines de Bombes et l'arsenal des Bombes
 - E. Communication
 - F. Premier L'arsenal de l'Esplanade
 - G. Second L'arsenal de l'Esplanade
- Ce qui est marqué de Rouge peut être en un signe rouge et les maisons qui sont à l'air pour former l'Esplanade; ce qui est poncé de Rouge, et l'air de rouge peut adouci, sont les maisons qui sont abattues pour la Construction des ouvrages.

Explicacion

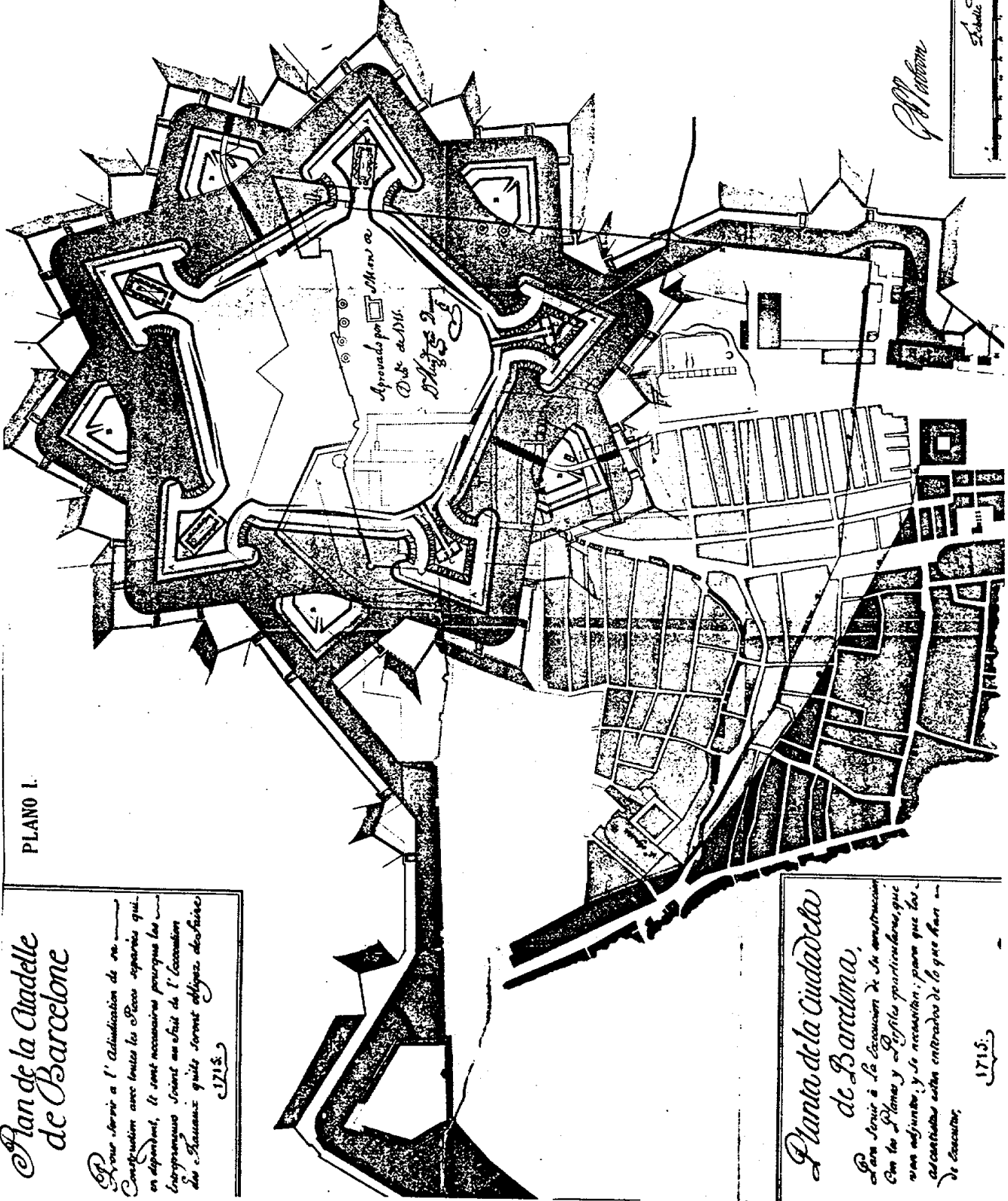
- A. Baluartes.
 - B. Doyz lanes
 - C. Casalleros bajo los quales se han de hallar las bvedas que estan señaladas con puntos negros y l'arsenal de amarillo.
 - D. Almacenes de Bombas y aproche de bombas
 - E. Comunicacion de las murallas de la Ciudad a la Ciudadela.
 - F. Primer termino de la Esplanada, propuesta.
 - G. Segundo termino propuesto, para que se lije uno de los dos.
- Los la señalada con l'inas cobradas, y l'arsenal de l'Esplanada con las Casas que se ven de l'Esplanada para formar la Esplanada, y todo lo que está con puntas coloradas, y l'arsenal mas claro son las casas y a. derribadas.

PLANO I.

Plan de la Ciudadelle de Barcelone

Pour servir a l'edification de sa Construction avec toutes les Cases separées qui en dependent, il sont necessaires pour que les entrepreneurs soient au fait de l'execution des Travaux: qu'ils soient obligés de faire.

1715.

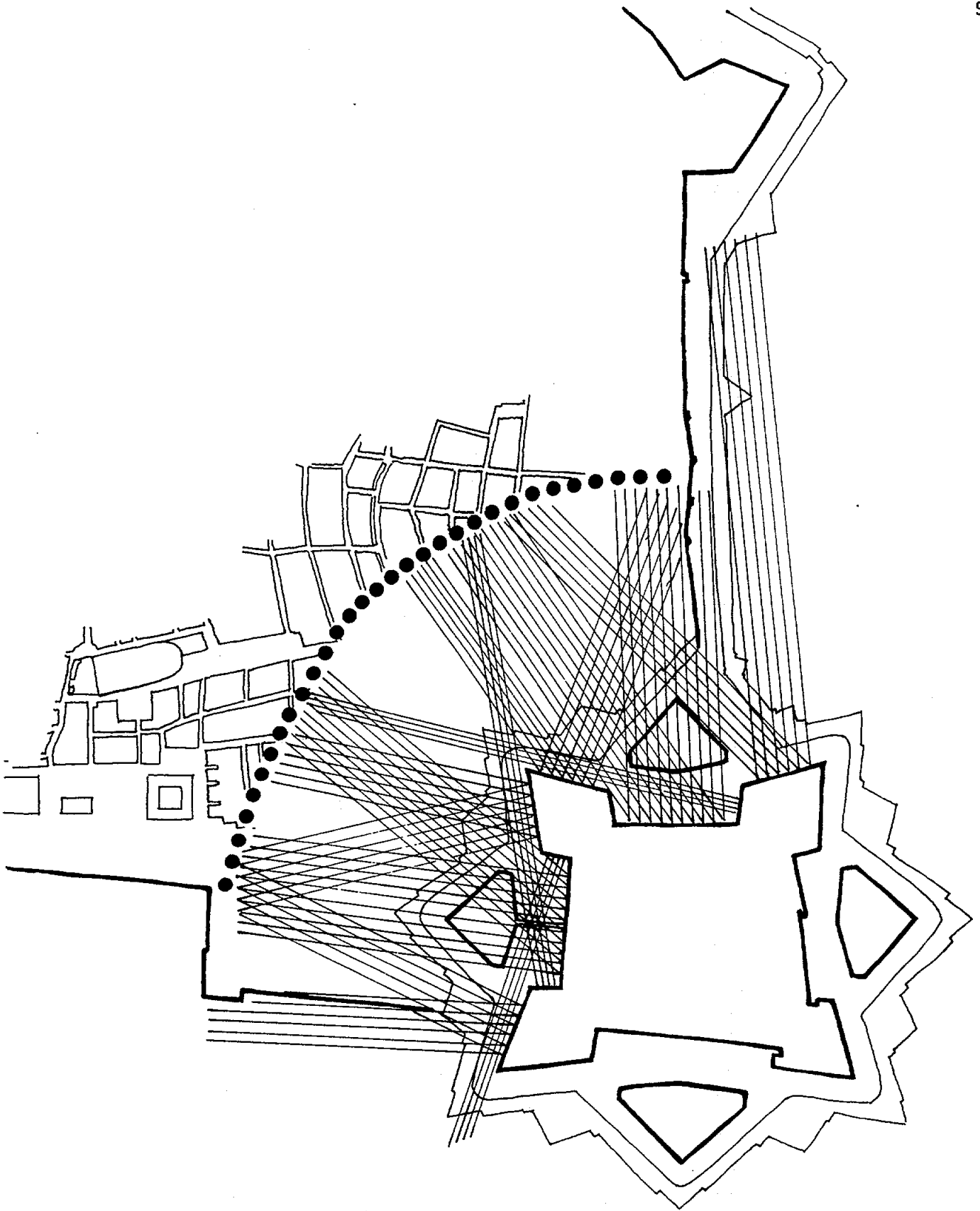
Planta de la Ciudadela de Barcelona,

Pour servir a la execution de sa construction avec les Plans y Profiles particuliers, que sont adjoints, y de necessiter, pour que les entrepreneurs soient au fait de ce qui leur est de faire.

1715.

Échelle de 200 Toises.

M. de la Motte

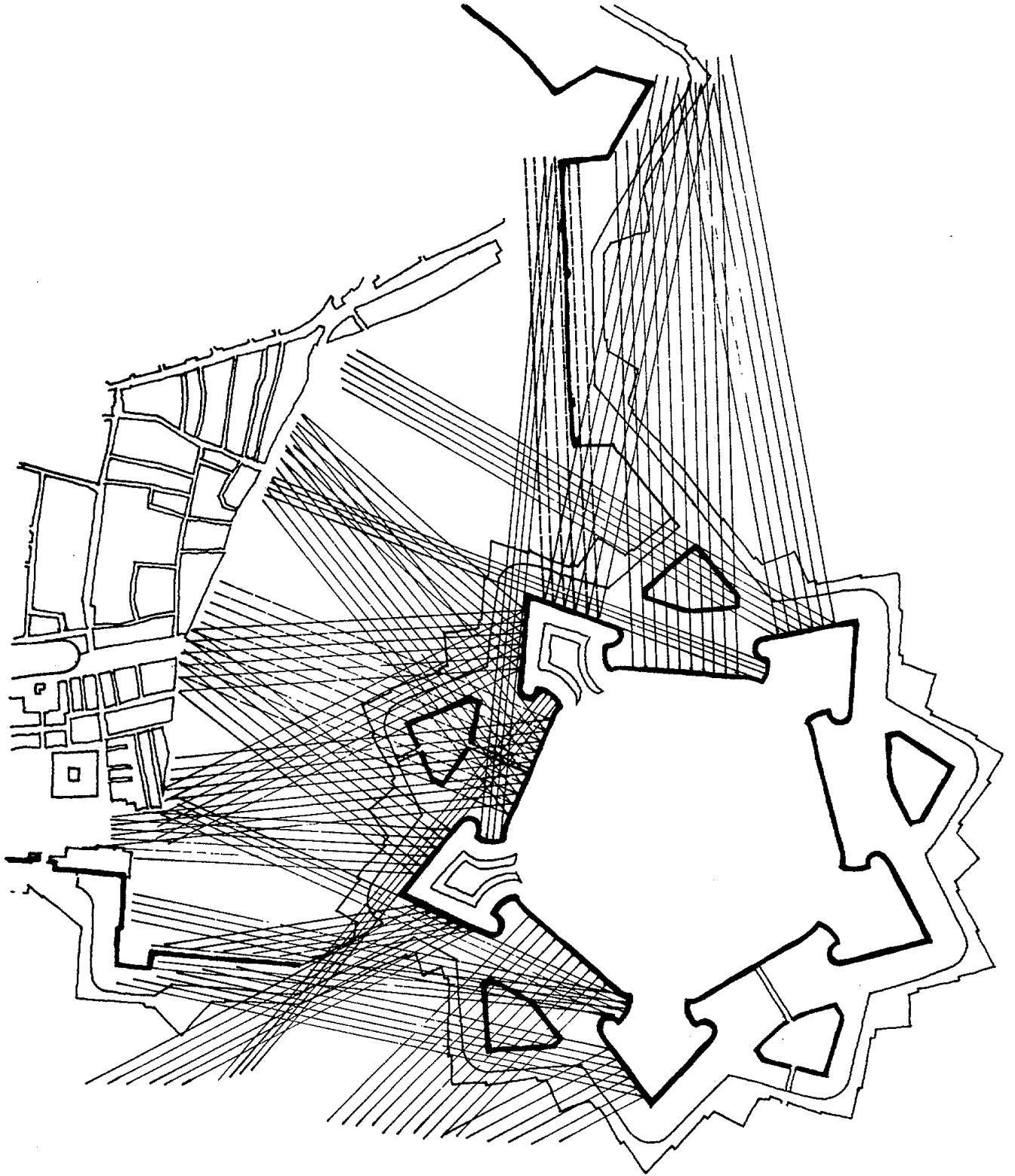

Figura 239

Construcció geomètrica de la planta de la Ciutadella

El plànol permet apreciar les mides i el mètode de construcció geomètrica de la ciutadella: un dels temes predilectes dels nombrosos tractats editats fins aleshores i posteriorment.

Font: MP y D X-53 (A.G.S.).

Figura 240

Plànol de l'estat de les obres el 26 de Novembre de 1715

Les obres es van realitzar amb gran celeritat. El 3 d'Abril Verboom havia enviat el projecte al Rei, ja el 7 de Maig una junta celebrada a Madrid va aprovar el projecte, i l'1 de Juny s'envia va la "Instrucción y Regla que S.M. manda se observe para la fábrica de la Ciudadela...", entre el 29 de Juliol i el 9 d'Agost es van valorar les cases directament afectades i el 15 d'Agost ja es mana que es formin les capitulacions per l'abast de pedra i calç. Es començaran immediatament les excavacions i l'aportació de materials, encara que fins el 25 de Novembre de 1715 no s'adjudiqui l'obra. El plànol mostra l'estat de les obres just en aquest moment.

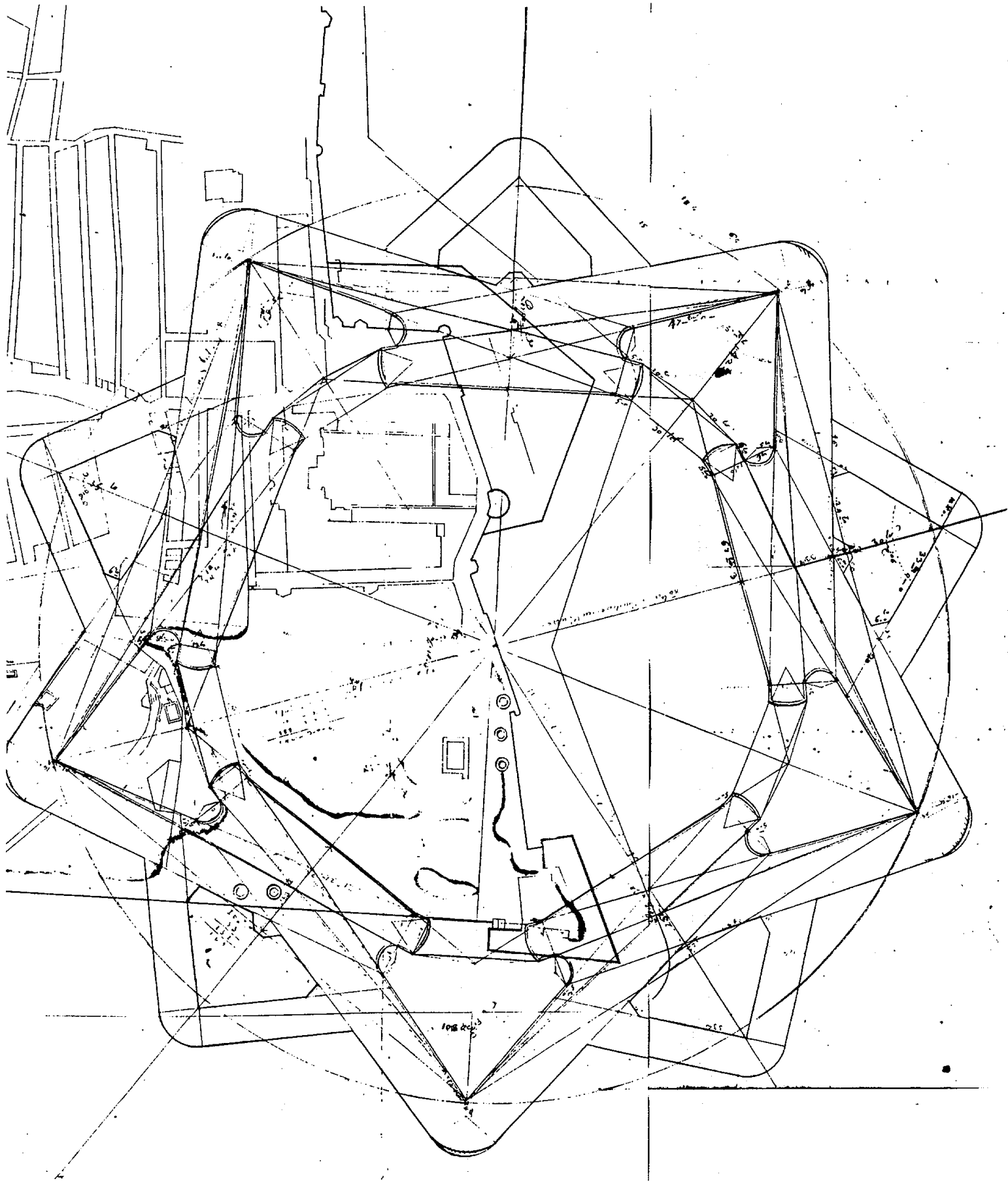
Font: MP y D X-50 (A.G.S.).

Figures 241 i 242

Planta i secció del baluard dels Tallers en el projecte de Verboom

El baluard dels Tallers havia de constituir, en el dispositiu ideat per Verboom, un altre punt fort que amenacés la ciutat. El projecte preveia la fortificació de la gorja del baluard per instal·lar-hi canons apuntant sobre la ciutat.

Font: MP y D XVIII-53/54 (A.G.S.).

Planes que demuestran la obra hecha

Explicacion

Cada lo Lavado de Negro, demuestra el terreno como era. Cada lo Lavado de Color de Tierra en los Numeros, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. y 8. señala las tierras transportadas, para empezar a formarlas, luego puentes, y columnas en tierra, y en el numero 9. señala la excavacion hecha. 10. Lambordes, y Piedras carechilas que se han procurado para los Cimientos. 11. Delinacion del Cordón

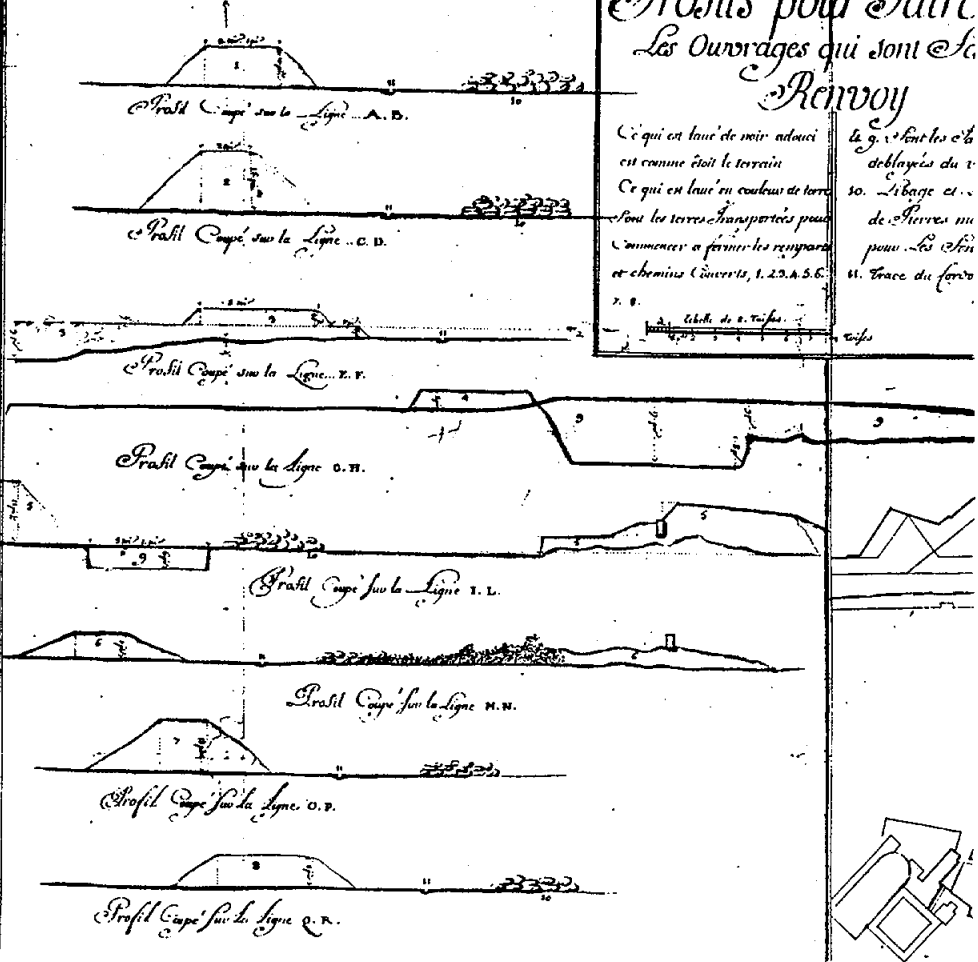
Planta de la Ciudadela que demuestra el Estado en que se hallan adelantadas las obras.

Explicacion.

Las Casas señaladas con líneas coloridas, significan las que estan derribadas para la construccion de las Obras, y sus ruinas, excepto las piedras estan empleadas. Las Casas señaladas con líneas coloridas, blancas, significan las que estan derribadas y sus ruinas que dan a un en los mismos parajes. Las Casas señaladas con líneas coloridas y líneas de colorido claro, son las que se hallan todo suyo en pie.

- Fuente del Cordón,
- Siete de los Cimientos que se au empezado a abrir,
- Parajes donde se au sacado las tierras para el nivel en que a de quedar la plaza de armas,
- Excavacion hecha para formar la comunicacion de la derecha,
- Tierras transportadas para empezar a formar los terraplenes,
- Lambordes y piedras carechilas, procuradas para los cimientos,
- Baluartes de Cal, procurada para los cimientos,
- Almacén de Alcaza,
- Almacén de trigo de Serranientas,

Barcelona

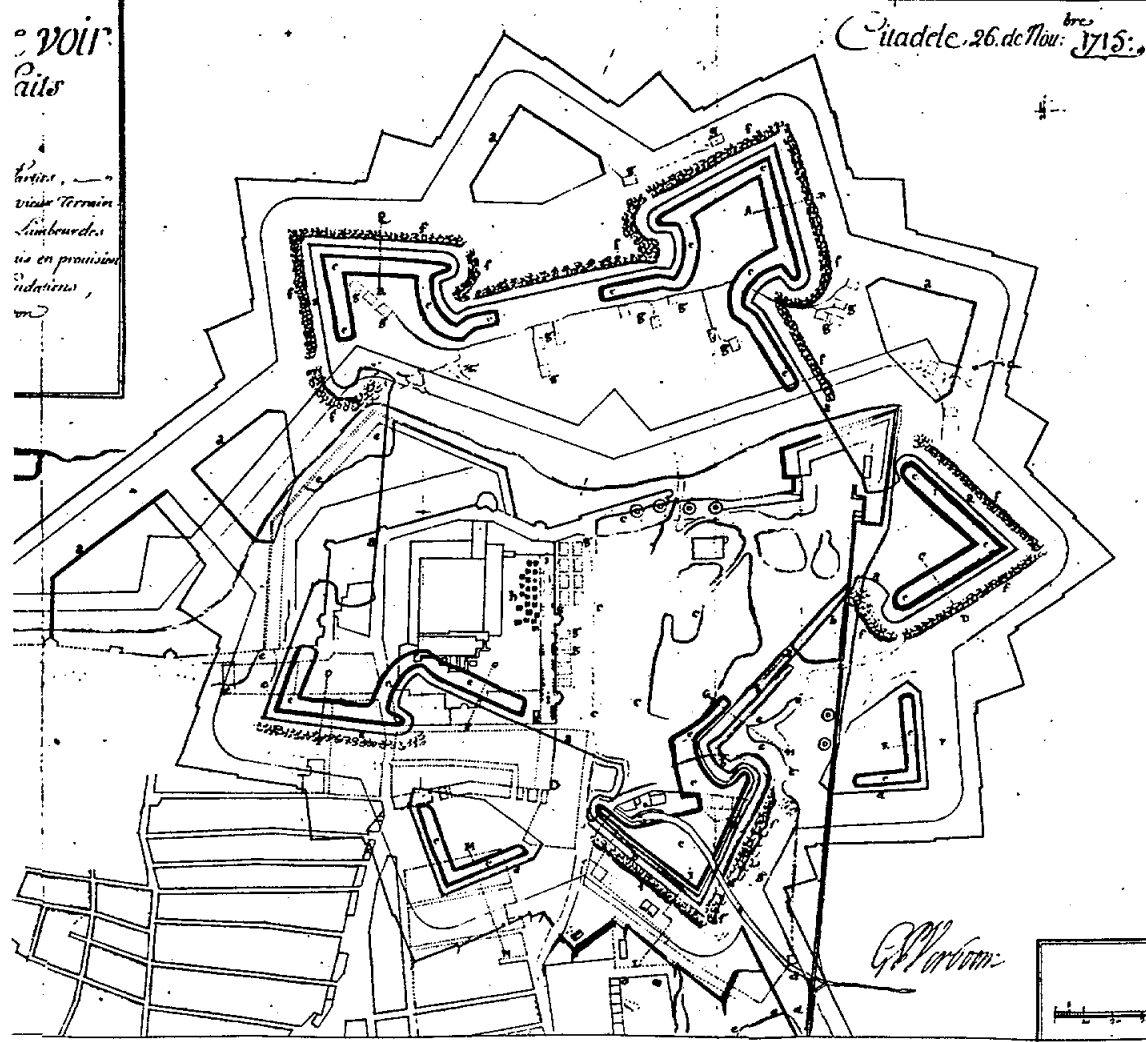

Profils pour faire Les Ouvrages qui sont de Renvoy

Ce qui est en haut de voir adouci est comme étoit le terrain. Ce qui est en bas en couleur de terre sont les terres transportées pour commencer a former les remparts et chemins couverts, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

pour voir

les terres transportées en provision, etc.

Citadelle 26. de Nov. 1715.

Plan en ligne de la Citadelle

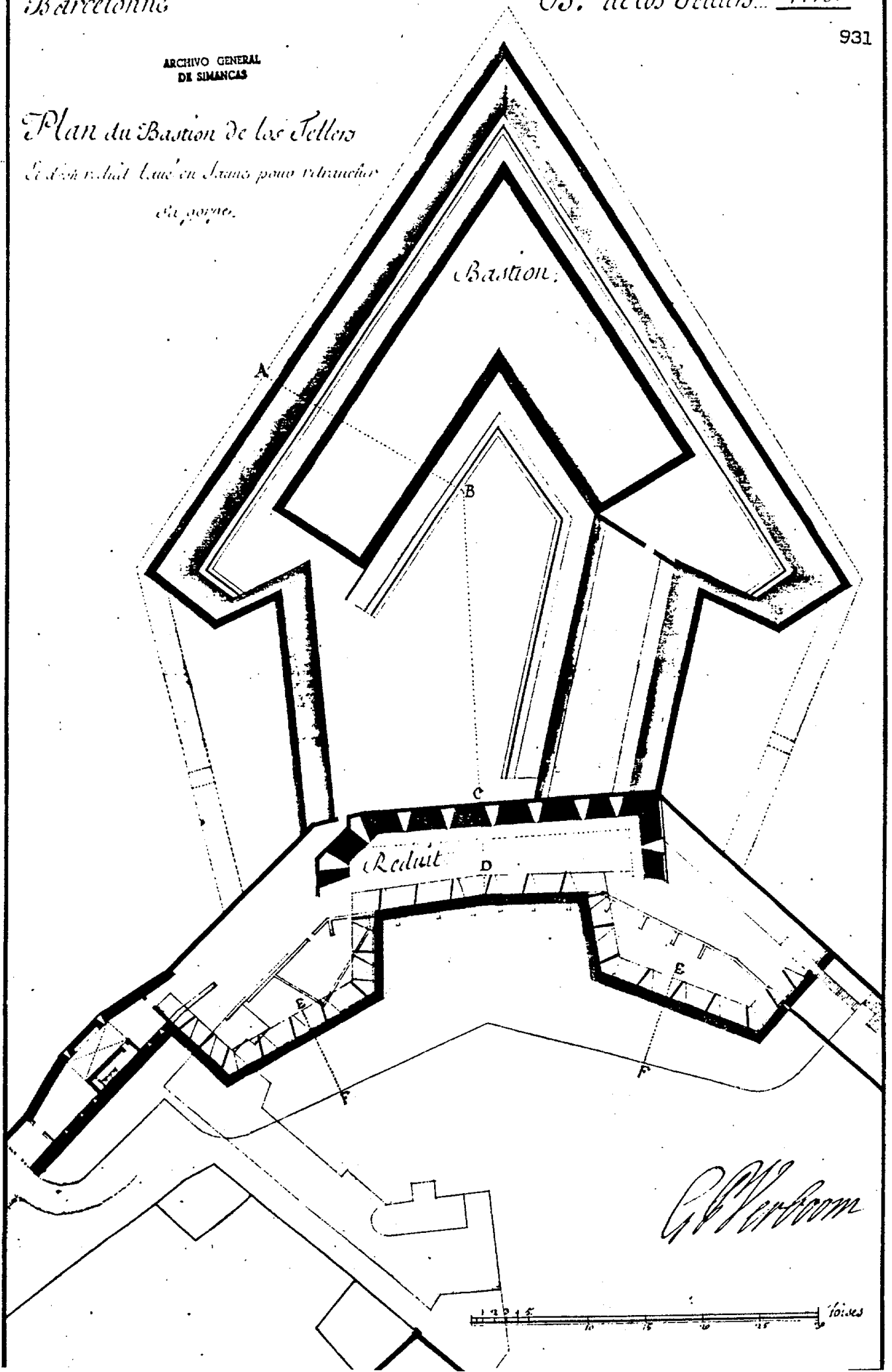
Pour faire voir en quel estat sont les Ouvrages Renvoy

Les Cotes des maisons proches de rouge sont celles qui sont abattues pour la construction et dont les débris sont enlevés. Celles qui sont liées en ligne rouge, et point rouges sont les maisons abattues dans les débris, et les débris. Celles qui sont liées en couleur de rouge sont celles qui restent sur pied.

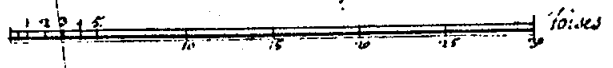
- Ligne du Cordón,
- Partie des fondations démolies,
- Terrains enlevés jusqu'à la hauteur du terreplein de la Cour,
- autres Parties de terre enlevées pour la communication droite,
- Terrains transportés pour commencer a former les remparts,
- Plages et lambordes de pierres mise en provision pour les fondations,
- Provision de chaux en provision pour les fondations,
- Magasins de salissades en provision,
- Magasins de bois et ferailles,

ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS

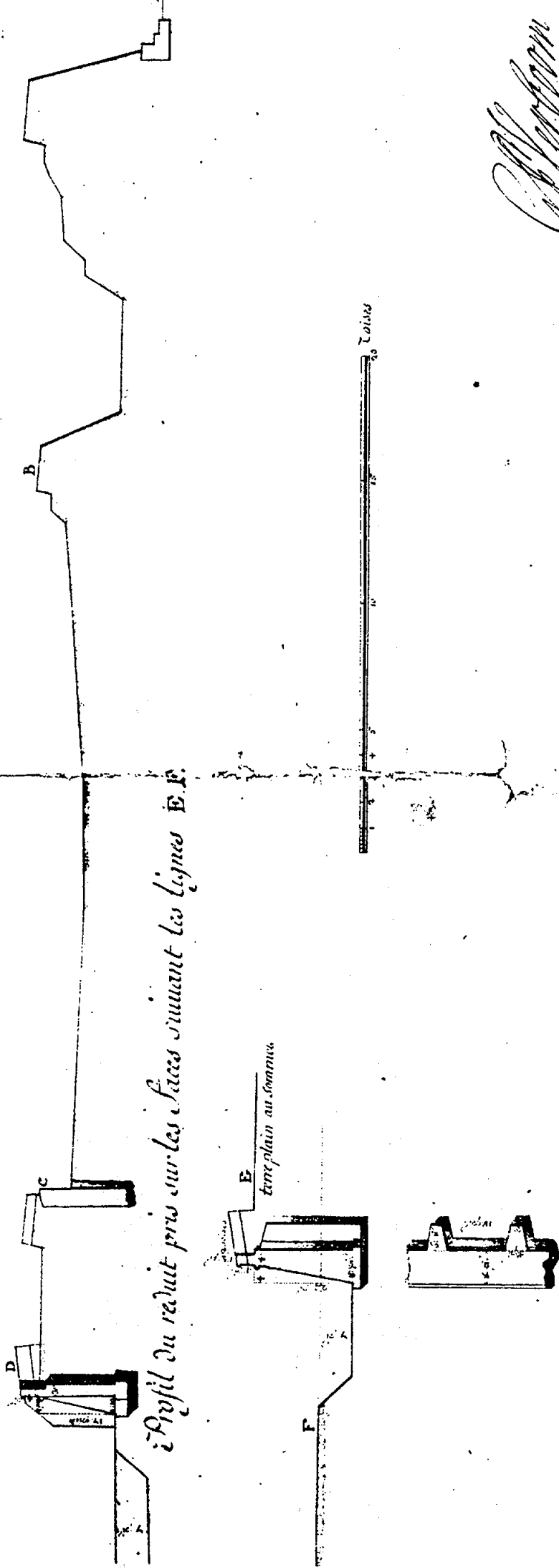
Plan du Bastion de los Tellers
Et de son réduit l'un en l'autre pour retrancher
la gorge.

G. Verboom

Profil du Bastion de los Telleres en sa gorge, passant par la courtine du réduit
suivant les lignes ponctuées sur le plan A B C D.

Nouveau du Plan du Réduitement

Figura 243

Dispositiu militar i barris alternatius

Tres punts forts amenacen la ciutat a més de Montjuïc. Casernes, Drassanes i Ciutadella controlen els principals eixos i espais lliures -Rambla, muralla de mar i Esplanada- aptes pel moviment de tropes.

a) Ciutadella. b) Fortificació drassanes (projecte). c) Fortificació baluard dels Tallers (projecte). d) Cuartel dels Estudis. e) Cuartel de Llotja. f) Palau del Capità General.

Figura 244

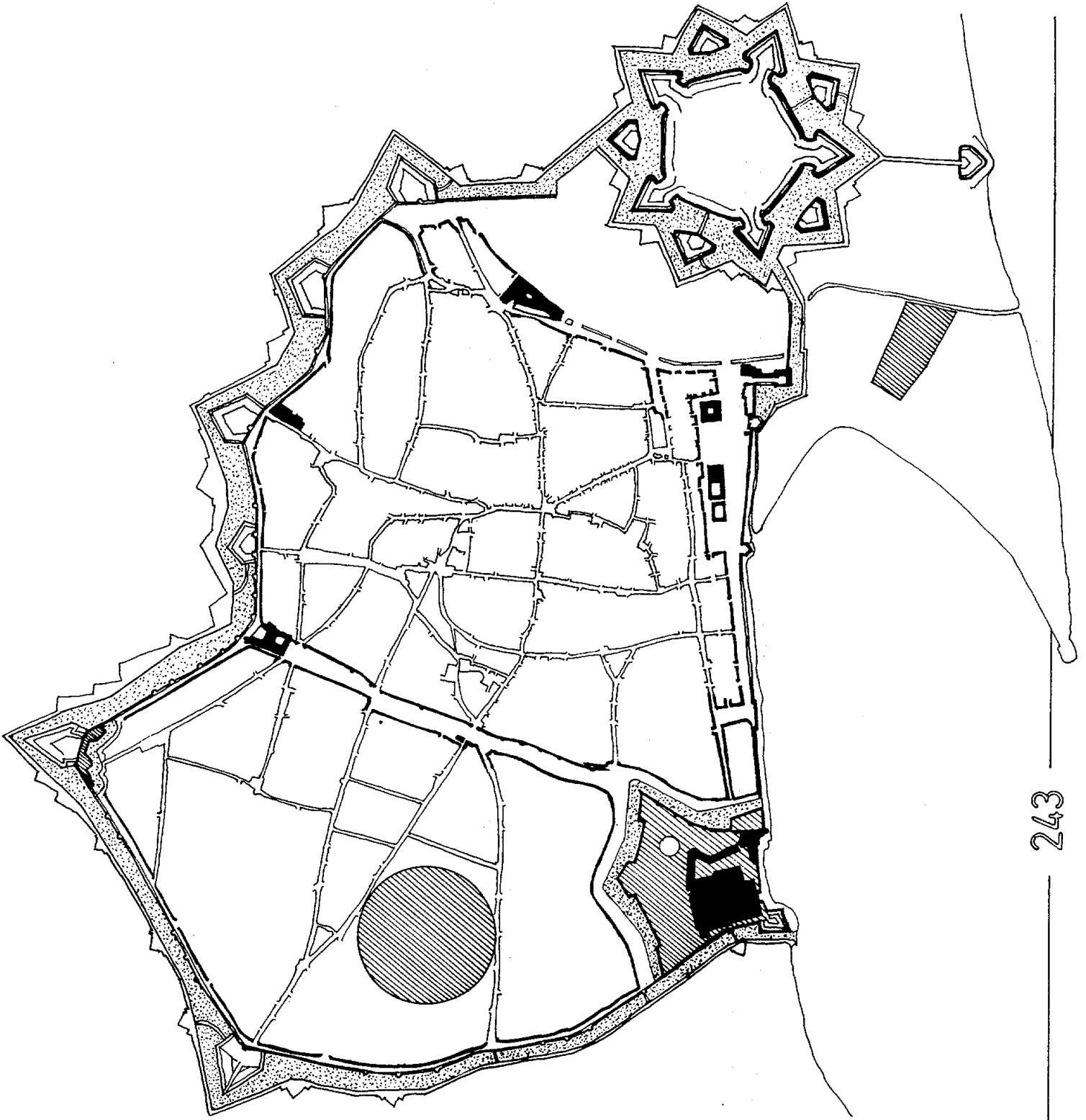
Secció d'un "cavallero"

El que s'anomenava "cavallero" era una posició dominant que permetés amenaçar els punts alts de l'entorn. A les ciutadelles es construïen generalment sobre els baluards que enfrontaven la ciutat per cobrir-se de la amenaça que significaven les cases més altes. Els cavalleros servien també per possibilitar una multiplicació del foc sobre la ciutat.

Figura 245

Projecte de Verboom per fortificar les Drassanes

El projecte de fortificació de les drassanes estava aprovat des d'abans el 14 de setembre de 1715. No és aquest, però, el plànol del que parlen els documents, ja que en aquell es donava també solució al projecte de barri de les hortes de Sant Pau, per allotjament de part dels afectats per la Ciutadella. Plànol que hagués estat de gran interès però que no hem trobat malgrat haver escorcollat els diversos arxius amb possibilitats.

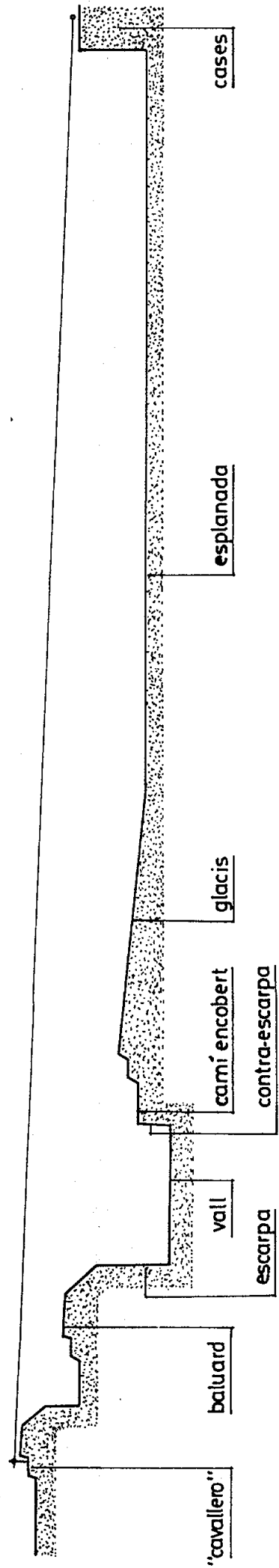
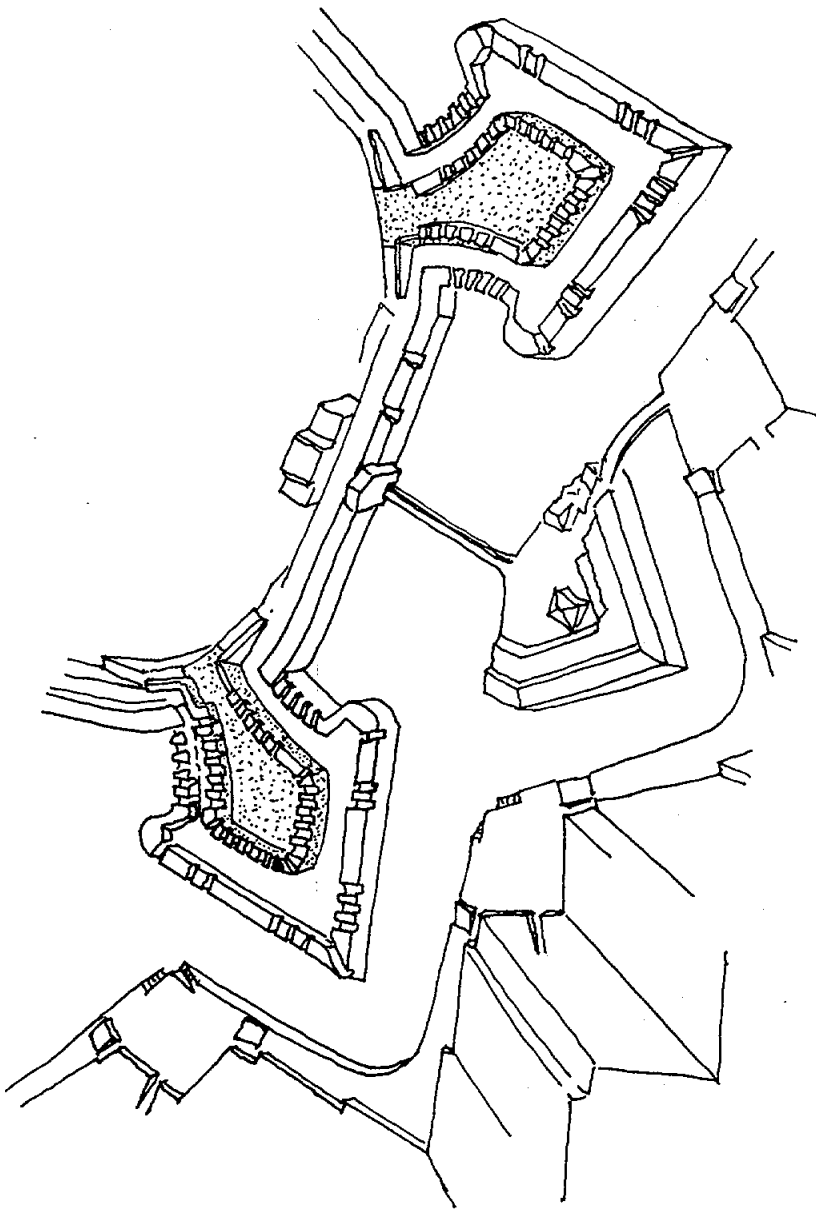

Figura 246

Les derruccions provocades per la Ciutadella de Torino

Les derruccions provocades inicialment (segle XVI) afecten única ment una illa del traçat romà. La posterior expansió horitzontal de les defenses va provocar noves derruccions. En qualsevol cas, l'esplanada deixada a Torino era de dimensions mínimes si la com parem amb la de Barcelona.

Figura 247

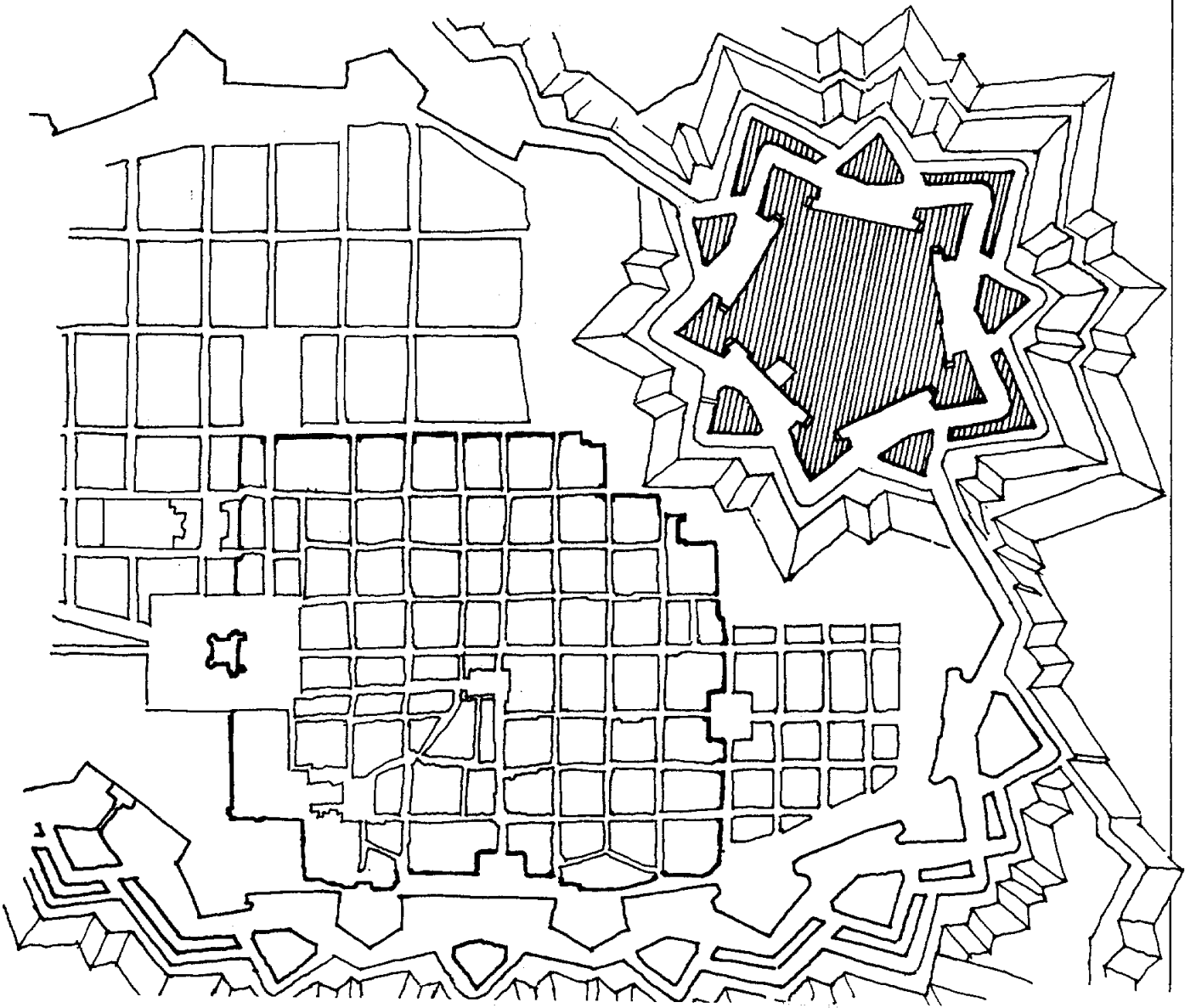
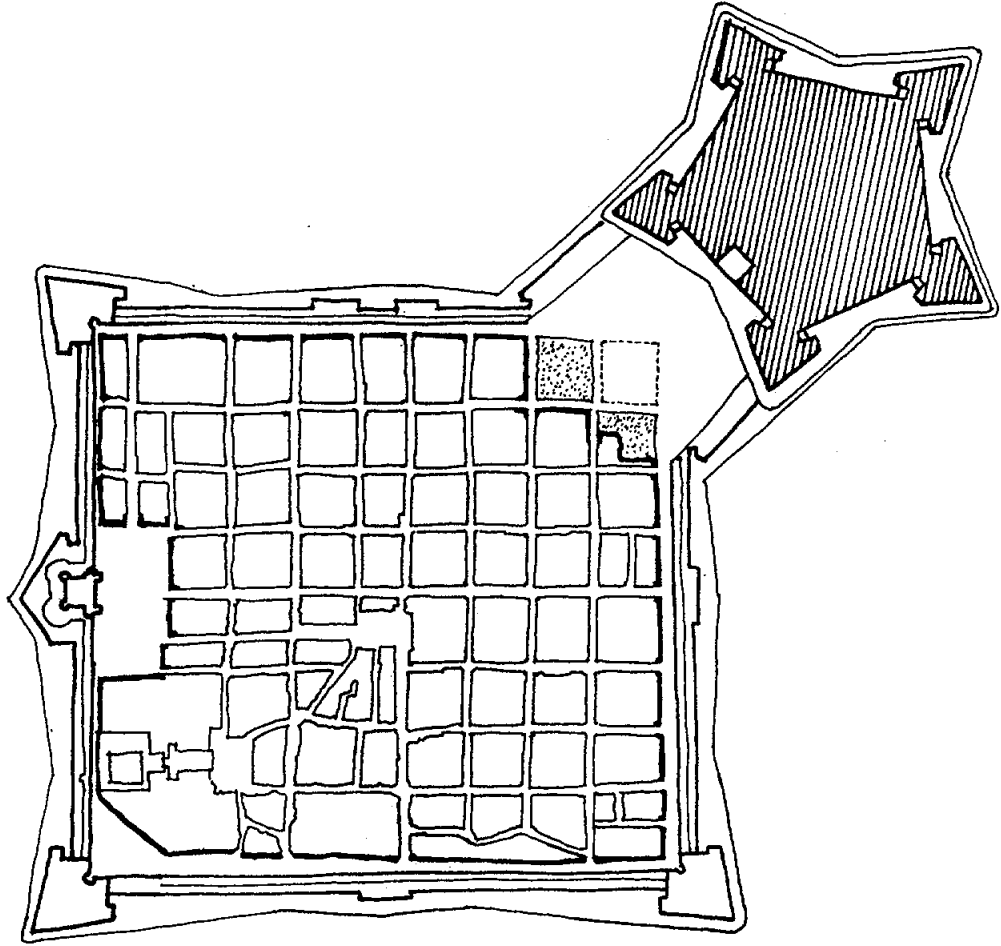
Anvers abans i després de la implantació de la Ciutadella

En el cas d'Anvers, encara que en ocasions E. Guidoni i A. Marino Historia del urbanismo siglo XVI... pàg.409 s'ha parlat de les destruccions ocasionades per la construcció de la ciutadella, la comparació dels dos gravats evidencia com el teixit urbà es manté intoccat. El plànol d'Anvers de la primera meitat del XIX, fig.210, confirma en aquest cas que la posterior construcció d'una semi-lluna i adequació de l'esplanada no tan sols no suposa una disminució sinó un increment de l'àrea edificada.

Figures 248 i 249

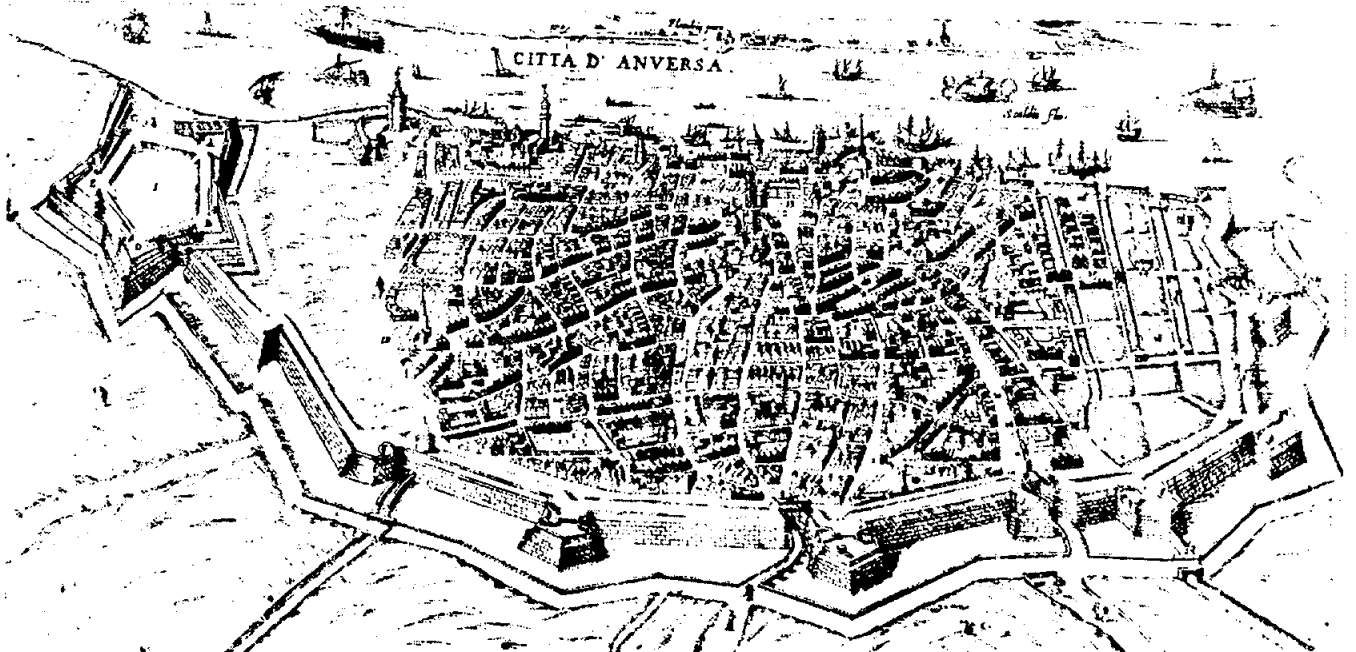
Els efectes de la fortificació del Chateau Trompette a Bordeaux

Les obres realitzades al Chateau Trompette, sota la direcció de Du Plessis i de Vauban, va provocar la demolició d'una àrea considerable, apreciable si es compara el plànol hipotètic de Bordeaux cap a 1450 i el de l'any 1685. Les notícies que es tenen parlen de 300 cases enderrocades, xifra que queda molt dessota de les que es van demolir a Barcelona.

1 La chiesa di nostra donna.	6 La porta Cesareo.	11 La sala di S. Michele.	17 La Borsa nuova.	21 S. Domenico.	25 La becceria.
2 La chiesa di S. Jacopo.	7 La porta Ripuonica.	12 La piazza velli.	18 Il mercato de buoi.	22 I Carmini.	26 Il pelo.
3 La chiesa di S. Andrea.	8 La porta Cronenborga.	13 Il palazzo di Signori.	19 La casa di de figlie.	23 Lo spedale.	27 Il mercato del grano.
4 La chiesa di S. Giorgio.	9 La porta Golema.	14 La casa delli Oratori.	20 La casa de fanciulli.	24 Il Panto delle spezzie.	28 Il mercato de Cavalii.
5 La chiesa del Borgo.	10 La porta di Bergo.	15 La borsa se gli leglie.	22 S. Francesco.		

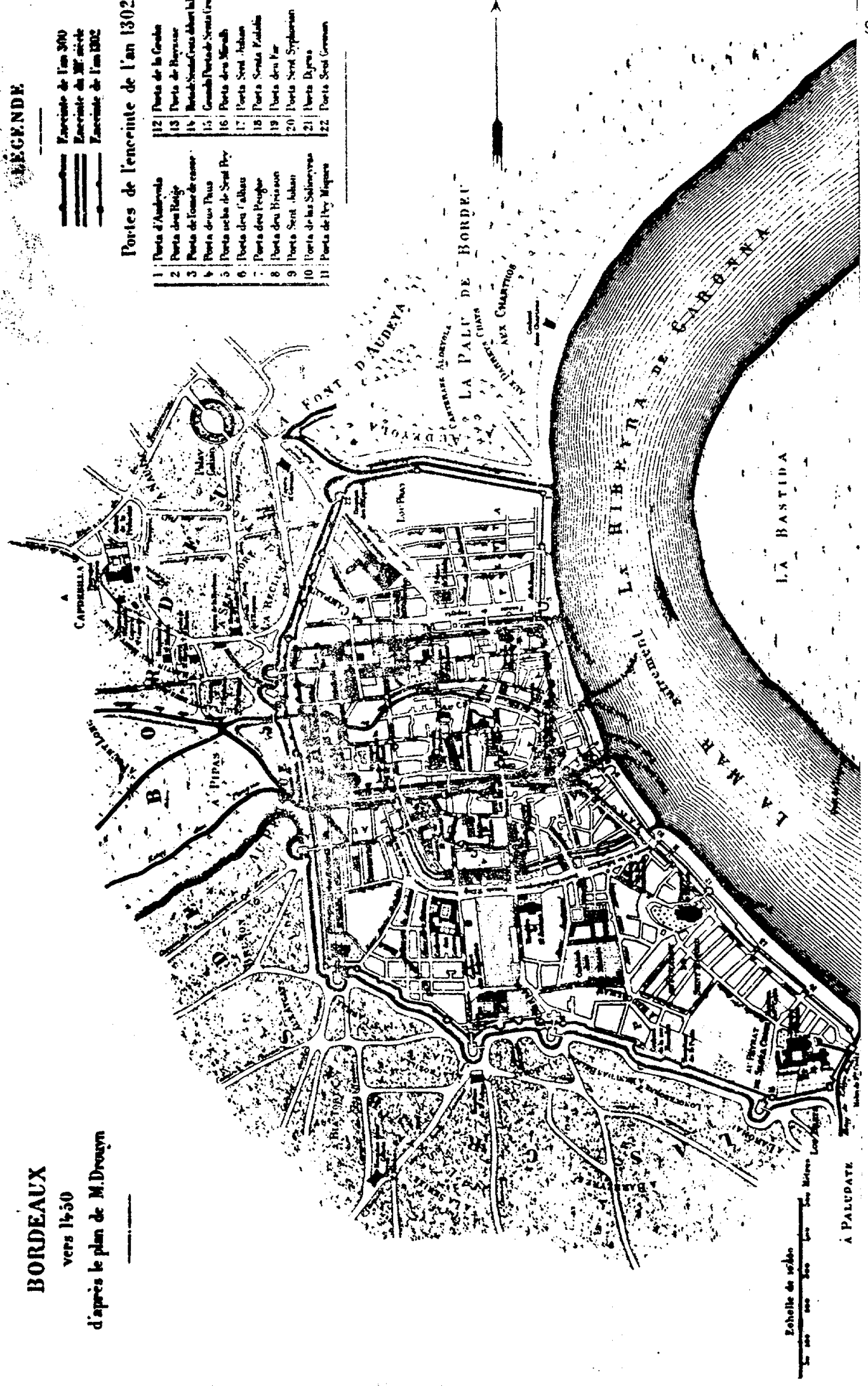

1 La chiesa di S. Giacomo.	6 La porta di Cronenborg.	11 La piazza velli.	17 La Borsa nuova.	21 S. Domenico.	25 La becceria.
2 La chiesa di S. Andrea.	7 La porta Ripuonica.	12 La piazza velli.	18 Il mercato de buoi.	22 I Carmini.	26 Il pelo.
3 La chiesa di S. Giorgio.	8 La porta Cronenborga.	13 Il palazzo di Signori.	19 La casa di de figlie.	23 Lo spedale.	27 Il mercato del grano.
4 La chiesa del Borgo.	9 La porta Golema.	14 La casa delli Oratori.	20 La casa de fanciulli.	24 Il Panto delle spezzie.	28 Il mercato de Cavalii.
5 La chiesa di S. Michele.	10 La porta di Bergo.	15 La borsa se gli leglie.	22 S. Francesco.		

BORDEAUX

vers 1450

d'après le plan de M. Drouyn

LÉGENDE

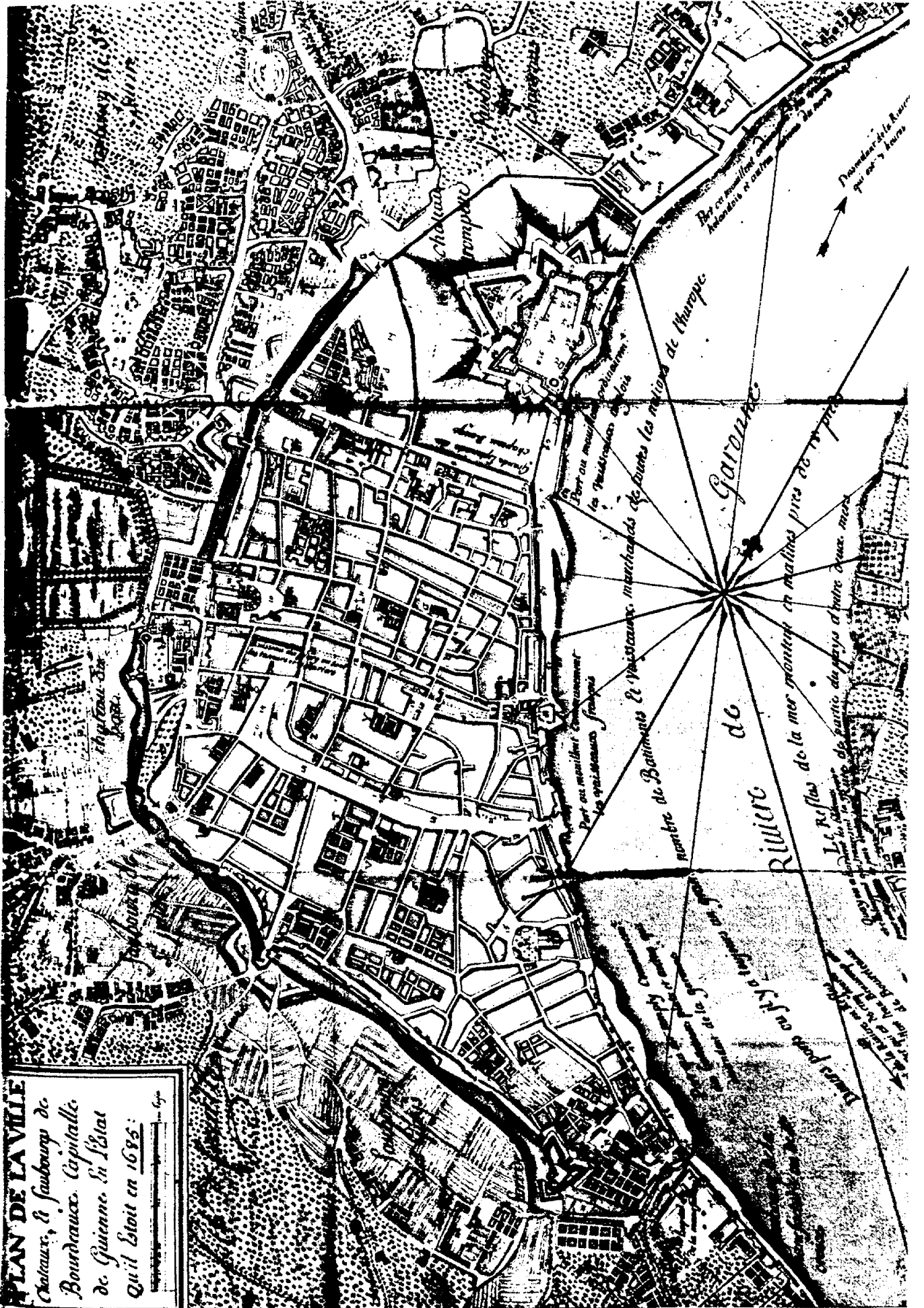
- Excavations de l'an 300
- Excavations de l'an 1000
- Excavations de l'an 1302

Portes de l'enceinte de l'an 1302

1	Porte d'Andouze	12	Porte de la Gabelle
2	Porte des Rois	13	Porte de Bayonne
3	Porte de l'Isle de France	14	Porte de Saint-Jean
4	Porte de la Paille	15	Porte de la Chartraine
5	Porte de la Chapelle	16	Porte de la Bastide
6	Porte de la Courbe	17	Porte de la Gironde
7	Porte de la Paille	18	Porte de la Chartraine
8	Porte de la Courbe	19	Porte de la Bastide
9	Porte de la Paille	20	Porte de la Gironde
10	Porte de la Courbe	21	Porte de la Bastide
11	Porte de la Paille	22	Porte de la Gironde

Echelle de 1000 m

A PALUDATZ

PLAN DE LA VILLE
Chateaux, le faubourg de
Bordeaux, Capitale
de Guienne, le 17^e Etat
Qu'il estoit en 1685.

Figures 250 a 253

Les demolicions provocades per la ciutadella de Messina

El projecte de Sesti, que es conserva a l'Arxiu de Simancas (fig. 250-251), implantava la ciutadella sobre el barri dit Terranova i es limitava a una fortificació del recinte emmurallat. El projecte definitiu va consistir en una ciutadella pentagonal fora del recinte, i el barri de Terranova només va quedar afectat per la formació de l'esplanada. Els plànols del segle XVII mostren encara que l'àrea enderrocada és relativament petita (fig.252), seran els episodis bèlics i reformes del XVIII els que comportaran noves demolicions i la dilatació de l'Esplanada (fig.253).

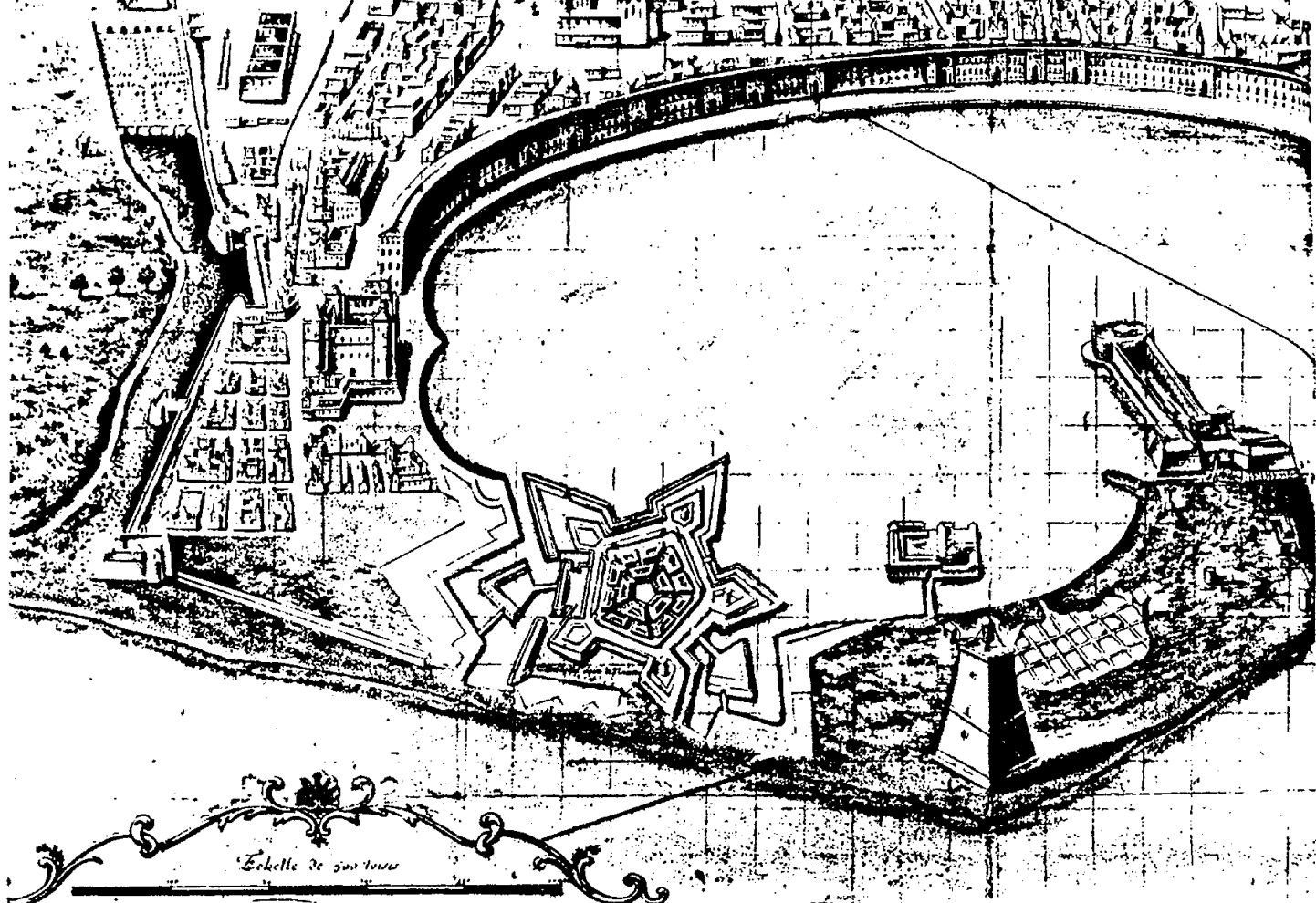
En qualsevol cas, es fa difícil de creure, com diuen alguns documents, que la creació de la Ciutadella significués el desplaçament de 8.000 ànimes de comunitat, si prenem en consideració que es tracta d'un barri de construcció recent, més aviat perifèric, i amb una superfície construïda molt més restringida que l'àrea enderrocada a Barcelona.

Figura 254

Les tres fases d'enderrocament

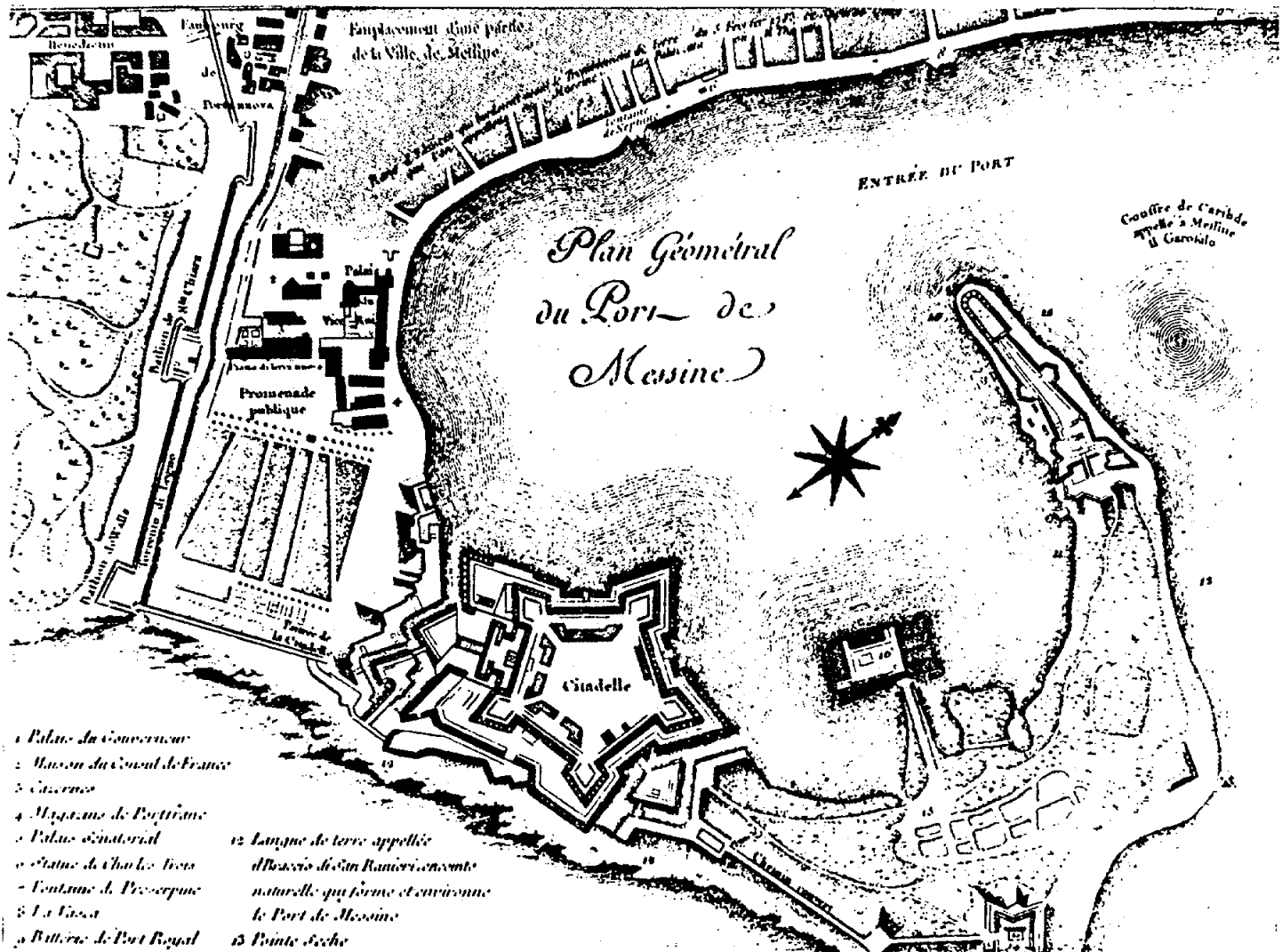
A Barcelona, on l'àrea a demolir era molt superior a la de Messina, Verboom va establir, el 20 d'abril de 1717, tres fases d'enderrocament, i les va delimitar amb tres línies.

El 26 d'abril de 1717, un pregó posava termini a les derruccions de la primera línia, i el 2 de juliol el Dietari fa constar els enderrocaments l'1 de setembre de 1717, es considerava expirat el termini de la 2ª línia, i el juliol de 1718 es feien pregons per què es demolissin les cases de la 3ª línia.

Echelle de 500 toises

252

- 1 Palais du Gouvernement
- 2 Maison du Consul de France
- 3 Casernes
- 4 Magasins de Portières
- 5 Palais Sénatorial
- 6 Statue de Charles Vint
- 7 Fontaine d. Proserpine
- 8 La Chiesa
- 9 Batterie de Port Royal
- 10
- 11
- 12 Langue de terre appelée d'essois de S. Ruffino consenti naturelle qui forme et environne le Port de Messine
- 13 Pointe de S. Ruffino

252

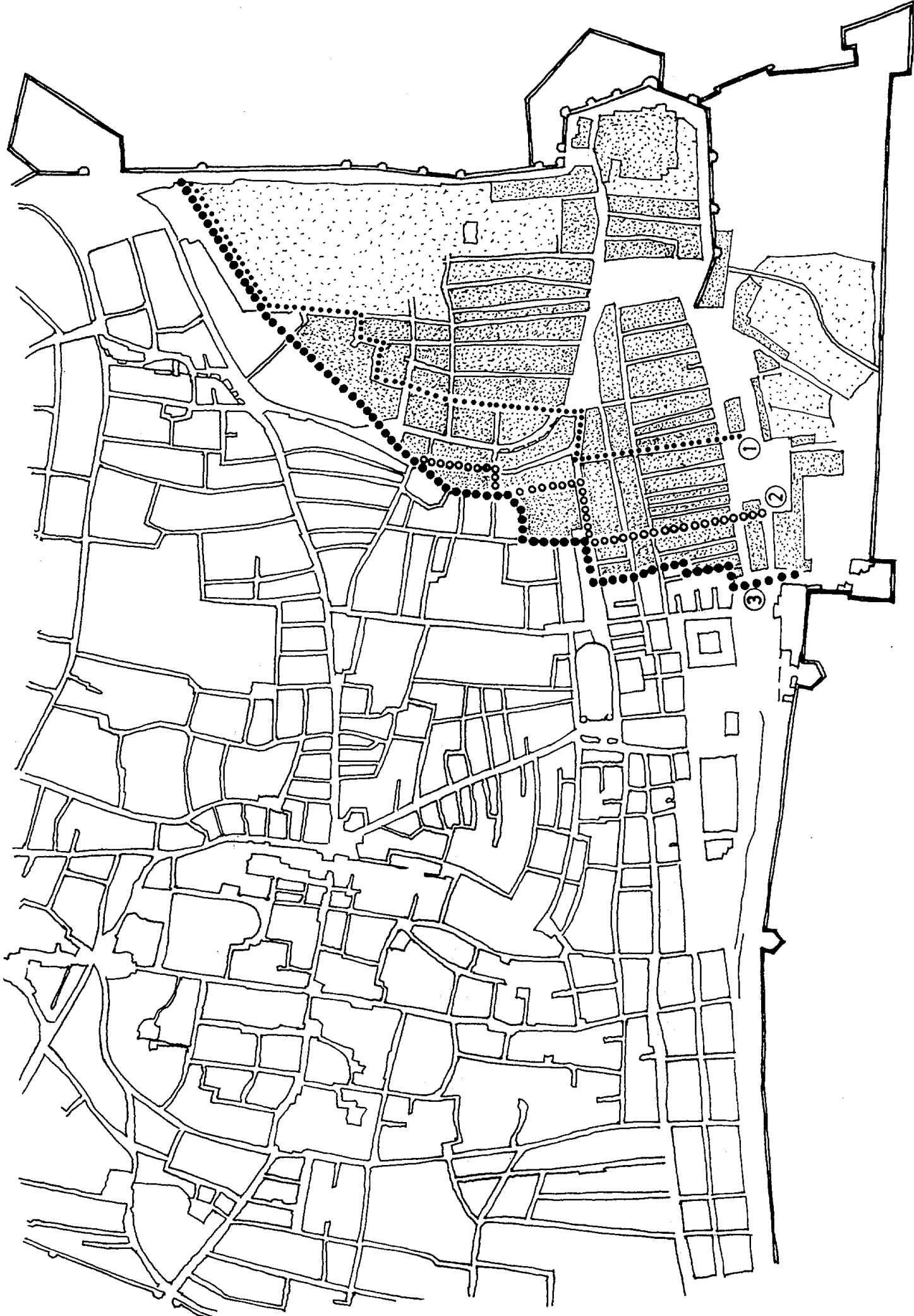

Figura 255

Plànol d'una de les cases dobles del projectat barri de la platja

El projecte pel barri de la platja suposa la introducció de criteris urbanístics fins aleshores inèdits a Barcelona. Criteris en els que regularitat, uniformitat, alineació i repetició dels tipus edificatoris passen decididament a un primer pla, obeïnt pautes externes al funcionament usual de la ciutat.

Malgrat ser projectades com cases unifamiliars, es contemplava la possibilitat de que fossin habitades per dues famílies, ocupant una cada pis, fet que reflecteix una pràctica habitual a les cases de la ciutat, com s'observava en estudiar el Cadastre de 1716. La ciutat construïda és com una esponja capaç d'absorbir sense dificultats i grans modificacions forts increments conjunturals de població.

Pel que fa a la solució constructiva emprada, no té altre objecte que el facilitar una fàcil demolició en cas de necessitat militar, i el oferir la mínima resistència als canons de la Ciutadella.

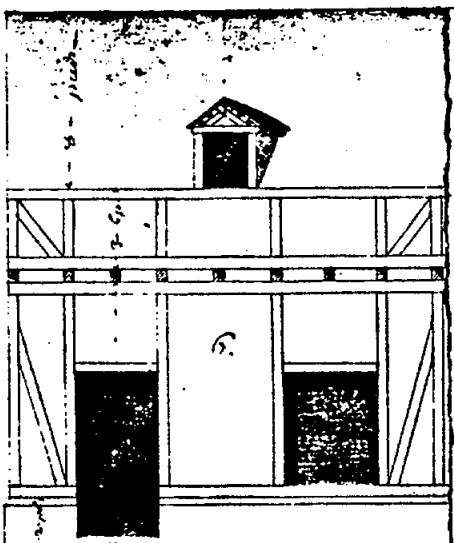
Font: MP y D XIX-137 (A.G.S.).

Figura 256

Perfils del terreny i projecte del barri de la platja

No es té el plànol en planta d'implantació del barri de la platja, però la definició dels tipus a construir i els perfils que es conserven donen la mesura de l'escassa ambició urbanística del barri, que reflecteix el caràcter dels destinataris previstos. Als afectats de més status i nivell econòmic se'ls hi volia destinar el barri de les hortes de Sant Pau: hi ha, doncs, una decidida intenció segregadora.

Font: MP y D XIII-12 (A.G.S.).

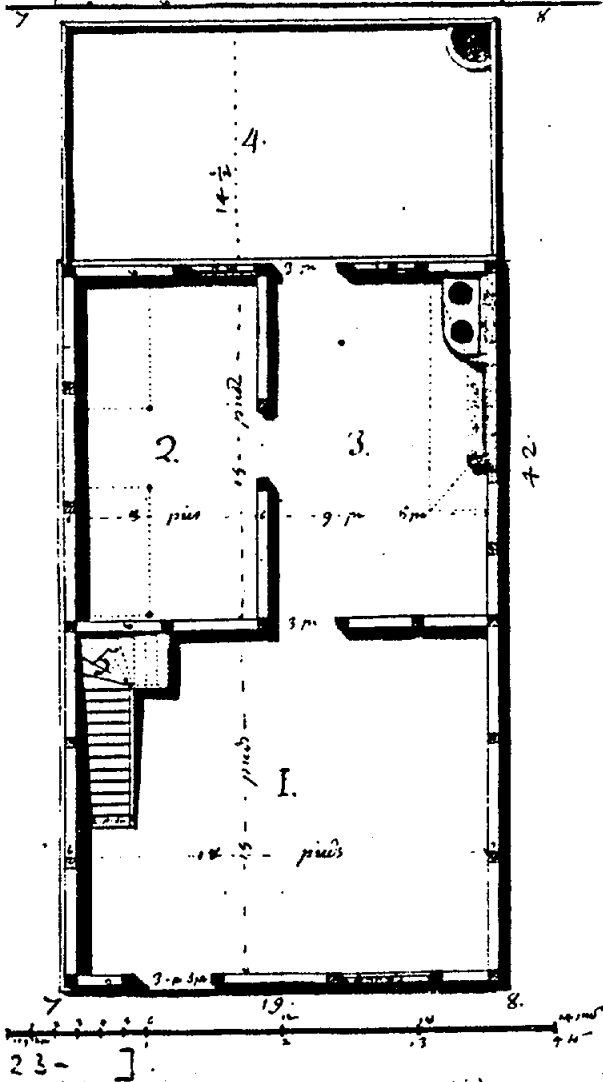

ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS

Plano y Levacion de vna de las Casas dobles de las que baran frente a la Ciudad señalados en el Plano general Con la Letra...I

Explicacion

1. Aposento de entrada que puede servir de tienda
2. Aposento para dormir
3. Cocina
4. Patio
5. Escalera para subir arriba
6. Levacion sobre la Linea... 7. y 8.

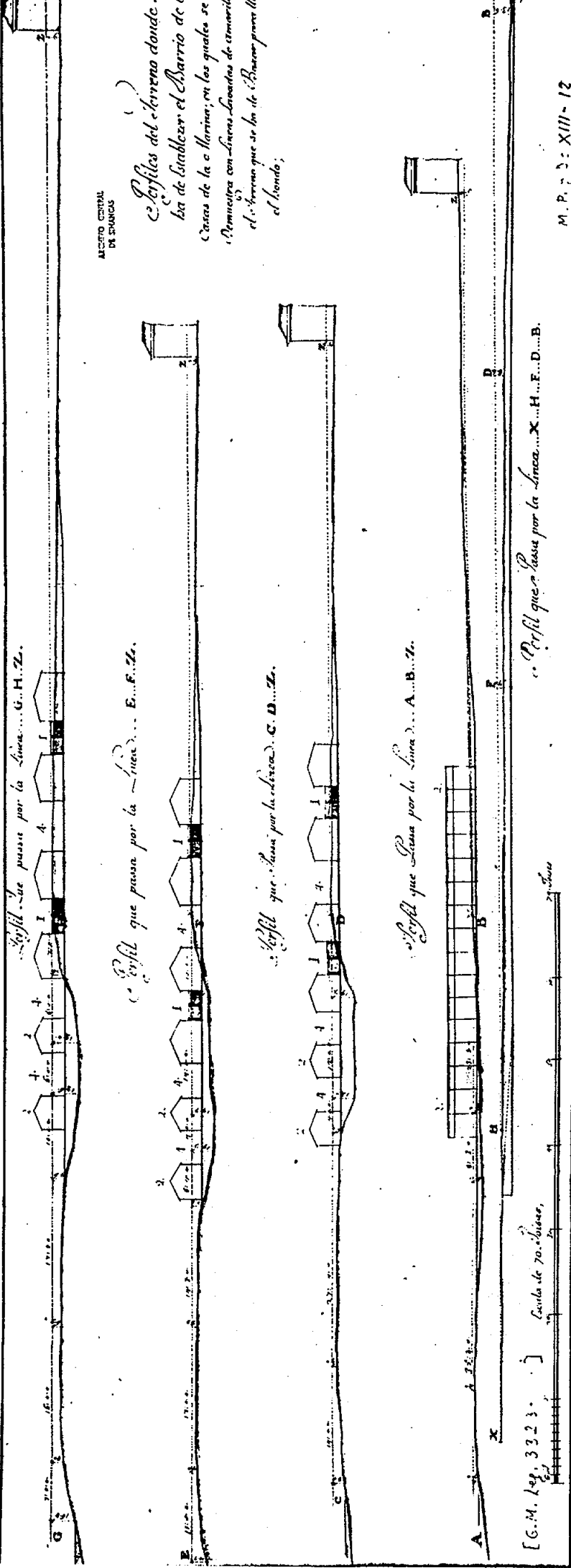
G.M. 3323

M.P. y D. XIX-137

M.P. y D. XIX

ACERVO CENTRAL DE PLANOS

Perfiles del terreno donde ha de establecer el Barrio de Casas de la Marina; en los quales se demuestran con líneas las zonas de estacionamiento y el terreno que se ha de reservar para el fondo;

Perfil que pasa por la línea... X...H...E...D...B.

M. P. 3 : XIII - 12

[G.M. Leg. 3323.] Cavala de 70.00 metros.

Figura 257

L'Hort del Capità del Port: una hipòtesi

Comprovant les mesures de les seccions i considerant que es va arribar a fer l'esplanació pel Barri de la Platja, no sembla aventurat el suposar que l'Hort del Capità del Port, inexistent abans de 1715, és, de fet, l'espai que havia estat destinat a les fileres de cases anteriorment descrites: l'extensió de la Barceloneta, comparada amb la prevista pel Barri de la Platja, dona la mesura de la diferència d'envergadura i ambició entre els dos projectes.

Font: JG 2.735 (IMHB).

Figura 258

La rectificació del Rec

El plànol, anterior a les últimes derruïcions, mostra ja el disseny del curs del rec definitiu. Entorn al Rec, s'hauran d'articular necessàriament alguns elements urbans essencials: les adoberies dels blanquers, la pescateria, els revenedors de pesca sa lada, l'escorxador, etc.

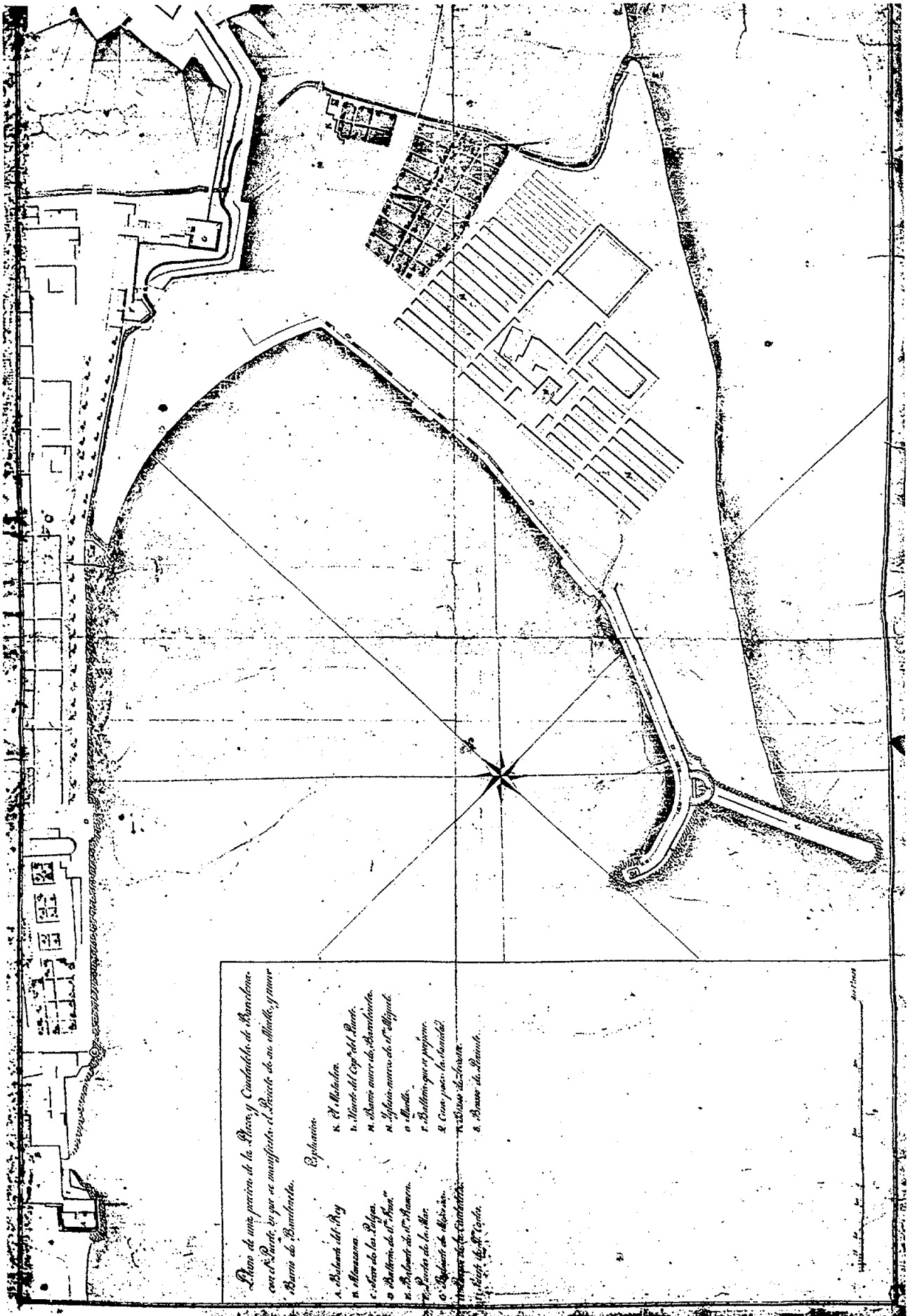
Font: MP y D VII-32 (A.G.S.).

Figura 259

Nova situació proposada per a les "oficines" dels blanquers

Aquesta és la situació de la "fábrica y restauración de las oficinas y operatorios que los gremios de los curtidores y guanteros de esta ciudad solizitan para el ejercicio de sus artes y oficios; según el plano adjunto desde A hasta B...". El 13 d'octubre de 1718, el Capità General dona la seva conformitat, però no serà fins el 10 d'octubre de 1720 que es concedirà el permís per fabricar les adoberies.

Font: Papeles de su Excelencia, ligall 6 (A.C.A.).

*Plano de una parte de la Plaza y Cuadrado de San Francisco
 con el Puente de por se suspuente el Puente de un Alcaide y un
 Barrio de San Francisco.*

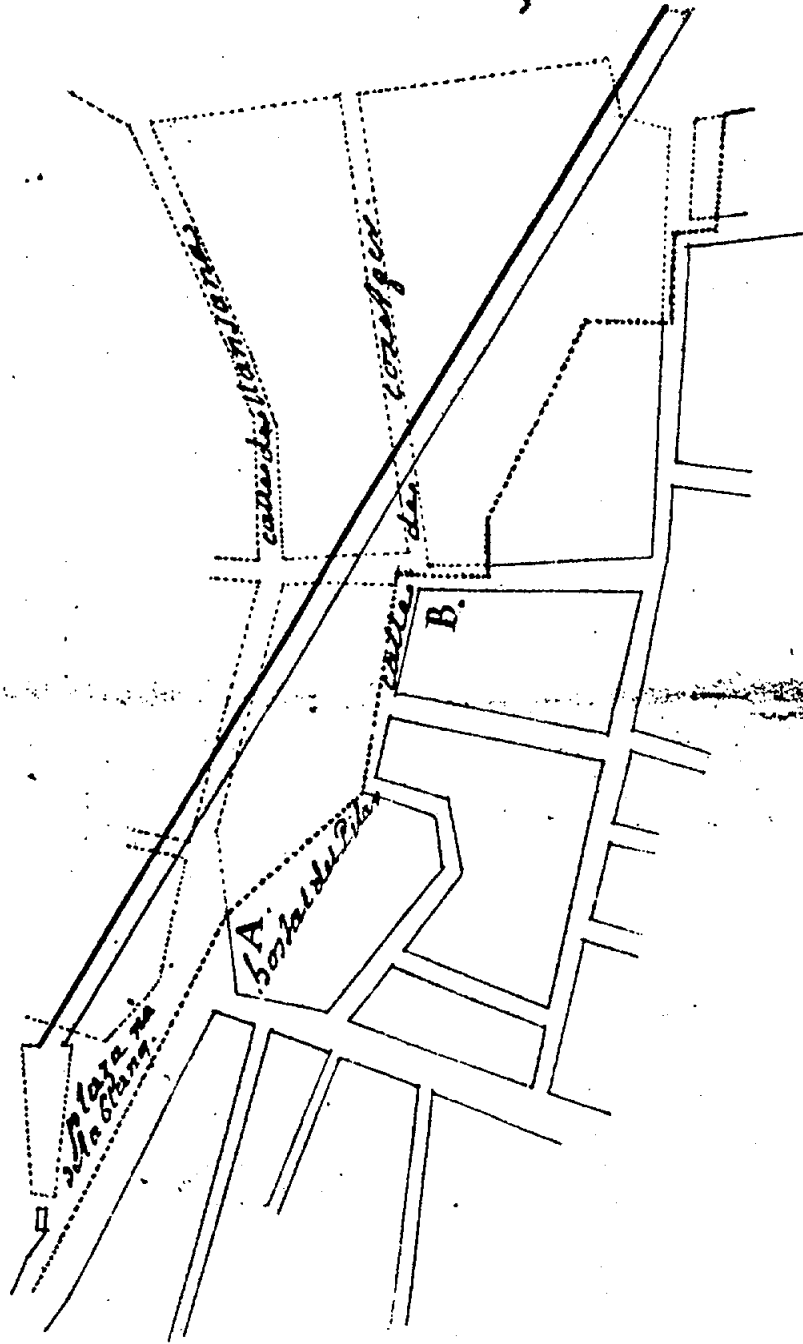
Explicacion

a. Alcaide del Rey	h. El Alcaide
n. Alcaide	i. Puente del Espol del Puente
c. Puente de las Puercas	m. Puente nuevo de San Francisco
o. Puente de San Francisco	n. Puente nuevo de San Francisco
p. Puente de San Francisco	o. Puente
q. Puente de San Francisco	r. Puente que se propone
s. Puente de San Francisco	s. Puente que se propone
t. Puente de San Francisco	u. Puente que se propone
v. Puente de San Francisco	w. Puente que se propone
x. Puente de San Francisco	y. Puente que se propone
z. Puente de San Francisco	aa. Puente que se propone

Plano de la forma en que ha de quedar la
Explanada de la Ciudadela, y Conducto de la
Después de derivadas las Casas conforme va Explicado
en el papel adjunto,

REGISTRO GENERAL
DE
SIMPLICACIONES

Luzar,

100.

50.

40.

30.

20.

10.

5.

Figura 260

Porxos del Carrer del Rec, dibuixats per D. Baixeres

El tema de les botigues de pesca salada va quedar aparentment en suspens, després d'un projecte que no va tirar endavant per construir una plasseta entre el carrer Flassaders i el Rec. No es tenen més notícies sobre les decisions preses respecte aquest tema, però el 1737, els venedors de pesca salada estaven instal·lats des de la cantonada del Born fins la peixateria, davant del Rec: data en la qual sabem que obtingueren del Intendent el permís per construir amb maó els puntals de fusta que sostenien els rafals de les façanes de les cases. Encara que molt degradat, el carrer del Rec manté avui els pilans i els rafals.

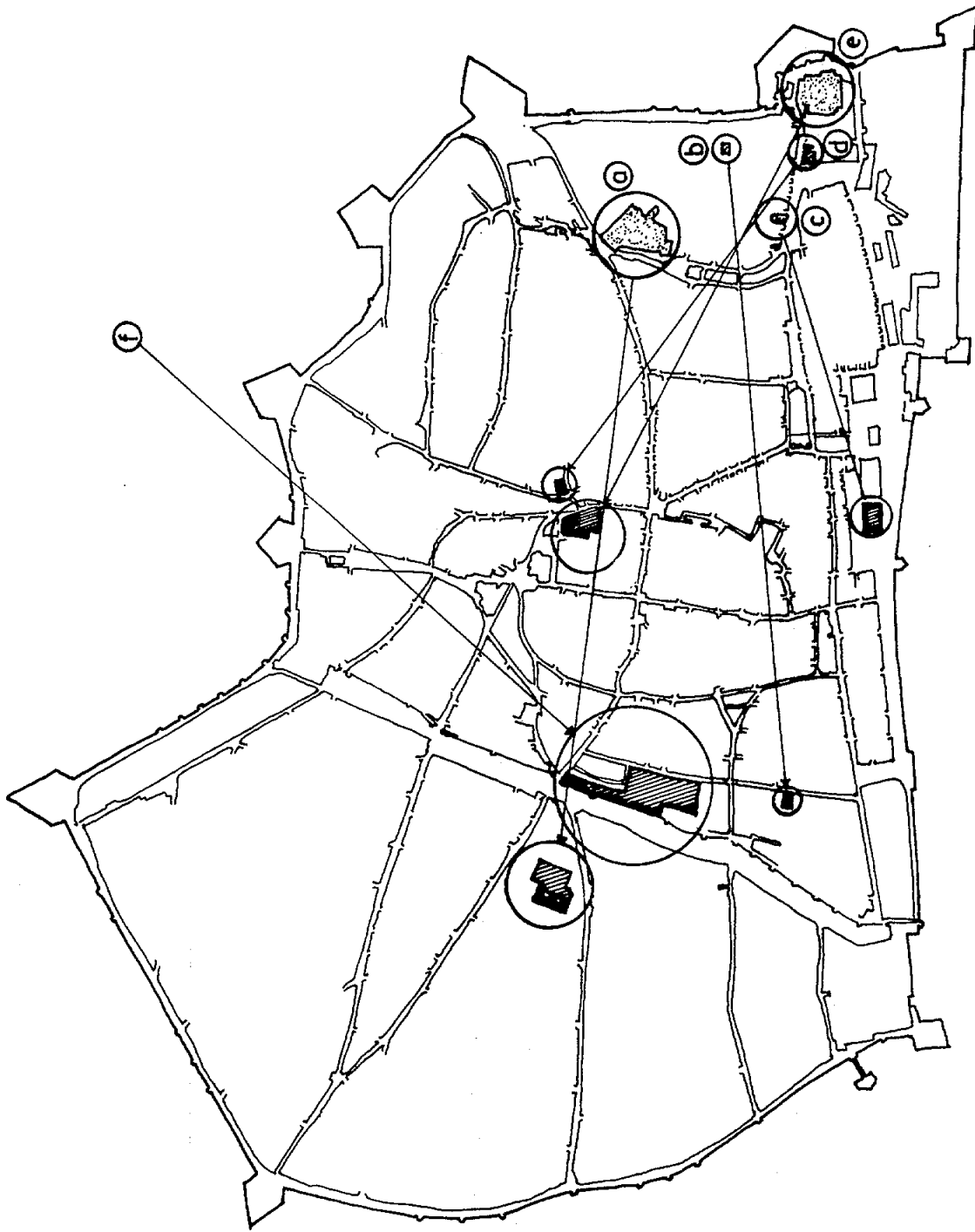
Figura 261

Desplaçament dels convents afectats per la Ciutadella

Després de la construcció de la Ciutadella, s'haurà incrementat molt considerablement la quantitat de convents per superfície construïda a la ciutat. Fins i tot, els Caputxins, que fins ales hores havien tingut convents fora muralles, construiran el nou convent de la Rambla. En alguns casos, l'emplaçament dels nous convents crearan conflictes i forta oposició: és aquest el cas del dels Agustins i el dels Clergues Menors.

- a) Convent de Sant Agustí. b) Confraria i Capella del St. Esperit. c) Convent dels Clergues Menors. d) Hospital de Santa Marta. e) Convent de Santa Clara. f) Convent dels Caputxins.

261

Figures 262 i 263

El vell convent de Sant Agustí i proposta de nou emplaçament entre Escudellers, Nou de Sant Francesc i la Rambla

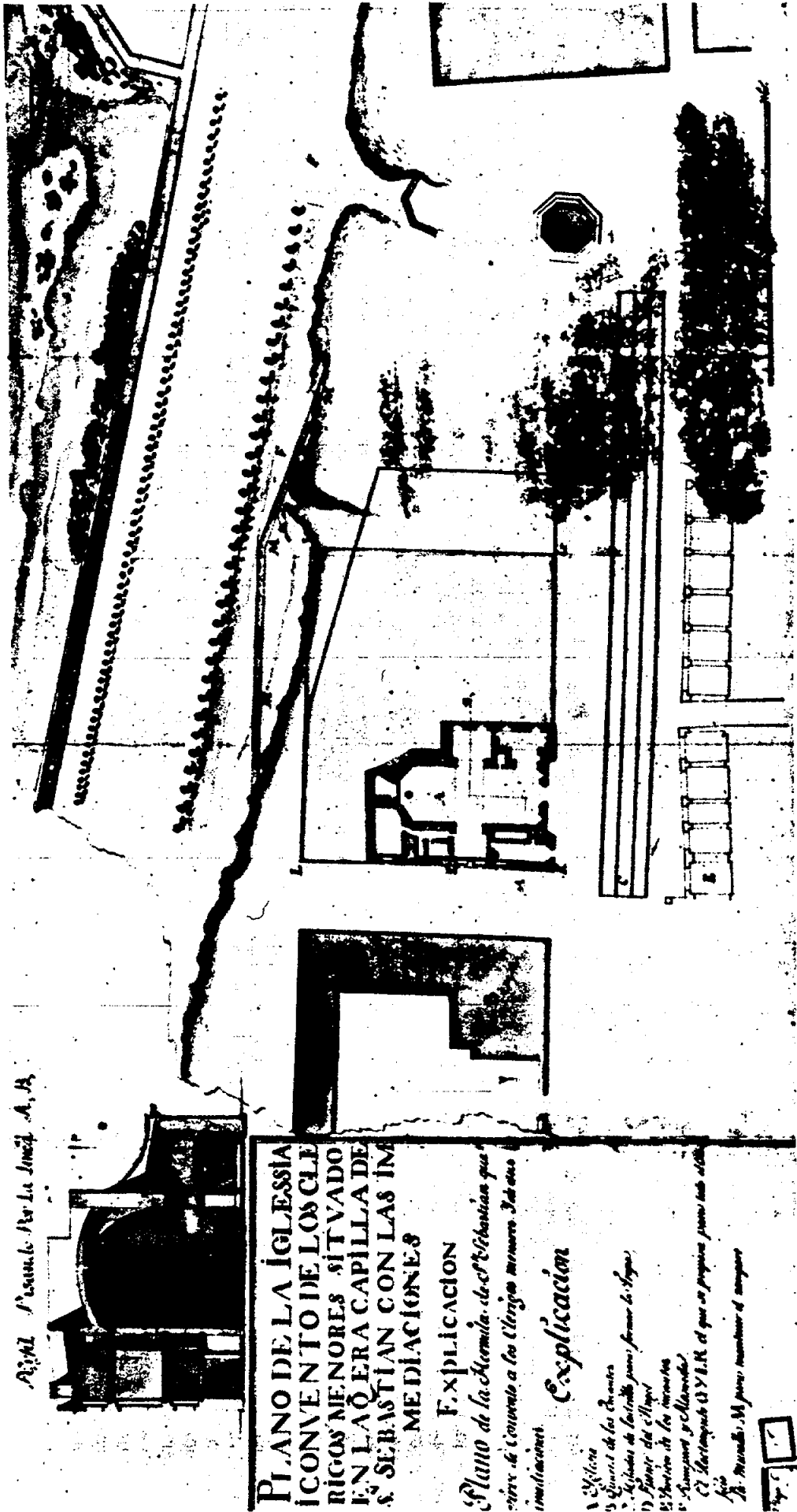
El vell convent dels Agustins va quedar afectat de plè per la línia de l'Esplanada, els frares van haver de buscar-se un nou allotjament, i l'edifici mutilat es va convertir en caserna i forn de pa de la ciutat. Abans d'arribar a un acord pel que fa a l'emplaçament del nou convent, hi va haver una llarga negociació amb múltiples propostes. Una a les hortes de St. Pau, prop del carrer de la Cadena, que no van acceptar els Agustins, aquests preferien una localització més cèntrica. Consideraven bona la del plànol, però els hi va ser negada, per ser zona d'expansió futura de la ciutat. Finalment, es va decidir l'emplaçament del carrer Hospital.

Font: A.D.B. i IMHB.

Figura 264

Plànol amb el perímetre del futur convent dels Clergues Menors

Als Clergues Menors, que tenien el seu convent sobre el rec al Pla de'n Llull, els hi va ser concedida la capella de Sant Sebastià al pla dels Encants, amb permís d'edificar allà el seu convent. Aquest punt era, com ja hem vist, el més comercial de Barcelona, i la decisió va crear una forta oposició. Al plànol s'observen dos perímetres alternatius. D'altra banda, entre St. Sebastià i les voltes dels Encants hi han dibuixades unes "hiladas de ladrillos para formar la tropa", que ens dona una mesura de la militarització de l'espai urbà, en ocupar el sòl més valuós de la ciutat per exercicis que es podrien realitzar en qualsevol altre punt.

Plano de la Iglesia y Convento de los Clerigos Menores. A, B, C.

**PLANO DE LA IGLESIA
 Y CONVENTO DE LOS CLERIGOS
 MENORES SITUADO
 EN LA OJERA CAPILLA DE
 S. SEBASTIAN CON LAS
 MEDIANERAS**

EXPLICACION

Plano de la Iglesia y Convento de S. Sebastian que sirve de Convento a los Clerigos menores. Se han marcado las medianeras.

Explicacion

- 1 Iglesia
- 2 Puerta de los Conventos
- 3 Puerta de la Iglesia
- 4 Puerta de la Iglesia
- 5 Puerta de la Iglesia
- 6 Puerta de la Iglesia
- 7 Puerta de la Iglesia
- 8 Puerta de la Iglesia
- 9 Puerta de la Iglesia
- 10 Puerta de la Iglesia
- 11 Puerta de la Iglesia
- 12 Puerta de la Iglesia
- 13 Puerta de la Iglesia
- 14 Puerta de la Iglesia
- 15 Puerta de la Iglesia
- 16 Puerta de la Iglesia
- 17 Puerta de la Iglesia
- 18 Puerta de la Iglesia
- 19 Puerta de la Iglesia
- 20 Puerta de la Iglesia
- 21 Puerta de la Iglesia
- 22 Puerta de la Iglesia
- 23 Puerta de la Iglesia
- 24 Puerta de la Iglesia
- 25 Puerta de la Iglesia
- 26 Puerta de la Iglesia
- 27 Puerta de la Iglesia
- 28 Puerta de la Iglesia
- 29 Puerta de la Iglesia
- 30 Puerta de la Iglesia
- 31 Puerta de la Iglesia
- 32 Puerta de la Iglesia
- 33 Puerta de la Iglesia
- 34 Puerta de la Iglesia
- 35 Puerta de la Iglesia
- 36 Puerta de la Iglesia
- 37 Puerta de la Iglesia
- 38 Puerta de la Iglesia
- 39 Puerta de la Iglesia
- 40 Puerta de la Iglesia
- 41 Puerta de la Iglesia
- 42 Puerta de la Iglesia
- 43 Puerta de la Iglesia
- 44 Puerta de la Iglesia
- 45 Puerta de la Iglesia
- 46 Puerta de la Iglesia
- 47 Puerta de la Iglesia
- 48 Puerta de la Iglesia
- 49 Puerta de la Iglesia
- 50 Puerta de la Iglesia
- 51 Puerta de la Iglesia
- 52 Puerta de la Iglesia
- 53 Puerta de la Iglesia
- 54 Puerta de la Iglesia
- 55 Puerta de la Iglesia
- 56 Puerta de la Iglesia
- 57 Puerta de la Iglesia
- 58 Puerta de la Iglesia
- 59 Puerta de la Iglesia
- 60 Puerta de la Iglesia
- 61 Puerta de la Iglesia
- 62 Puerta de la Iglesia
- 63 Puerta de la Iglesia
- 64 Puerta de la Iglesia
- 65 Puerta de la Iglesia
- 66 Puerta de la Iglesia
- 67 Puerta de la Iglesia
- 68 Puerta de la Iglesia
- 69 Puerta de la Iglesia
- 70 Puerta de la Iglesia
- 71 Puerta de la Iglesia
- 72 Puerta de la Iglesia
- 73 Puerta de la Iglesia
- 74 Puerta de la Iglesia
- 75 Puerta de la Iglesia
- 76 Puerta de la Iglesia
- 77 Puerta de la Iglesia
- 78 Puerta de la Iglesia
- 79 Puerta de la Iglesia
- 80 Puerta de la Iglesia
- 81 Puerta de la Iglesia
- 82 Puerta de la Iglesia
- 83 Puerta de la Iglesia
- 84 Puerta de la Iglesia
- 85 Puerta de la Iglesia
- 86 Puerta de la Iglesia
- 87 Puerta de la Iglesia
- 88 Puerta de la Iglesia
- 89 Puerta de la Iglesia
- 90 Puerta de la Iglesia
- 91 Puerta de la Iglesia
- 92 Puerta de la Iglesia
- 93 Puerta de la Iglesia
- 94 Puerta de la Iglesia
- 95 Puerta de la Iglesia
- 96 Puerta de la Iglesia
- 97 Puerta de la Iglesia
- 98 Puerta de la Iglesia
- 99 Puerta de la Iglesia
- 100 Puerta de la Iglesia

Figura 265

Aproximació al desplaçament dels afectats per la construcció de la Ciutadella

La comparació entre el Llibre de les Valoracions amb el Cadastre permet una primera aproximació als desplaçaments dels habitants afectats. Es tracta dels propietaris que han sofert la derruïció de llurs cases en la primera fase de les demolicions. Cal recordar que els propietaris constitueixen el sector menys mòbil de la població, i això fa encara més significatiu que només el 30% dels analitzats es retrobi dintre les muralles el 1716. Els desplaçats que queden a la ciutat tendeixen a quedar-se en les proximitats de l'antic domicili.

Font: "Llibre de les Valoracions" i Cadastre de 1716 (IMHB).

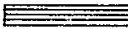
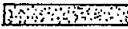

Àrea totalment enderrocada	
Àrea parcialment enderrocada	
Línia prevista de derruïcions	

Figura 266

Lloguers més alts i àrea derruïda

La línia de demolicions, encara que afecta només marginalment l'àrea més valorada de la ciutat, elimina un sector de cases valuoses del pla de'n Llull al Born i la zona molt comercial del carrer de'n Caldes.

Font: Cadastre 1716 (IMHB).

més de 35 lliures/foc (mitjana de l'illa)

Figura 267

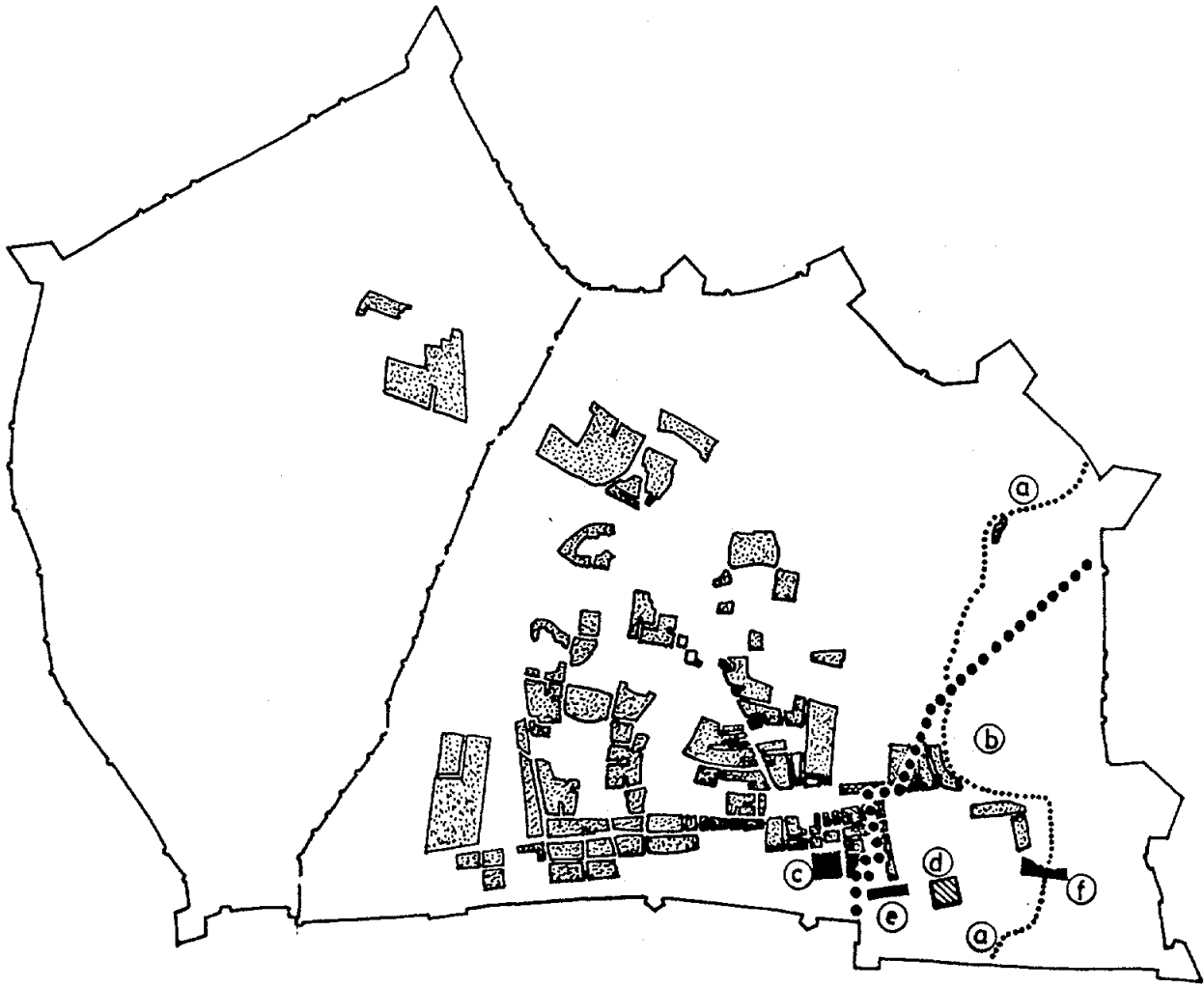
Densitats més altes i àrea derruïda

Es fa palès el gran pes demogràfic de l'àrea enderrocada: s'elimina un dels sectors més densos de la ciutat.

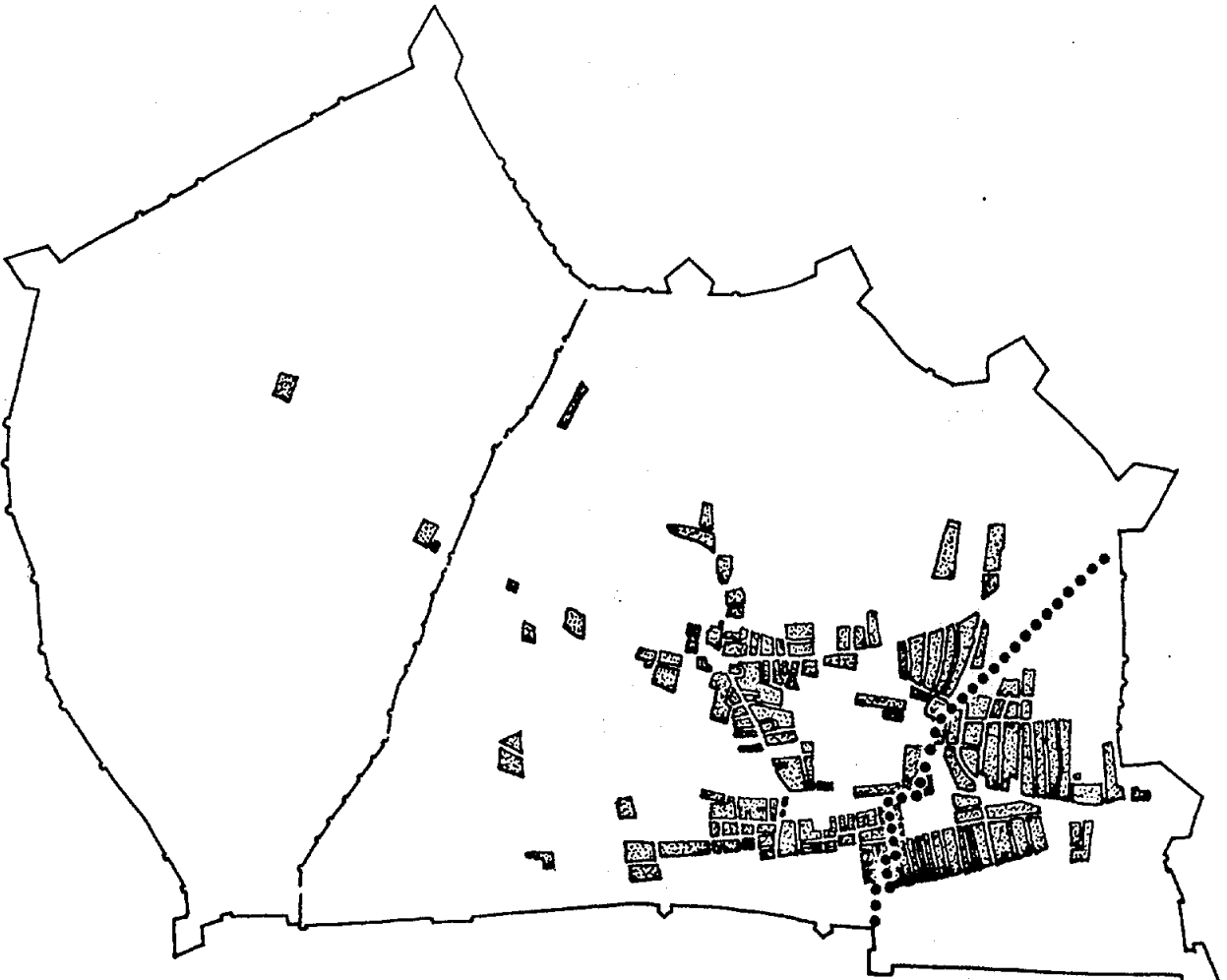
Font: Cadastre 1716 (IMHB).

més de 550 habitants/ha. (mitjana de l'illa)

266

267

Figura 268

La plaça del Born afectada per la construcció de la Ciutadella

El Born, nucli de l'àrea més activa, però a la vegada centre de "tota" la ciutat, va quedar directament afectat pels enderrocaments derivats de la construcció de la Ciutadella. Passarà, doncs, de ser el cor de l'àrea més densa, que hem vist a la figura anterior, a convertir-se en una plaça de situació perifèrica, oberta a l'Esplanada i directament amenaçada pels canons de la Ciutadella.

Font: Museu d'Història de la Ciutat.

Figura 269

La nova Pescateria

La Pescateria, construïda per substituir l'enderrocada per a formar l'Esplanada, quedarà situada paral·lelament al nou traçat del Rec. A la pintura s'aprecia al fons la Ciutadella amb la Torre de St. Joan i l'església.

Font: Museu d'Història de la Ciutat.

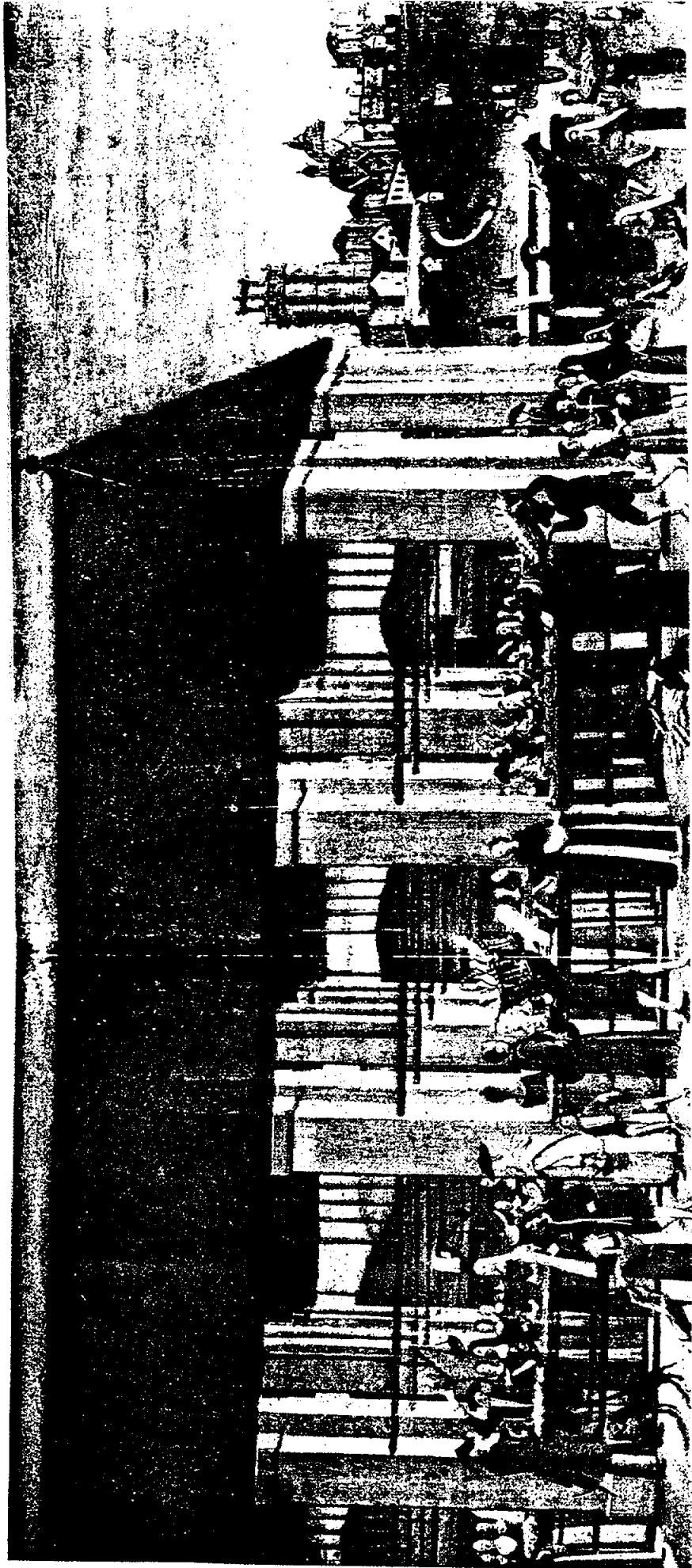

Figura 270

Alçat de la porta principal de la Ciutadella

La Ciutadella no és únicament un instrument militar i de repressió, té també un inqüestionable caràcter monumental i de símbol, que celebra el poder del Príncep. Per això, els enginyers militars no es limitaven a l'estricta resolució dels problemes tècnics, i mantenien un rigorós control sobre un llenguatge formal molt depurat. Un llenguatge que anticipava el gust per l'exhibició de la "funcionalitat" i la "racionalitat", i que al mateix temps emprava, en la porta principal i en altres punts singulars de la construcció, els recursos heretats de l'arquitectura del classicisme. La doble estratègia del poder -repressió i seducció- porten a un peculiar equilibri entre tècnica i estètica.

Font: MP y D XVIII-96 (A.G.S.).

Figura 271

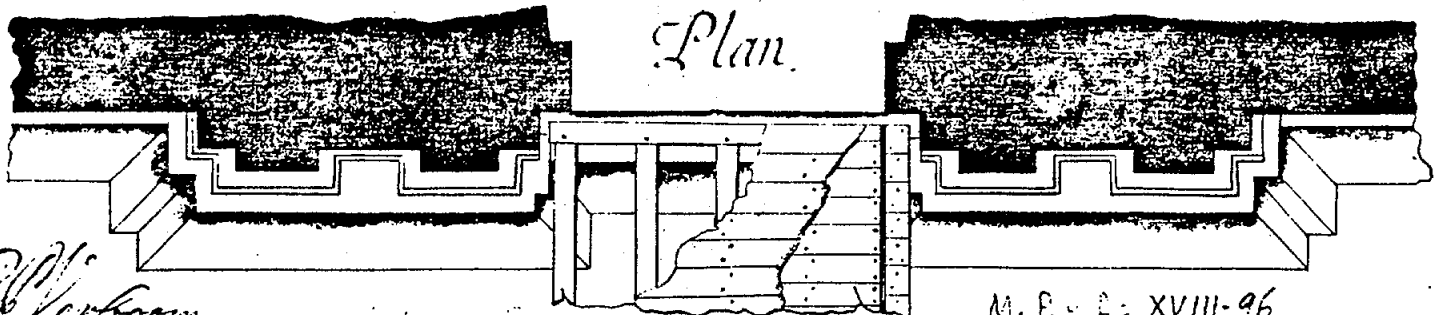
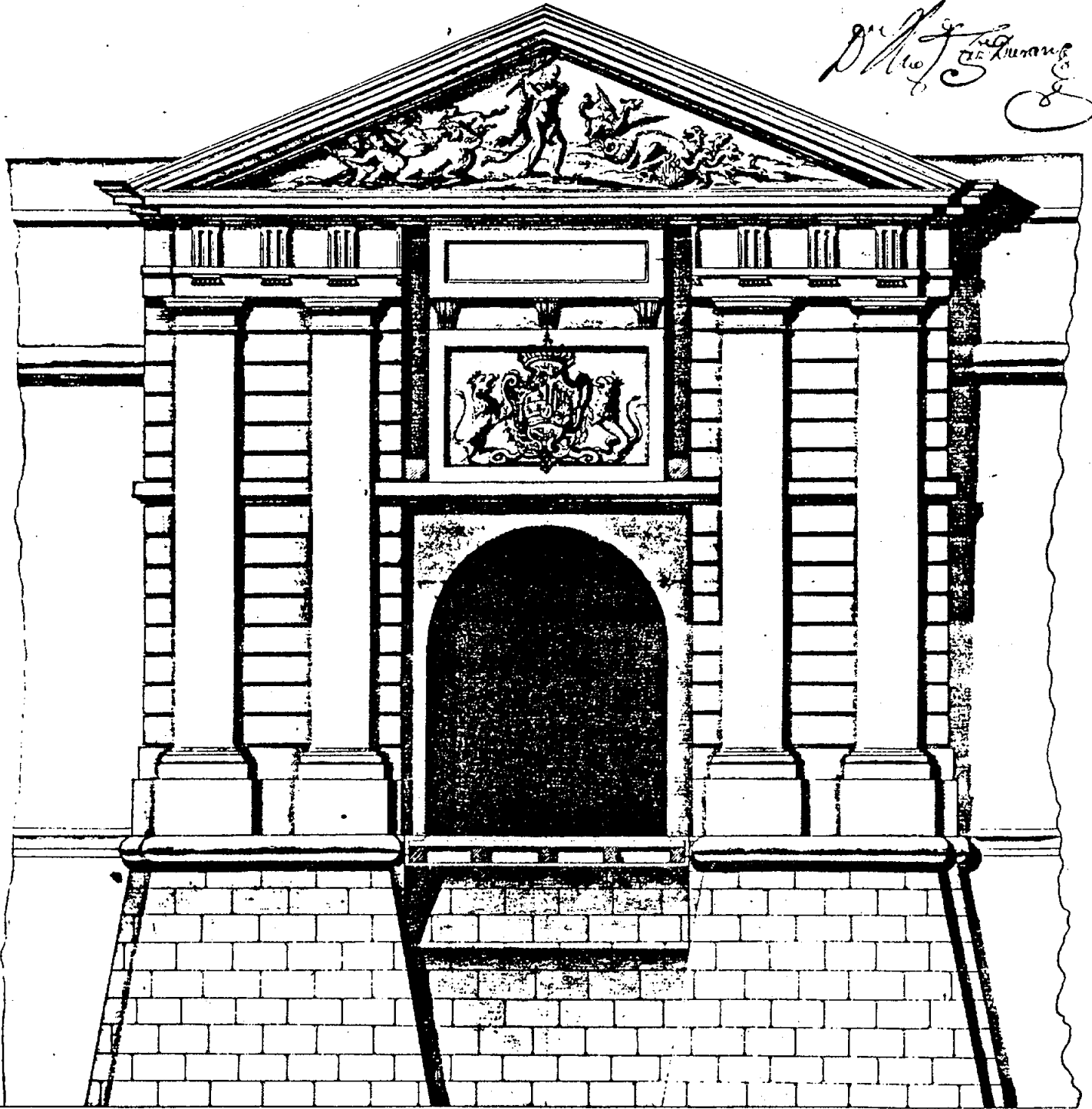
Taula de Mosaic (1732) conservada en el Museu dels Uffici de Florència

Aquesta taula, present fet per Felip V al Gran Duc de Toscana, i obra del Livornés Paolini, incorpora com a motiu decoratiu la traça de la Ciutadella. Fet que confirma l'admiració i interès que despertaven aquests tipus d'obra militar. La resolució de les ciutadelles escapava doncs de l'estricta àmbit tècnic i operatiu per convertir-se en un producte "admirable" i en un signe inequívoc del poder del Príncep.

*Élevation ou façade d'une des Portes
de la Citadelle.*

*Approuvé par M. le
D. de la Div. de la Citadelle*

J. J. Durand

J. J. Durand

M. P. 2: XVIII-96

1 2 3 4 5 6 12 16 24 pieds

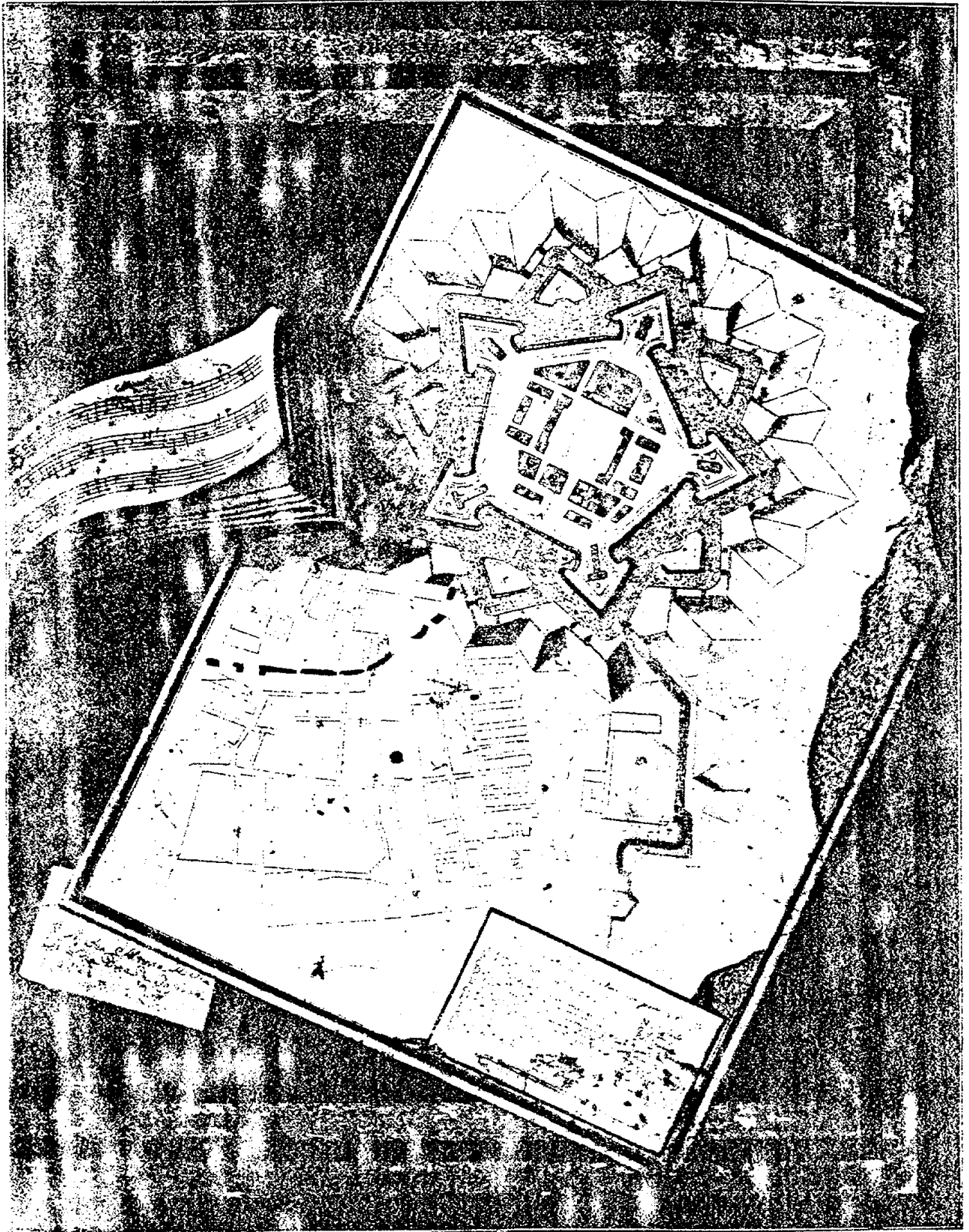

Figura 272

Maqueta de la Ciutadella de Barcelona

L'admiració era compartida també per austriacistes com Francesc Castellvi, que en feia un elogi a les seves "Narraciones Històricas". Fins i tot en Garriga i Roca, en la seva memòria proposant la derruïció de la Ciutadella, reconeixerà les seves qualitats estètiques: "No de antigua y mezquina arquitectura, antes sólida y de singular mérito en su línea...". Amb els anys es demostrarà molt superior l'eficàcia estètica i repressiva que l'eficàcia de fensiva.

Font: Museu d'Història de la Ciutat.

Figura 273

Establiment de comissaris i divisió de barris corresponent

Des de Madrid el 15 de març de 1721, s'acorda dividir la ciutat en 8 barris i s'anomena un comissari per cada barri, més un nové comissari que es destina a la vigilància de les barraques de Mar. Els 8 primers tindran entre altres competències la de detectar i enregistrar els milloraments que s'efectuïn a les cases.

Font: Real Audiencia. Papeles de Su Excelencia (A.C.A.).

Figura 274

Un període de creixement i canvis en l'estructura de l'espai

Si durant els segles XVI i XVII les oscil·lacions de població no havien repercutit sobre els equilibris essencials de l'estructura de l'espai, el creixement sostingut del segle XVIII acabarà modificant radicalment el pes demogràfic de les diverses àrees de la ciutat.

El creixement comparat de la ciutat i del sector del Raval corresponent a la parròquia del Pi ens mostra que la ruptura de l'equilibri no és fruit de la construcció de la Ciutadella, sinó que es produeix a partir dels anys 80, probablement com a conseqüència de la urbanització de la Rambla i l'obertura dels nous carrers del Raval.

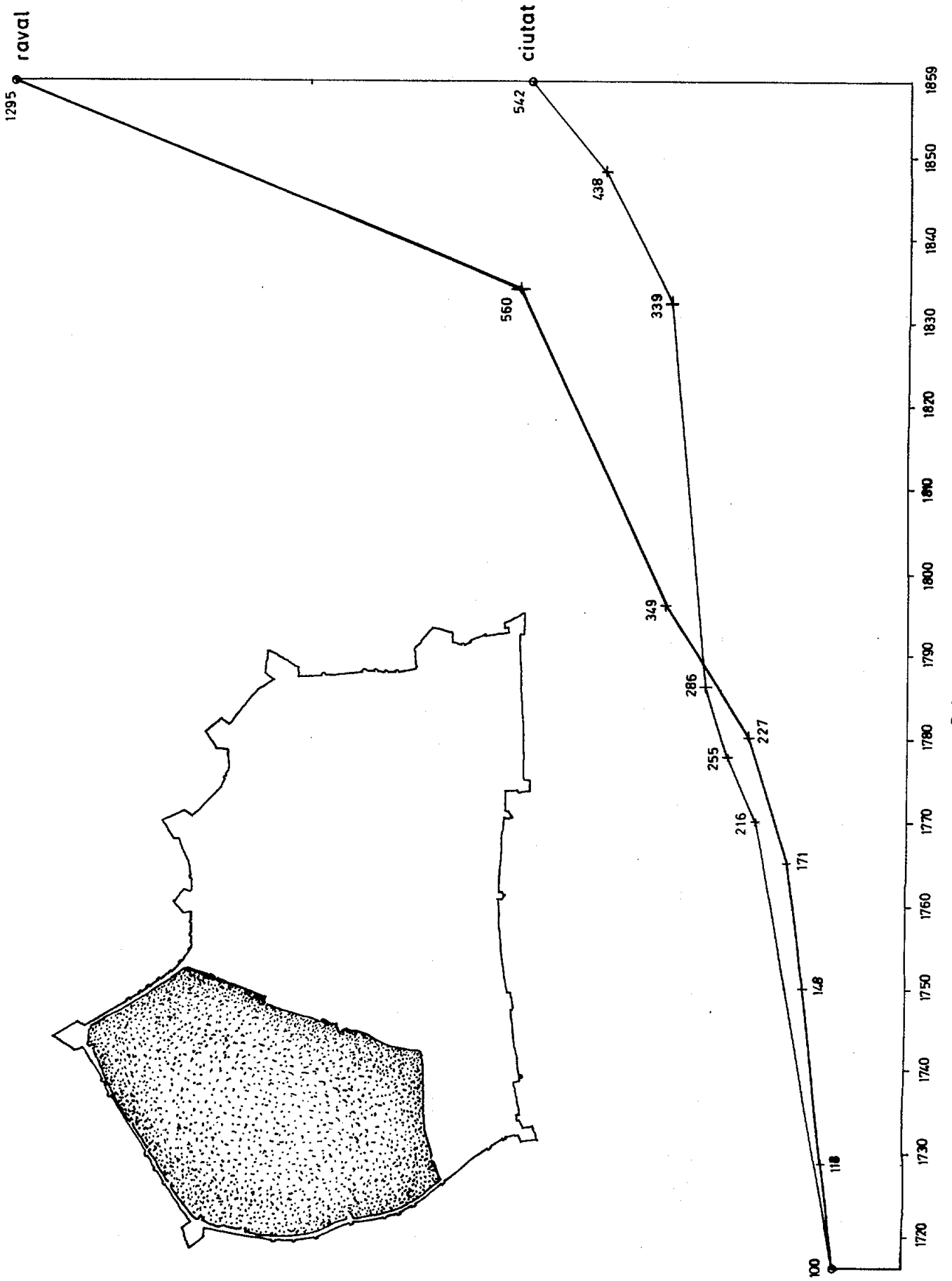

Figura 275 a.

Aproximació a les fluctuacions de l'activitat constructiva privada 1722-1806

La corba construïda sobre les dades dels "Quadernos..." permet observar l'estreta relació entre conjuntura (especialment conjuntura comercial) i activitat constructiva. La coherència i l'extrema sensibilitat de la corba, que permet resseguir l'efecte de cada una de les crisis, és la millor garantia de fiabilitat.

Si R. Grau i M. López havien observat, a través de les fluctuacions en el nombre de llicències entre 1772-1791, els efectes de la guerra anglo-americana, la corba estesa a 90 anys permet donar una imatge més global i acurada. D'entrada s'aprecia que el període de 1772-1791 no és l'únic d'expansió de l'activitat constructiva, es marca així el creixement molt considerable dels anys 30: la represa que detecta Pierre Vilar tindrà, doncs, una forta repercussió sobre la ciutat construïda. Per contra, durant els anys 40 i particularment a la primera meitat de la dècada, es marca clarament el que Vilar qualifica d'aturada gairebé absoluta dels negocis, i també la fase de "represes creadores" entre 1744 i 1754: fase d'iniciatives comercials audaces i també d'implantació de fàbriques d'indianes (veure fig.294).

En conjunt, en arribar a meitats de segle s'han operat ja importants transformacions en l'organisme urbà. Pere Serra Postius, que morí l'any 1748, poc abans de la seva mort, en parlar dels enverrocaments de la Ciutadella, comentava: "En quant a la gent, no per ço, ni ha menos en la ciutat, antes be, penso ni ha molta més, (...) y així com abans en quiscuna casa noy abitava sino una família, ara en moltes de las casas, que estan separadas ab sos quartos y apartaments, ni abitan quatra, y en altres sis, y en alguna més...".

La corba de les botigues és la més oscil·lant i hem de pensar que també és la més sensible a les fluctuacions demogràfiques (recorrem el paper de botiga com a infravivenda) i també a les fluctuacions del comerç.

Serà però a partir dels 60 quan l'augment de nombre de botigues fa pensar en un més intens creixement demogràfic; creixement que sofrirà una forta davallada arran de la crisi que provocarà els aldarulls de 1773. Superats aquests anys, s'aprecia una forta reactivació que, malgrat i entrebanc que provocarà la guerra d'independència americana, portarà la corba al seu punt màxim a principis dels anys 90. A partir d'aquí, una conjuntura internacional agitada i variable comportarà una corba molt fluctuant. Període doncs vacil·lant, però no encara d'estancament ni de davallada total, per poc que la conjuntura ho permeti la reactivació es fa notar. A la figura 294 es veurà com és un moment alt en la creació d'indústries a Barcelona. P. Vilar detectarà a més una tendència a la descentralització de les activitats favorable a les valls muntanyenques i a les vies de circulació cap a Castella i Valencia. (P.Vilar, op.cit., volum 4, p.73).

Font: "Quadernos de casas rehedificadas" Série Cadastre (IMHB).

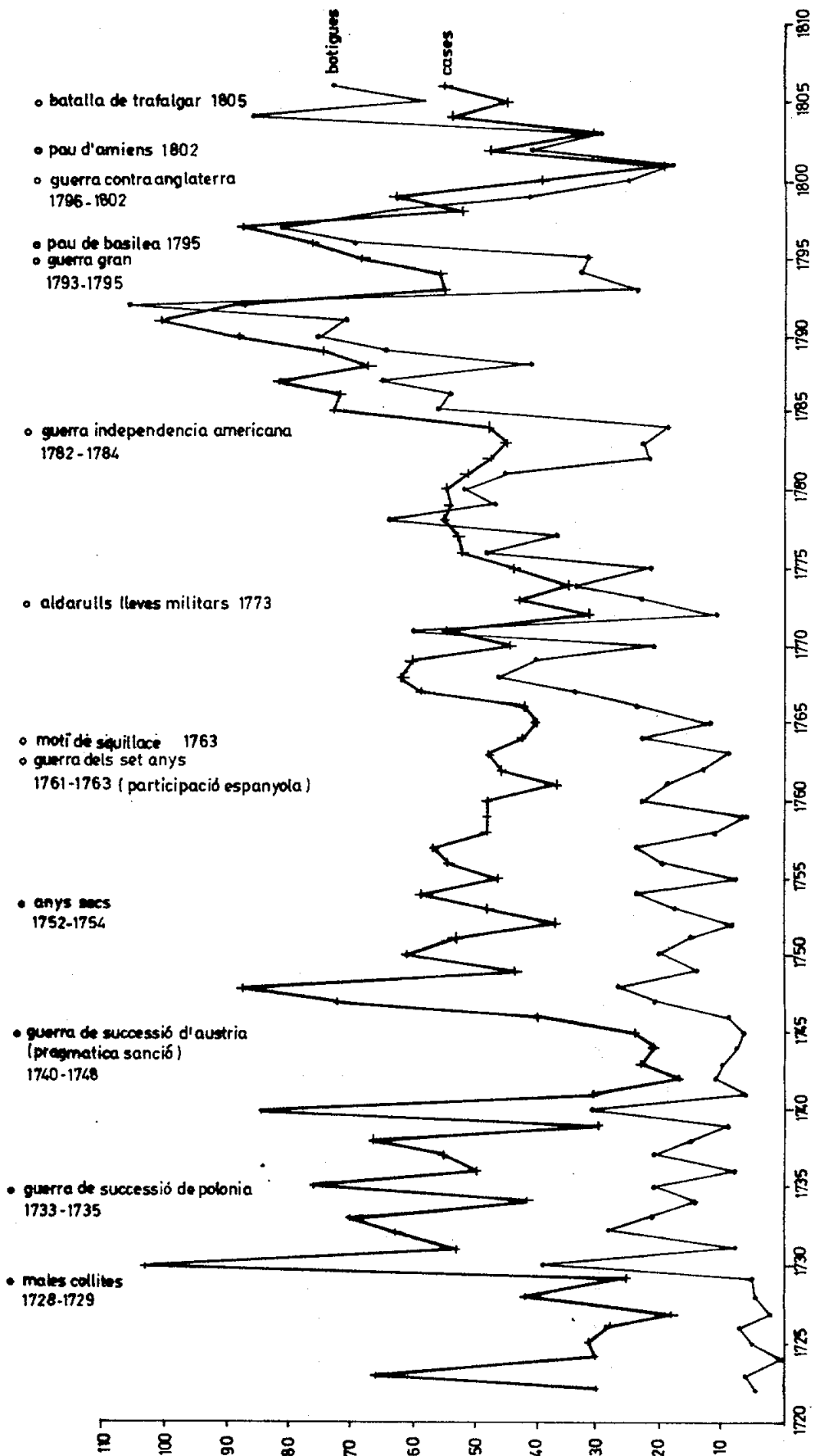

Figura 275 b.

Corba comparant l'activitat constructiva privada a la Ciutat i al Raval

La comparació de les dues corbes ens confirma el que podem observar en el gràfic més primari de la fig.275^a: no serà fins els anys 80 que el Raval registri un increment relatiu clar de l'activitat respecte al total de la ciutat.

Font: "Quadernos de casas rehedificadas" Sèrie Cadastre (IMHB).

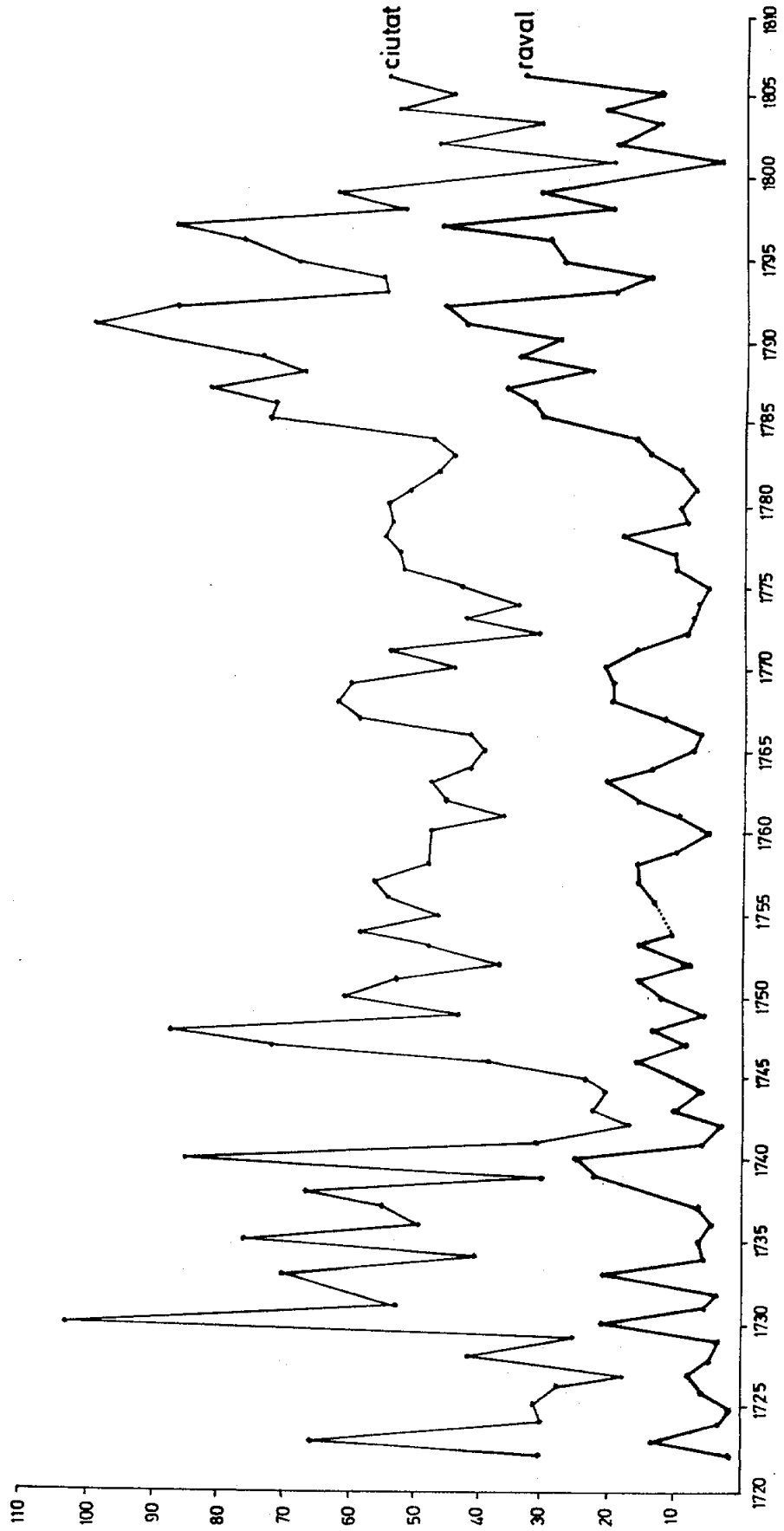
Figura 276

Localització de l'activitat constructiva privada entre 1719-1929

En aquest període és de destacar la presència preponderant de cases reedificades en la proximitat de les àrees enderrocades. El Raval, durant aquesta etapa, només concentra un 14,4% de les cases reedificades i un 8,8% de les botigues: un moviment molt escàs si el comparem amb l'extensa superfície que ocupa. La ciutat de Llevant (a la dreta de la Riera de Sant Joan i de l'Argenteria) concentra en canvi el 46,9% de les cases reedificades.

Font: "Quadernos de casas..." Sèrie Cadastre (IMHB).

1722-1729 1730-1746 1747-1784 1785-1806

275b

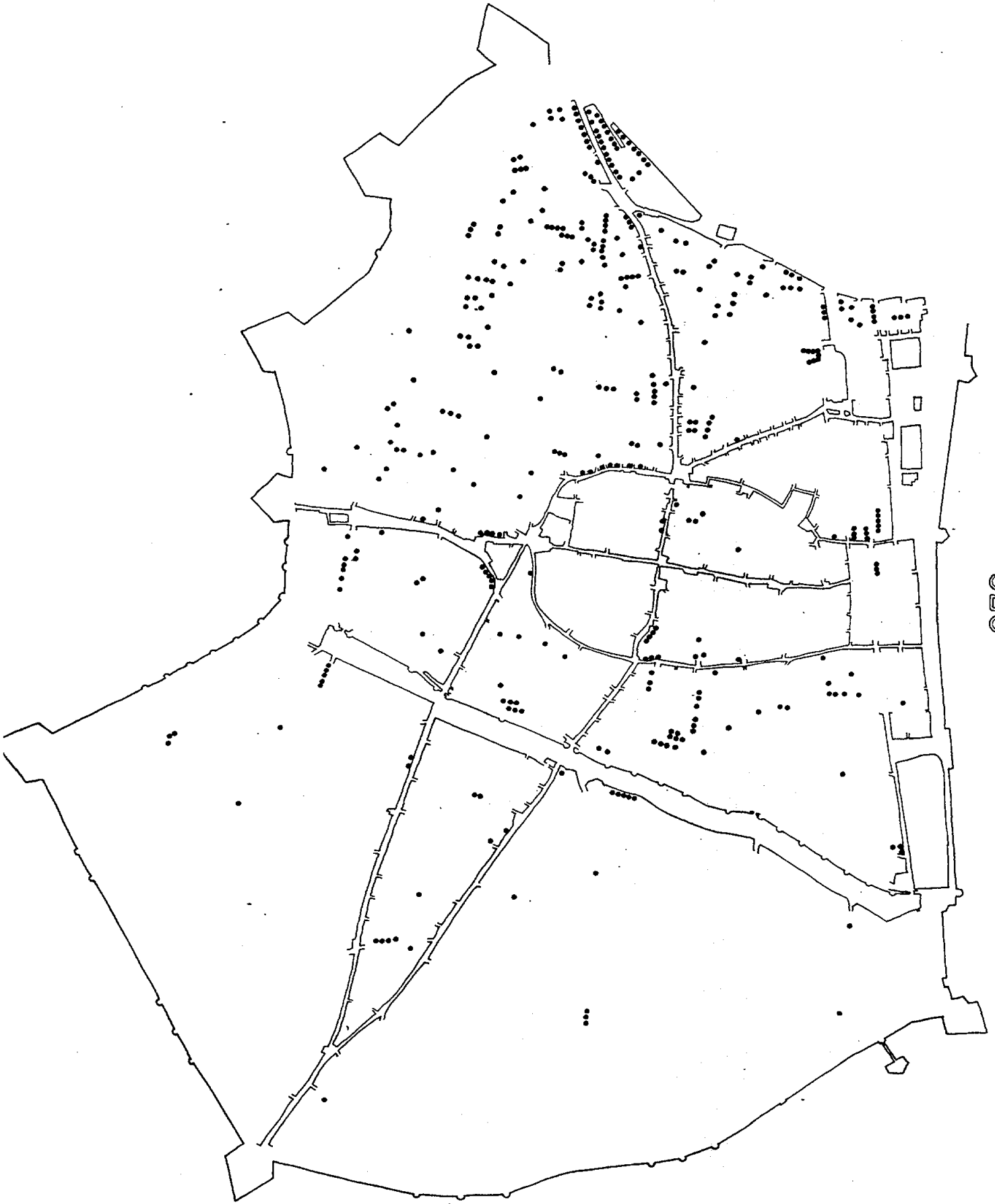

Figura 277

Localització de l'activitat constructiva privada entre 1730-1746

En aquest període més expansiu s'aprecia una tendència a l'ampliació de les àrees actives, que es concretarà en una extensió cap a Ponent i una altra cap a Sant Pere. Es pròpia d'aquest període la tendència a la parcel·lació i divisió de cases, especialment de grans dimensions i molt assenyaladament moltes cases de la noblesa. Procés que s'observa per exemple en grans casals dels carrers Ample, Gignàs i de la Mercè, més propers al centre comercial. També es fa perceptible una activitat més generalitzada, observable de manera més aguda en alguns carrers, com Nou de Sant Francesc i Sant Pau.

Font: "Quadernos de casas..." Sèrie Cadastre (IMHB).

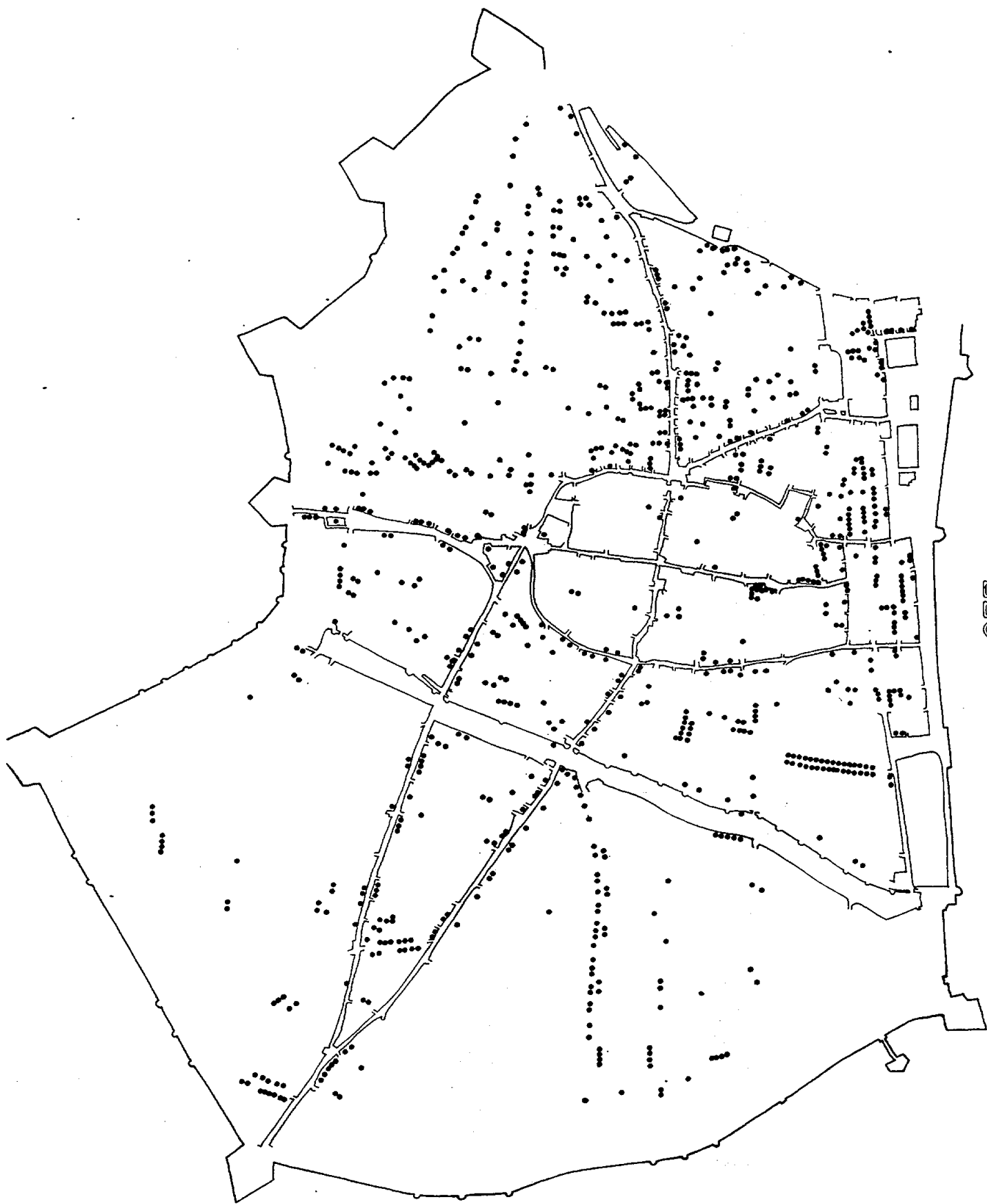
Figura 278

Localització de l'activitat constructiva privada 1747-1786

Període llarg amb fluctuacions conjunturals i amb un creixement demogràfic probablement accelerat a partir dels anys 60, i a la activitat constructiva. Des del punt de vista de la localització d'aquesta a l'espai però constitueix un període unitari. Contràriament al que advertim en el període anterior, es comença a fer perceptible la tendència cap a una unió de cases per formar propietats més àmplies, solució que començarà a proliferar a partir de 1769. Moviment lògicament lligat a l'augment de "cases d'escalera", fàbriques d'indianes i grans mansions.

Si entre 1742 i 1747 el Raval registra un creixement relativament apreciable, en moments de poca activitat constructiva, s'observa durant aquest període un retrocés molt notable, malgrat l'inici de les obres d'urbanització de la Rambla. En conseqüència, el Raval no absorbirà fins molt més tard, un percentatge apreciable de l'augment demogràfic.

Font: "Quadernos de casas..." Sèrie Cadastre (IMHB).

277

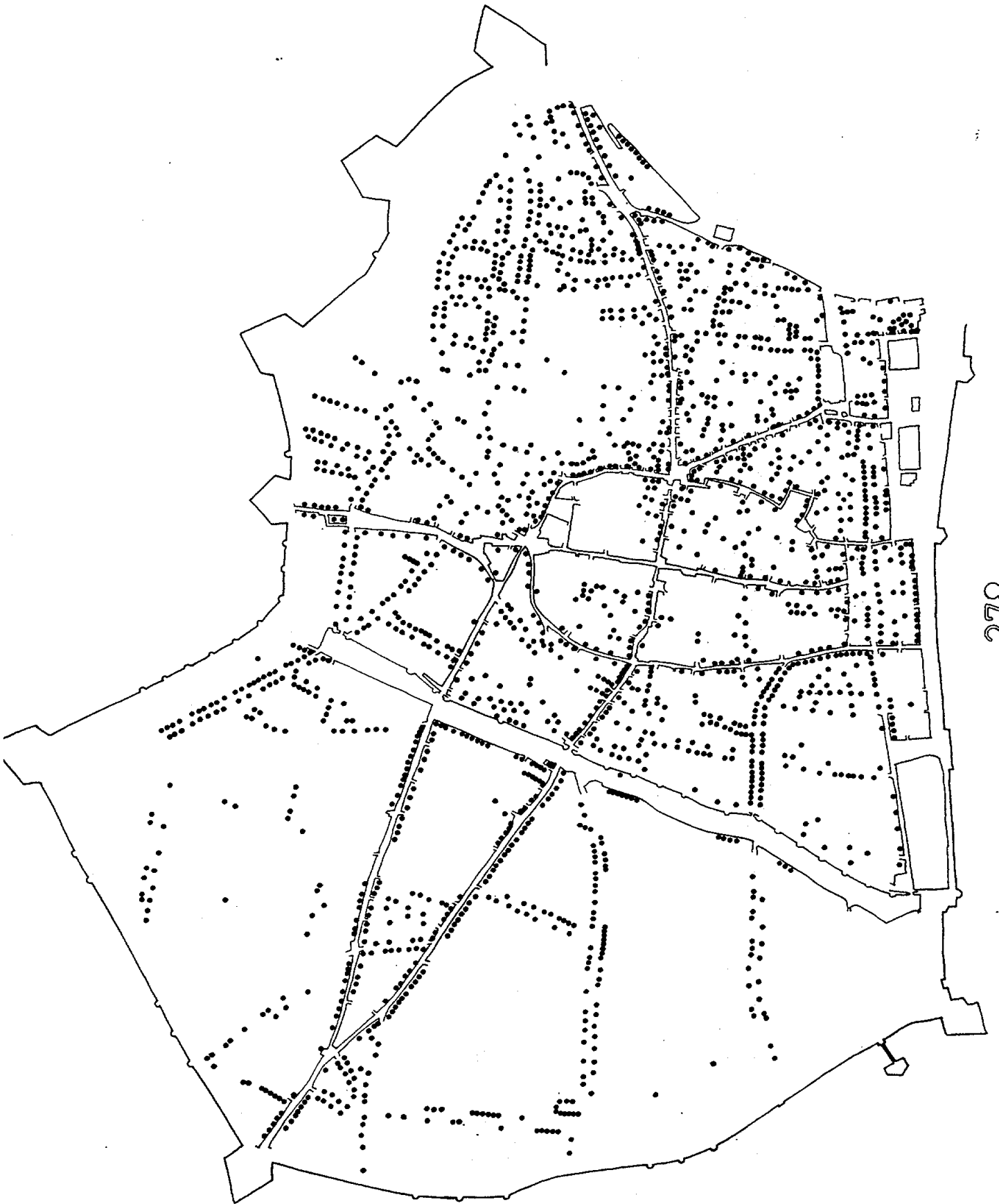

Figura 279

Localització de l'activitat constructiva privada entre 1787-1807

La urbanització de la Rambla, malgrat no tenir efectes immediats, s'ha de veure com l'episodi clau que facilita la ràpida expansió del Raval. La gran inèrcia de l'estructura de l'espai urbà i la crisi motivada per la guerra de la independència americana contribuiran probablement en el retard. En qualsevol cas, la urbanització del Carrer Nou del Comte de l'Asalto, el 1788, es pot prendre com a punt de partida de la urbanització del Raval. A partir d'aquest moment, l'Ajuntament començarà a rebre propostes de creació de nous carrers.

Font: "Quadernos de casas..." Sèrie Cadastre (IMHB).

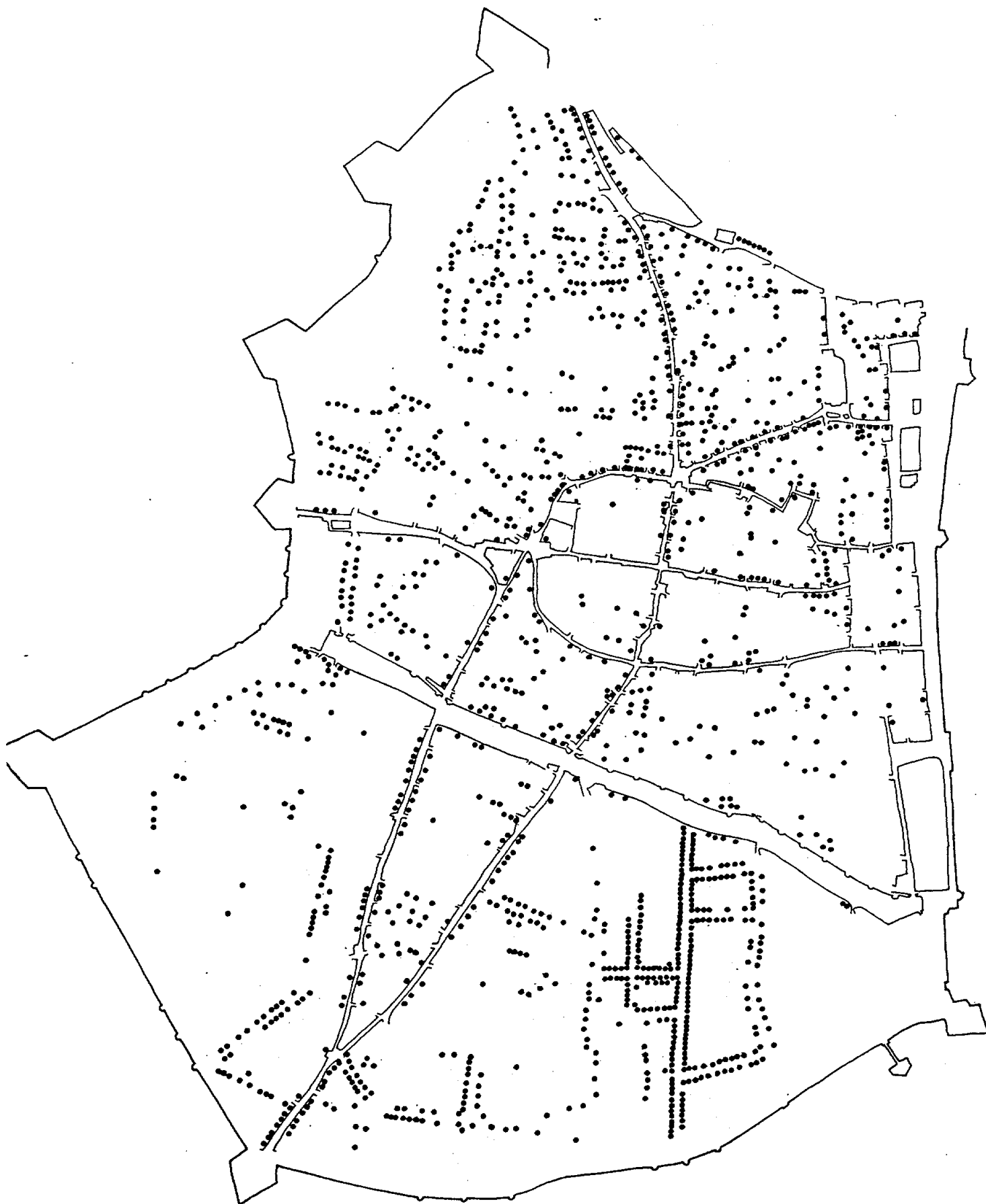
Figura 280

Índexs de creixement per barris entre 1716 i 1770

Els principals índexs de creixement s'aprecien al Raval, en la seva part sota el carrer del Carme, i en el barri de Sant Pere. Es tracta, però, d'augmentos molt diferents, perquè el Raval encara que multipliqui per quatre i per cinc la població d'alguns dels seus barris partia d'un nivell demogràfic molt baix, ben al contrari del barri de Sant Pere.

Font: Cadastre de 1716 (IMHB) i Francisco de Zamora, Noticia... (BPR).

149% a 200%	
200% a 250%	
250% a 400%	
> 400%	

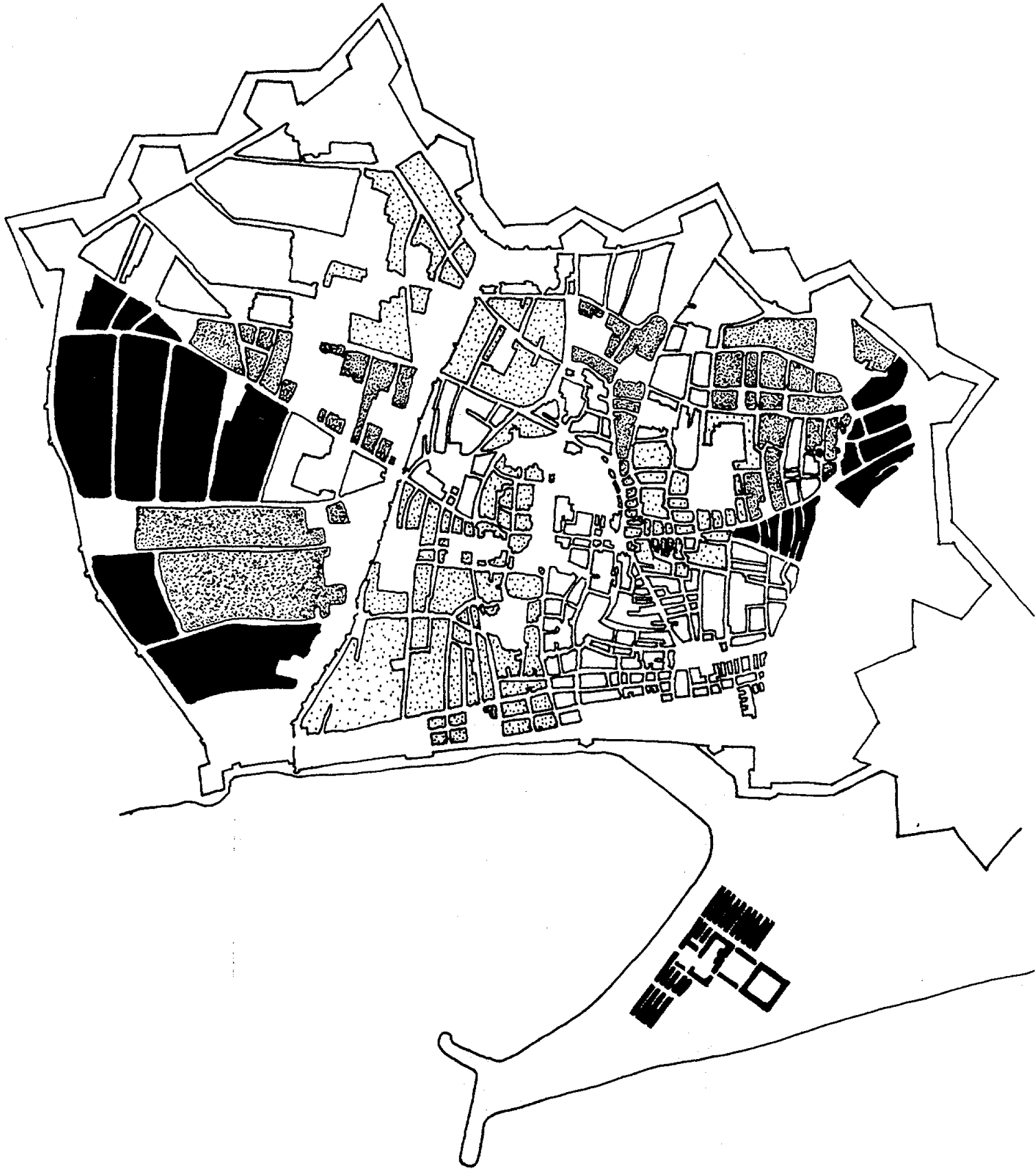

Figura 281

Mitjanes per barris de veïns per casa

A la Barceloneta és on la mitjana és menor (1,23). L'elevat nombre de veïns per casa significa coses diferents segons les àrees: prop de la Catedral, el fet es pot atribuir a una concentració anormal de clergues, difícilment assimilables a una família; mentre que al Raval i al barri de Sant Pere hem de pensar en la convivència de diverses famílies en una mateixa casa.

Font: Francisco de Zamora Noticia... (BPR).

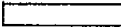
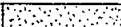
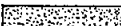

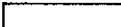
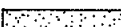
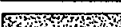

1,23 a 1,50 veïns per casa	
1,50 a 1,75 veïns per casa	
1,75 a 2 veïns per casa	
> 2 veïns per casa	

Figura 282

Mitjanes per barris de fills per veï

Les mitjanes més altes, malgrat que la demarcació en barris distorsiona però la imatge, coincideixen amb les àrees més actives. La Barceloneta té una mitjana força elevada com correspon a un barri de recent "colonització". També les illes de la Blanqueria, o entre els carrers Hospital i Carme, que han sofert un fort creixement, ofereixen valors alts. En qualsevol cas, els barris del Raval que més havien crescut donen valors baixos (entre Hospital i Sant Pau), el que ens dona una idea del tipus de població que els habita, de baix nivell econòmic i que no arriba a consolidar-se en famílies.

Font: Francisco de Zamora Noticia... (BPR).

0,8 >	fills per veï	
0,8 a 1	fills per veï	
1 a 2,5	fills per veï	
2,5 <	fills per veï	

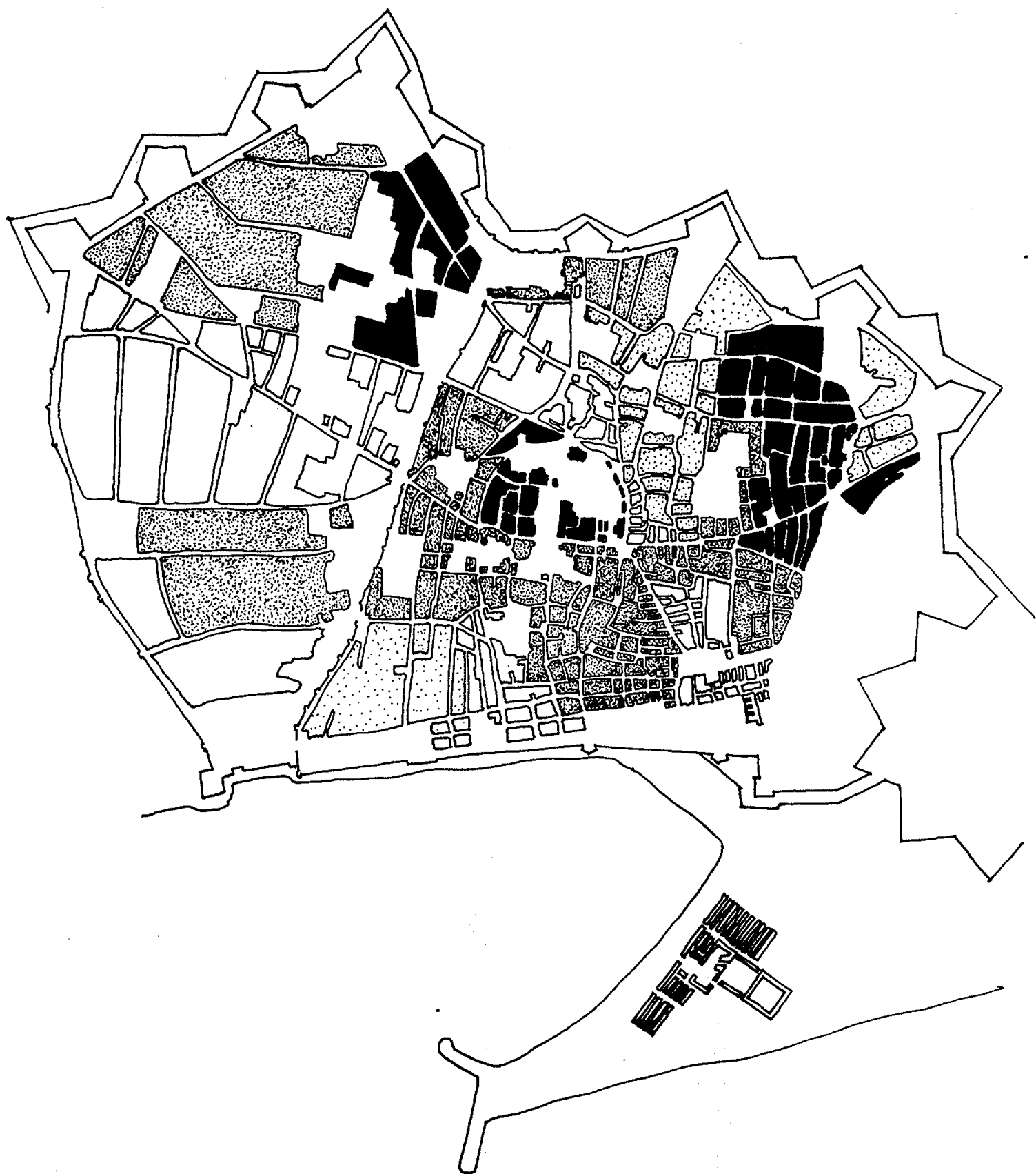

Figura 283

Barris de major creixement demogràfic per hectàrea entre 1716 i 1770

Més interessant que els anteriors, aquest plànol reflecteix els creixements que més repercuteixen en el teixit urbà, els que provoquen les majors densificacions. El creixement més important, a part de les illes de la Ribera i la Barceloneta, es concentra al barri de Sant Pere, on incideixen la reorganització provocada pels enderrocaments i l'expansió de les manufactures.

Font: Cadastre de 1716 (IMHB) i Francisco de Zamora Noticia... (BPR).

< 200 hab/ha.	
200 a 400 hab/ha.	
400 a 700 hab/ha.	
> 700 hab/ha.	

Figura 284

Densitats per barris. 1770

Es comprova, ratificant el que s'ha observat a les figures 274 i 275b., com, fora de redistribucions limitades de la població, la "ciutat de llevant" manté tot el seu pes específic.

Font: Francisco de Zamora Noticia... (BPR).

< 400 hab/ha.	
400 a 700 hab/ha.	
700 a 1.000 hab/ha.	
> 1.000 hab/ha.	

Figura 285

Densitats per barris. 1778

L'augment de la població ha provocat una extensió de les àrees més denses, però aquest increment encara no resulta perceptible entorn a la Rambla, ja en procés d'urbanització, ni al Raval.

Font: Joseph Algava Marqués y Bellón (IMHB).

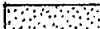
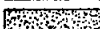

< 400 hab/ha.	
400 a 700 hab/ha.	
700 a 1.000 hab/ha.	
> 1.000 hab/ha.	

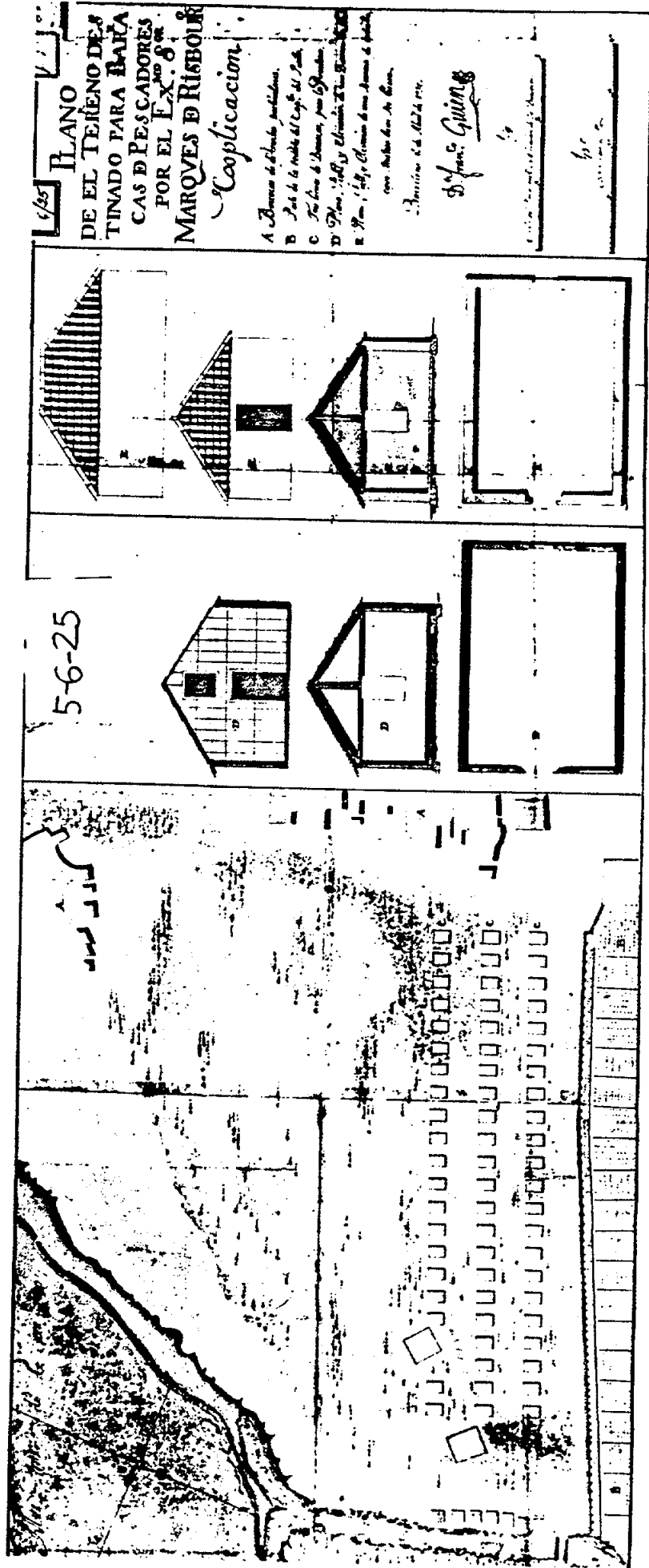
Figura 286

Plànol del terreny destinat a barraques per pescadors. 1730

Enderrocada l'àrea marinera, des de molt aviat s'havien format barraques a la platja de la Mar Vella. Encara que inicialment s'intentés evitar la seva formació, ja el 1724 es va legalitzar "de facto" la situació, en imposar un cens anual als habitatges; i l'any 1730 els habitants van aconseguir una taula de neu. D'aquest mateix any és el projecte aprovat pel Marquès de Risbourg per a construir tres fileres de barraques per pescadors alineades. La nova implantació prescindeix de l'explanació feta pel barri de la platja, ara ja destinat a hort. Les barraques però mantenen un sistema de construcció similar al previst aleshores per facilitar-ne la demolició.

Font: A.B. (S.H.M.).

PLANO
DE EL TERRENO DE
TINADO PARA BAICA
CAS D PESCADORES
POR EL Ex.^o Sr.
MARQUES D RIBOUR

Explicacion

- A Baica de la casa principal.
- B Sala de la cocina del Ex.^o Sr.
- C Fachada de la casa principal.
- D Plano del Ex.^o Sr. Ribour.
- E Plano del Ex.^o Sr. Ribour.

1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800

J. G. G. G.

Figura 287

Plànol de les barraques a la Mar Vella el 30 de setembre de 1735

En el plànol es poden observar les barraques ben alineades d'acord amb el projecte de 1735, així com les implantacions més desordenades d'aquelles que espontàniament van anar aixecant els particulars. No s'hi poden veure les barraques més pròximes al portal de Mar. L'horta del Capità del Port i l'escorxador sobre el Rec són també, com s'ha dit, conseqüència de la construcció de la Ciutadella.

Font: MP y D II-17 (A.G.S.).

Figura 288

Projecte de Drassanes a la Mar Vella. Miguel Marin. 1745

El port i el seu bon funcionament eren una necessitat del comerç en augment, però eren també una necessitat militar de primer ordre, en ser Barcelona la principal plaça militar del front mediterrani. El 1731 s'aprovà el projecte de Verboom, que preveïa els dos espigons que s'aprecien en el plànol. Però les obres no es van iniciar fins al 1743, quan s'havia format un banc de sorra que no deixava entrar els vaixells, i quan estava en plena guerra de Successió d'Àustria, que enfrontava la marina espanyola a l'anglesa. Es va projectar, aleshores, l'arsenal protegit per la Ciutadella, que ocupava una extensa àrea entre el Rec i el Moll. Acabada la guerra, el projecte es va abandonar.

Font: M. Torres Inicis de la urbanística... (IMHB).

Origen del Plano de Sta Plaza
 en que se veñaladas las Casas y de sus
 habitaciones existentes en la Marina a Saca
 las que estan Compuñadas entre el Muelle
 y la Casa de la Encarnacion, con distincion de
 los generos de Materiales de su Construccion, como
 poniendo este Plano una Relacion individual
 de ellas con distincion de los duenos que han
 tenido facultad para haverlas construido en
 los capataes parages, Barcelona y de tiempo
 a do de 1756.

Explicacion para la inteligencia del Plano

Las lineas Cruzadas y gruesas demuestran las
 Manzillas (casas de Manpostura de Mahones
 & Ladillos.

Las lineas y delgadas demuestran las de Man
 postura ordinaria, como tambien las que son
 de piedra & Ladillos con baso y acabada
 con Madera.

Las lineas Negras y delgadas demuestran sea de las
 Plazas & de las Madras.

y las negras y gruesas señalan las Casas & Ma
 rinas construidas de paja y guano.

El interior de otras habitaciones situado en el
 de Camino Claro demuestra sus caballerias de
 tijas.

El color Claro Negro las que estan con tejados
 y las de color verde oscuro las de paja y guano.

- A. Origen de la Ciudadela.
- B. Puerta de Carlos.
- C. Huertas.
- D. Escamadero.
- E. Origen del Muelle.

Escala de 50. fuzas.

100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000

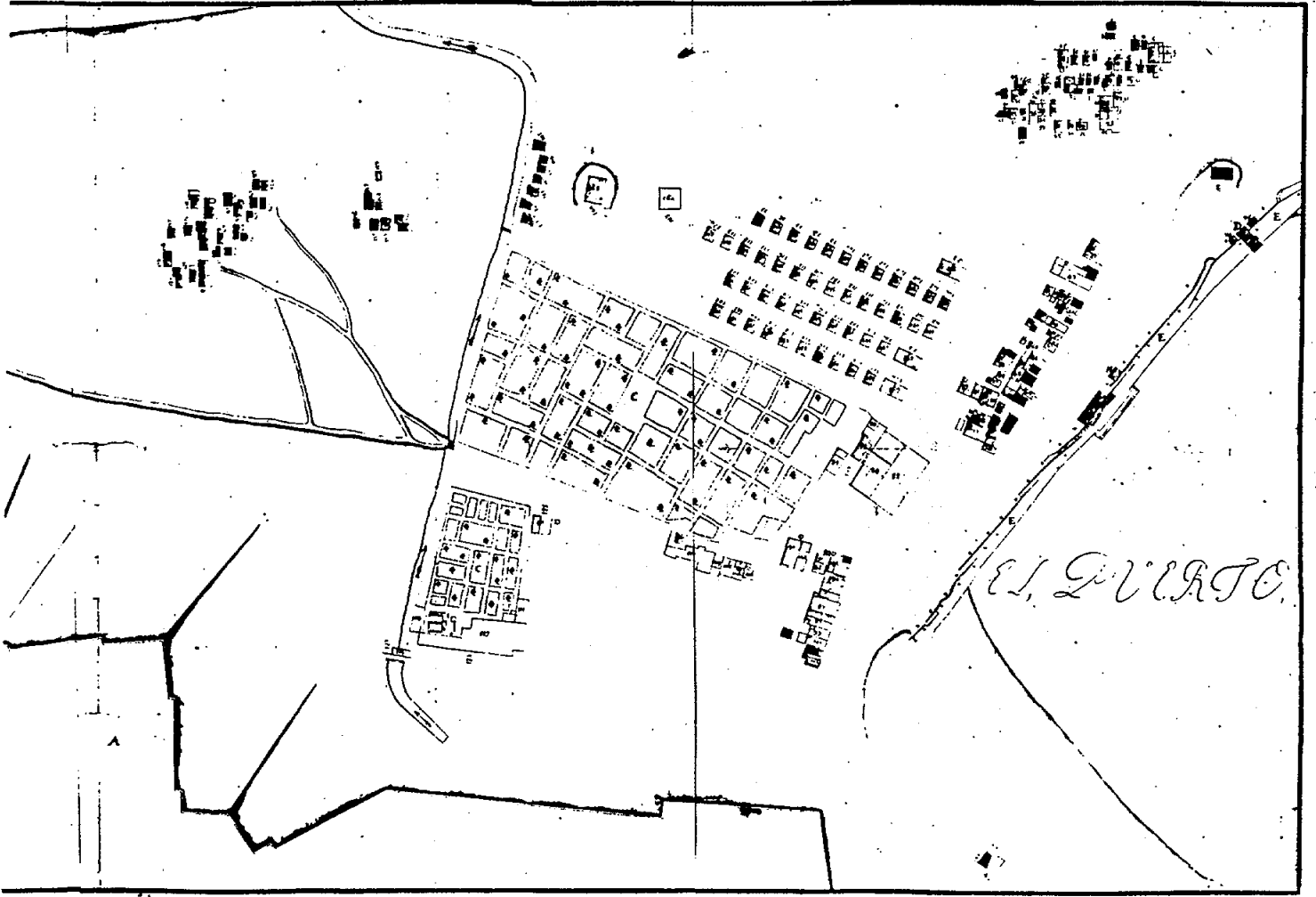
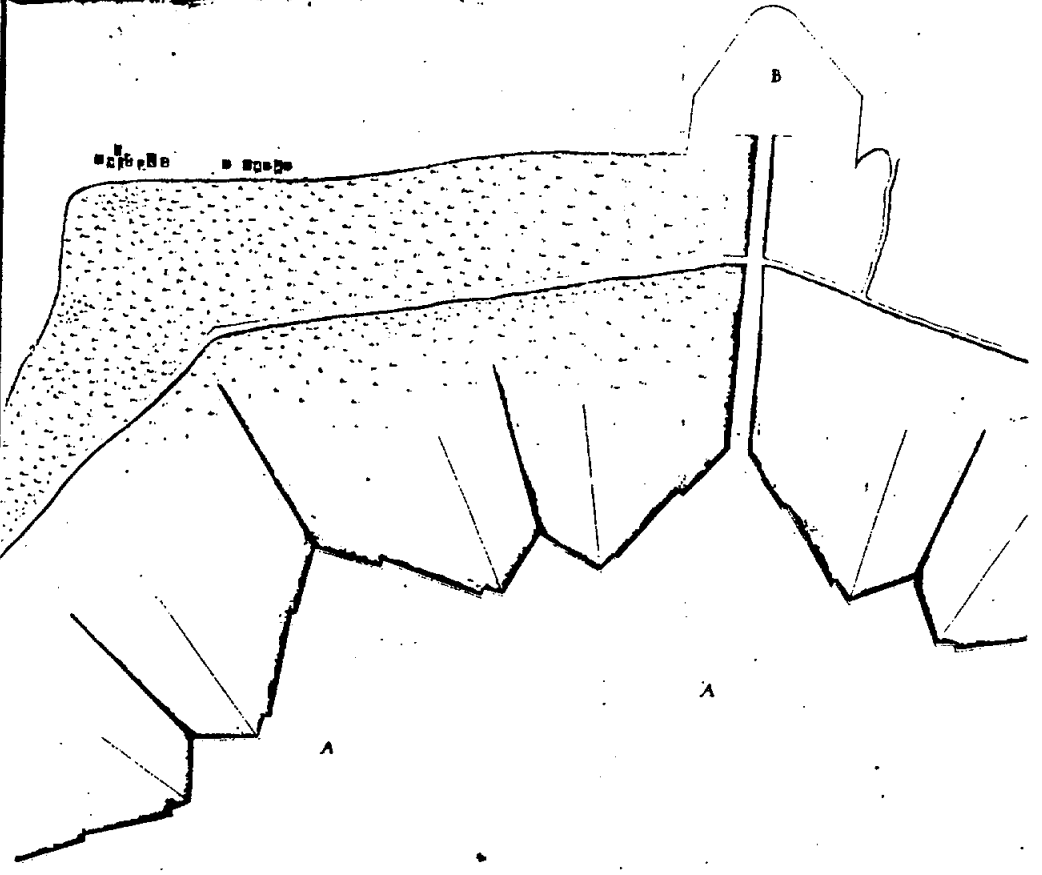

Figura 289

Plànol del Port i de la Barceloneta. 1753

Acabada ja la guerra i abandonat el projecte d'arsenal, l'any 1749 el nou Capità General, el Marquès de la Mina, es proposa d'eliminar el barri de barraques: "laberinto incomprensible de chozas de diferentes especies y figuras", i encarregà a l'enginyer militar Juan Martín Cermeño el projecte del nou barri, que s'acabaria anomenant Barceloneta. Barri que consolidarà la dislocació del teixit urbà ocasionat per l'erecció de la Ciutadella.

Font: A.B. (S.H.M.).

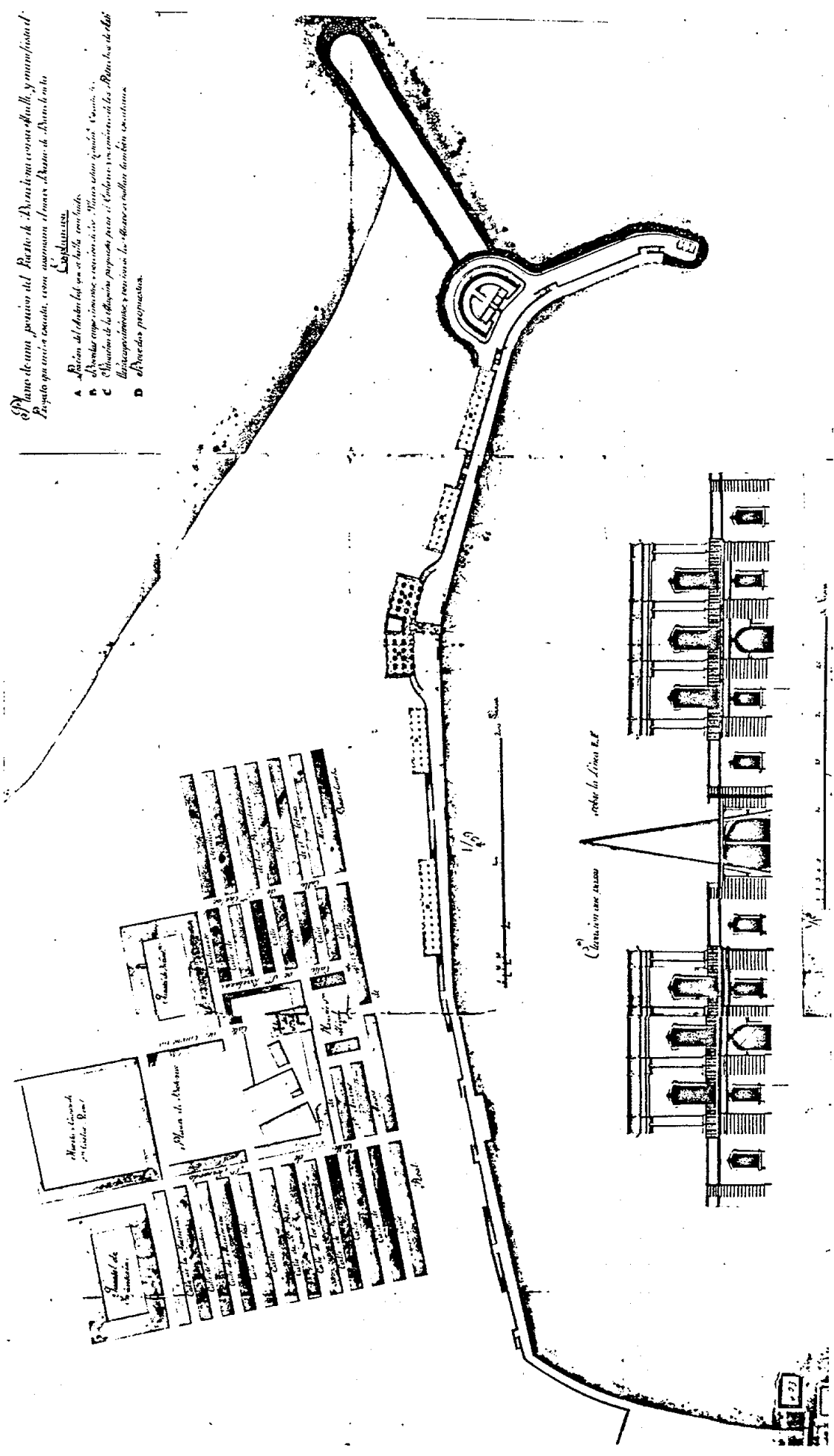
Figura 290

Situació del barri de la Barceloneta. 1753

De forma semblant a la proposta de 1718, el projecte de 1753 introdueix nous criteris de construcció de la ciutat: regularitat del traçat, repetició del tipus, creació d'un teixit urbà disgregat del pre-existent i separació sòcio-funcional. La qualitat de la construcció i l'ambició urbanística marcaran, però, una clara diferència. En efecte, Verboom es limitava a organitzar les cases en quatre fileres paral·leles, mentre que Cermeño parteix de l'església de la plaça de Sant Miquel com a nucli generador del projecte.

*Plano de una posesion del Estado de Arica con sus calles y manzanas.
 Proyecto que hacia Escobar, con su asistencia el Sr. Don Juan de Arica, en la
 Capitaneria.*

- A. Paredon del distrito del que se habla en el texto.
- B. Alameda que se propone y secciona de las Arica con su nombre.
- C. Situacion de la Alameda propuesta para el Estado y su seccion de las Arica de Chile.
- D. Alamedas propuestas y secciona de las Arica con sus nombres.

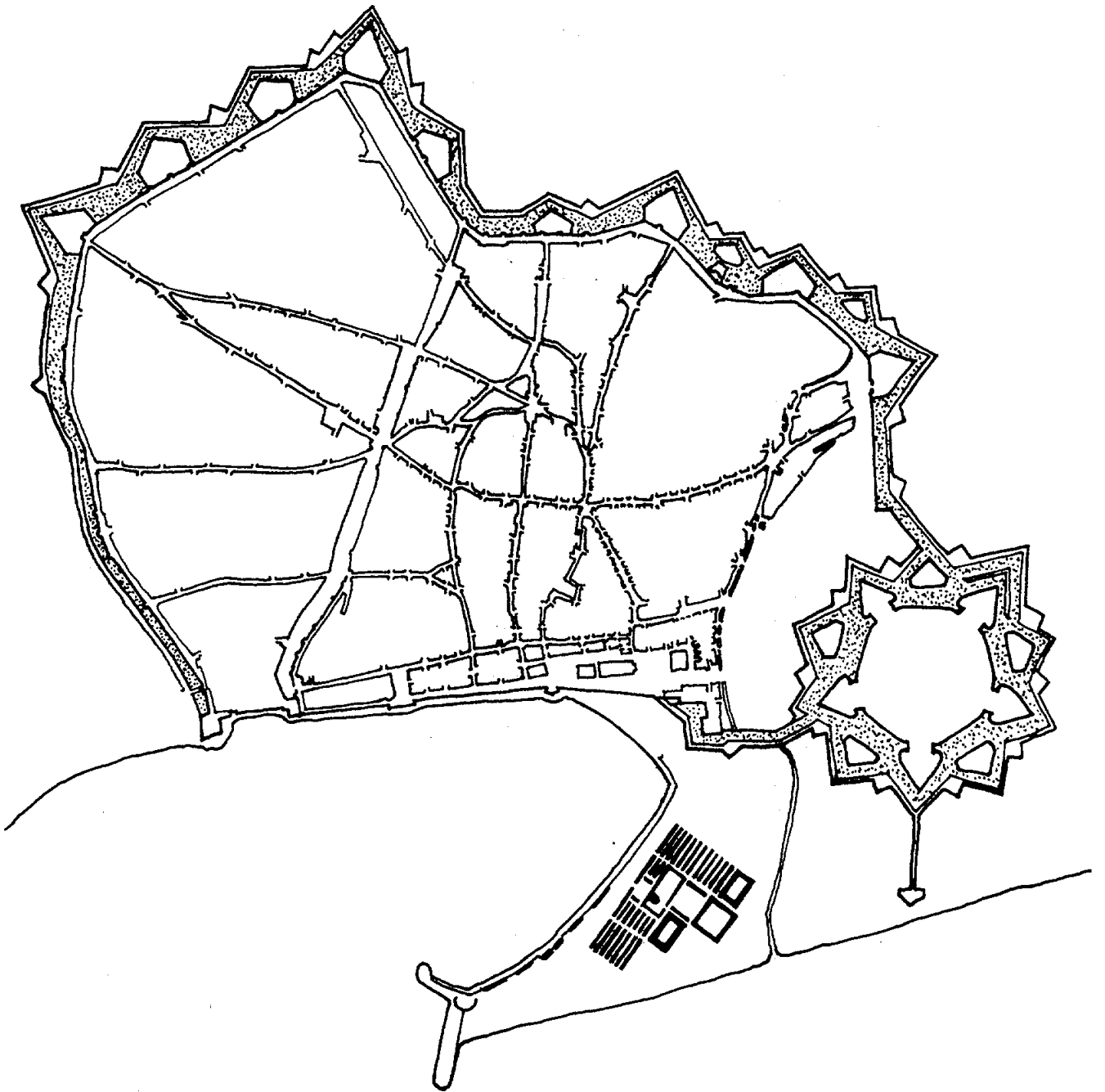

Figura 291 a.

Vista de Barcelona, el port i la Barceloneta. 1814. Gravats de Joan Coromina

La Barceloneta adquirirà des de la seva construcció un protagonisme inevitable en la imatge de la ciutat vista des del mar. S'aprecien els blocs formats per la repetició del mòdul, de 8,4 per 8,4 metres, i l'església de St. Miquel que sobresurt clarament.

Figura 291 b.

Façana actual d'algunes cases de la Barceloneta

El Baró de Meer l'any 1838 va concedir permís per aixecar un pis a les cases de la Barceloneta, passant els anys, aquests tipus de concessions portaran al fet que el 1930 ja apareixen edificis fins i tot de 7 plantes. Els tipus que aquí es reproduïxen, bé que s'han vist modificats interiorment, i han sofert canvis en les obertures, mantenen l'alçada i els trets essencials de la façana original.

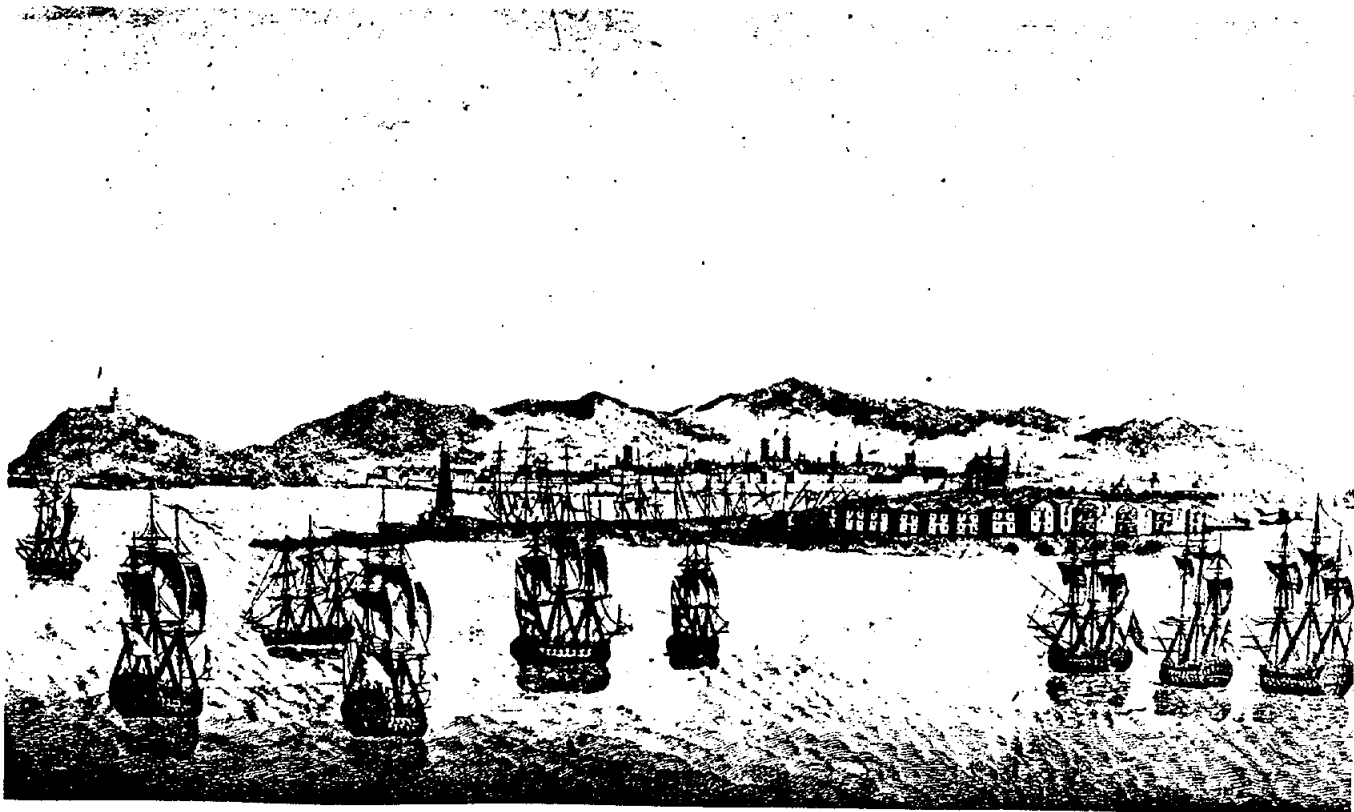

Figura 292

Fàbriques d'indianes que participaven en la "Compañía de Hilado de Algodón", l'any 1768

El radi de la circumferència en relació al nombre de telers.

En els primers temps les noves manufactures cotoneres es concentraran fonamentalment al barri de Sant Pere, àrea tradicionalment tèxtil de la ciutat. També s'observa una incipient implantació al Raval. Consten aquí només les fàbriques "arregladas", que com a condició bàsica havien de tenir 12 telers. Això fa pensar que si es comptessin les més petites probablement la densitat industrial del barri de Sant Pere es veuria multiplicada.

Font: R.Grau i M.López: Las fábricas de indianas...

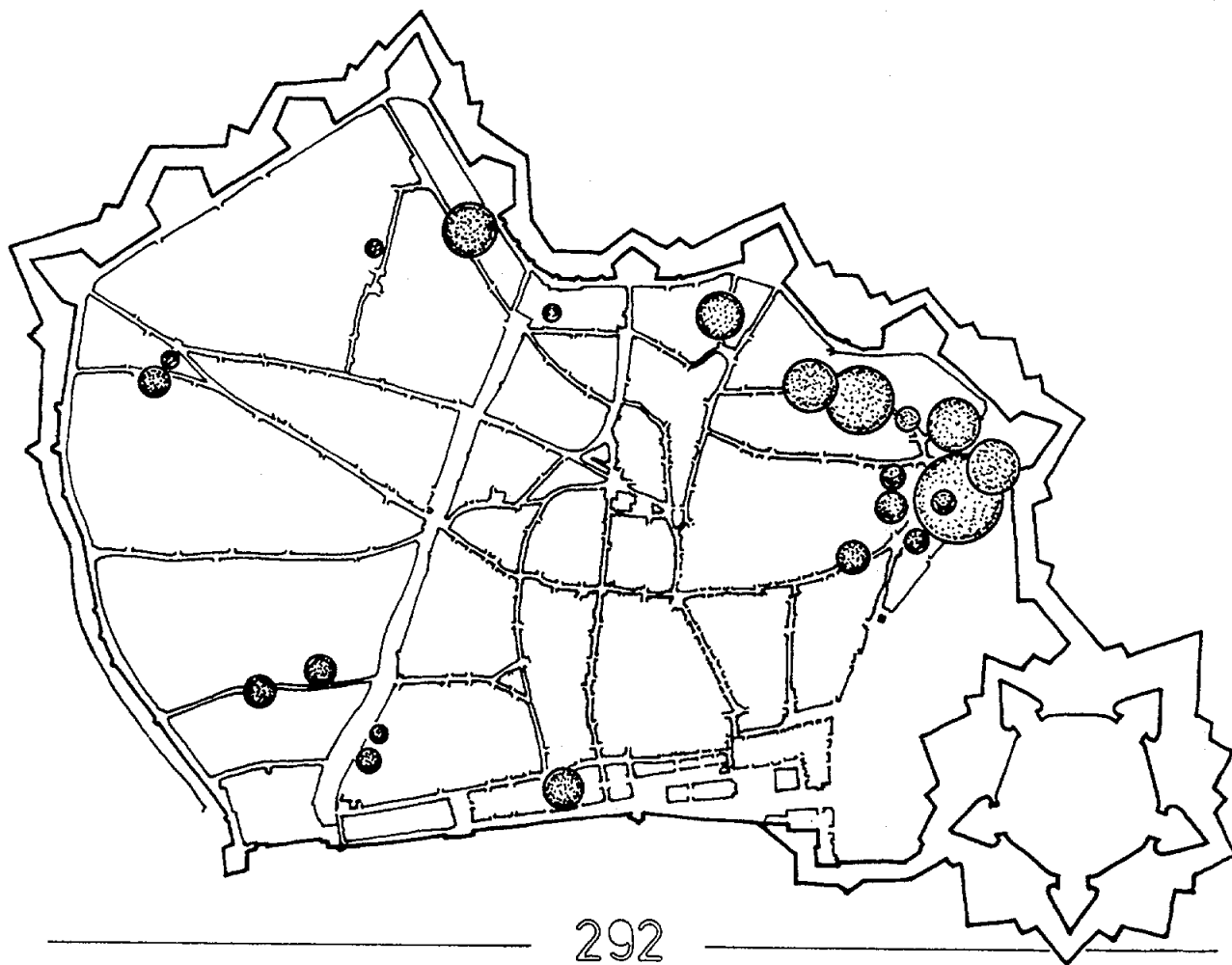
Figura 293

Fàbriques d'indianes que participaven a la "Compañía de Hilados de Algodón", l'any 1783

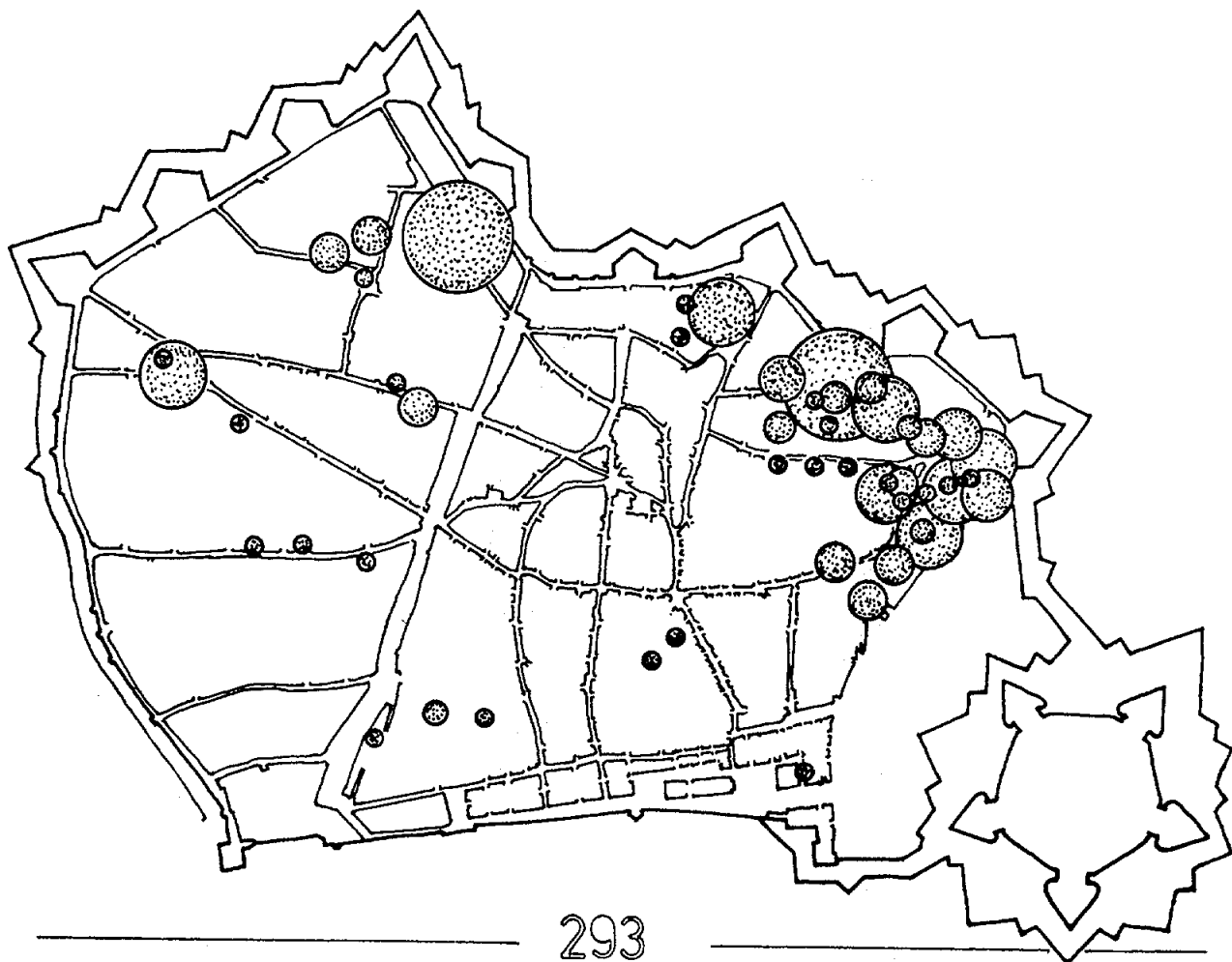
El radi de la circumferència en relació al nombre de telers.

El 1783 s'acusa encara més la concentració al barri de Sant Pere. El Raval, encara que en una mesura molt menor, es comença a incorporar a la nova funció industrial. De tota manera, el Raval no ha augmentat els seus efectius en la mateixa proporció que el barri de Sant Pere.

Font: R.Grau, M.López: Las fábricas de indianas...

292

293

Figura 294

Gràfic d'implantació de fàbriques d'indianes, comparat amb el d'activitat constructiva

Els "Quadernos..." anoten les noves fàbriques d'indianes. La comparació amb altres fonts revela, però, un important subenregistrament. En qualsevol cas, ens ofereixen un indicador que, si no és fiable pel que fa als nombres absoluts, sembla vàlid pel que fa a les tendències i fluctuacions relatives. En aquest sentit, la comparació entre les dues corbes pot resultar interessant.

En efecte, durant tot el període, les crisis conjunturals que marca la corba d'activitat constructiva coincideixen amb un creixement de les fàbriques implantades. Fet que probablement reflecteix una inversió en la nova indústria dels capitals que la conjuntura no aconsella emprar en el comerç. Pel que fa a la localització de les noves fàbriques, la fiabilitat dels "Quadernos..." es encara menor, com ja veurem.

En qualsevol cas, hem vist com fins 1783 és el barri de Sant Pere el que suporta el major pes industrial de la ciutat. Va ser, probablement, la concentració fabril i demogràfica d'aquest barri la que va impulsar l'Ajuntament a adreçar, el 1784, una exposició al Capità General considerant la necessitat de prohibir l'existència de fàbriques a l'interior del recinte.

Paradoxalment, és justament durant els anys 80 quan la corba mostra la més forta embranzida en la implantació de noves manufactures. Aquesta expansió industrial, que es mantindrà fins al final del període, coincidirà amb l'impuls de la urbanització del Raval.

Font: "Quadernos de casas..." Sèrie Cadastre (IMHB).

Figura 295

Localització de les fàbriques d'indianes insertes als "Quadernos..."

Els "Quadernos..." enregistren amb més facilitat aquelles noves manufactures que ocupaven noves construccions de tipologia més clarament fabril, que aquelles que s'adaptaven a construccions preexistents, passant més desapercebudes als comissaris. De tota manera, a partir dels anys 80 la majoria de les noves manufactures enregistrades es localitzaran al Raval. Procés que té una "confirmació" en la imposició de patents de 1812.

Font: "Quadernos de casas..." Sèrie Cadastre (IMHB).

manufactures enregistrades posteriors a 1783

manufactures enregistrades anteriors a 1783